

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Nisan 2023 • Cilt: 14 • Sayı: 124 • Fiyatı: ₺ 25

ÇİN'İN ORTADOĞU'DA YENİ GRAND STRATEJİSİ

DR. İSMAİL SARI

ORTADOĞU'DA HİNDİSTAN VE ABD İŞ BİRLİĞİ

DR. TAMER KAŞIKCI

JAPONYA-ÇİN REKABETİNİN YENİ SAHASI: ORTADOĞU

MERVE ZORLU

ORTADOĞU'DA ASYA ÇEKİŞMESİ

ISSN 2980-0919
9 772980 091002

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
SATOSHI IKEUCHI

ABDENNOUR TOUMI

KÖRFEZ'DE ABD VE ASYA ÇEKİŞMESİ: OPEC
KARARLARI VE DEĞİŞEN ENERJİ DENKLEMİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

İRAK'IN KALKINMA YOLU PROJESİ VE
TÜRKİYE: YENİ İPEK YOLU OLUR MU?

BİLGAY DUMAN

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhtittin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 14, Sayı 124, Nisan 2023

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 31 Mart 2023

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2023 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 124. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duyuyoruz. Bu sayıda Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde Asya ülkelerinin rekabetine, bölgede kurulan ilişkilere ve diğer tüm meselelere yönelik genel değerlendirmeleri dikkatinize sunmaktayız. Buradan hareketle Japonya-Çin rekabetinin Ortadoğu yansımaları, Çin'in bölgedeki yeni grand stratejisi, Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Ortadoğu bağlamında iş birliği, Çinli şirketlerin Mısır'a serbest bölgesine yönelimi ve Sahel bölgesinde Asya ülkelerinin artan etkisi kaleme alınmıştır. Ayrıca ortak paydada buluşan ABD ve Fas'ın bölgesel iş birliği ve Ukrayna'nın Ortadoğu politikasındaki değişiklikler ve Irak'ın Kalkınma Yolu Projesi ve Türkiye'nin rolüne ilişkin analizler yer almaktadır.

Kapak konusunun yanı sıra bu sayımızda hem bölgesel dinamikler hem de Irak merkezli gelişmelerden etkilenen çok boyutlu kriz ile karşı karşıya olan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki (IKBY) farklı sorunlar ve seçim süreci, Kerkük'te Türkmeneciyi yasaklama girişimi ve Katar kabinesinde yaşanan değişimler ve

söz konusu değişimlerin olası dış politika yansımaları ele alınmaktadır. Öte yandan diğer önemli Asyalı aktör ve Ortadoğu ülkeleriyle güçlü temasları bulunan Pakistan'da yoğunlaşan terör ve bölgesel güvenlik gündemiyle ilgili dikkatli bir çalışmayı da inceleyebilirsiniz.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da mart ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında Tokyo Üniversitesi İleri Bilim ve Teknoloji Araştırma Merkezinde (RCAST) Din ve Küresel Güvenlik Profesörü olarak görev yapan Satoshi Ikeuchi ile muhakkak faydalanmanız gereken ve son dönemde Ortadoğu'da görünür olan Asyalı aktörlerin girişimlerine yönelik bazı önemli değerlendirmeler söz konusudur. Biyografi kısmında Ortadoğu'da ABD'nin etkisi sınırlanıyor mu ve Çin başta olmak üzere bazı Asyalı aktörler Ortadoğu'ya yerleşiyor mu gibi sorulara zemin hazırlayan Asya'nın en başat güçlerinden Çin'in Devlet Başkanı Şi Cinping'e ilişkin kayda değer bilgiler ve Çin iç-dış politikasında meydana getirdiği dönüşümlere ilişkin detaylar bulabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Nisan 2023 Cilt:14 Sayı:124

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

14 Çin'in Ortadoğu'da Yeni Grand Stratejisi / Dr. İsmail Sarı

18 Ortadoğu'da Hindistan ve ABD İş Birliği / Dr. Tamer Kaşıkçı

22 Japonya-Çin Rekabetinin Yeni Sahası: Ortadoğu / Merve Zorlu

26 Sahel Rekabetinde Asya'nın Yükselen Aktörleri / Kaan Devocioğlu

30 Mısırta Serbest Bölgesi Çinli Şirketlerin Yeni Rotası mı? / Fuat Emir Şefkatli

IRAK GÜNDEMİ

34 Irak'ın Kalkınma Yolu Projesi ve Türkiye: Yeni İpek Yolu Olur mu? / Bilgay Duman

42 İKBY Siyasetinde Krizler ve Seçim / Feyzullah Tuna Aygün

BÖLGESEL GELİŞMELER

46 Katar Kabinesindeki Değişimler ve Olası Dış Politika Yansımaları / Gökhan Erel

50 ABD-Fas Ortaklığının Boyutları / Dr. Hüsnâ Taş Yetim

54 Ukrayna'nın Değişen Ortadoğu Politikası / Kyrill Sturmak

58 Pakistan'da Yoğunlaşan Terör ve Bölgesel Güvenlik Gündemi / M. Enes Arslan

KAPAK DOSYASI

KÖRFEZ'DE ABD VE
ASYA ÇEKİŞMESİ:
OPEÇ KARARLARI VE
DEĞİŞEN ENERJİ
DENKLEMİ

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

08

KERKÜK'TE TÜRK MENCE
YASAKLANACAK MIYDI?

Dr. Selçuk Bacalan

38

Chmet Ağo
Kerkük Türkmen

RÖPORTAJ

66

Abdenmour Toumi

Satoshi Ikeuchi:

ORTADOĞU'DA ÇİN VE
DİĞER ASYA ÜLKELERİ
ARASINDA REKABETİN
OLDUĞUNU
DÜŞÜNMİYORUM

BİYOGRAFI

SÜRGÜNDEN İKTİDARA: ÇİN DEVLET BAŞKANI Şİ CİNPİNG

Yusuf Can Ayaz

62

14

18

22

26

30

34

50

58

ISSN 2980-0919

9 772980 091002

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Mart 2023

- İsrail'de Başbakan Binyamin Netanyahu hükümetinin yargının yetkilerini kısıtlayan yasal düzenlemesine karşı ülke genelinde sivil itaatsizlik eylemleri başlatıldı.
- Somalî'nin, eş-Şebab terör örgütüyle mücadelede kullanılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından gönderilen 61 ton silah ve mühimmatı teslim aldığı bildirildi.

2 Mart 2023

- ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ned Price, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) İran'ın Fordo Nükleer Tesisinde yüzde 83,7 zenginleştirilmiş uranyum parçacıkları tespit ettiğine ilişkin raporu üzerine, ABD'nin İran'ın nükleer silah elde etmesine asla müsaade etmeyeceğini söyledi.
- İngiltere Kraliyet Donanması, Umman açıklarında İran'dan Yemen'e gönderildiği düşünülen bir teknede anti tank füzeleri ve balistik füze parçalarının ele geçirildiğini açıkladı.

4 Mart 2023

- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) hükümeti, Türkiye-BAE Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması ile ticaret hacminin artırılması başta olmak üzere iddialı stratejik hedeflere ulaşmanın amaçlandığını duyurdu.

5 Mart 2023

- Suriye'nin Humus ilinde 4 büyüklüğünde deprem meydana geldi.
- Somali'de Türkiye'deki depremezedeler için başlatılan yardım kampanyasında yaklaşık 90 milyon lira toplandı.
- Kuveyt Emiri Şeyh Nevvaf el-Ahmed el-Cabir es-Sabah, Şeyh Ahmed Nevvaf el-Ahmed es-Sabah'ı yeniden başbakan olarak tayin etti.
- Lübnan, İsrail Ordusuna ait sınır devriye birliklerinin sınırı yaklaşık 1 metre ihlal ettiğini ve ivedi müdahale sonucu bu güçlerin geri çekildiğini duyurdu.
- İran'ın Urumiye kentinde üniversite öğrencilerinin bulunduğu kız yurdundaki yüzlerce kişi zehirlendi.

6 Mart 2023

- İspanya'nın önde gelen gazetelerinden El Pais, Yunan haber sitesi Solomon iş birliğiyle yürüttüğü araştırma haberinde, 2017-2022 döneminde Yunan polislerinin Türkiye'ye geri gönderdiği düzensiz göçmenlerden 2 milyon eurodan fazla para veya değerli eşya çaldığını yazdı.

7 Mart 2023

- İran'da üniversite öğrencileri, son dönemde çoğunlukla kızların eğitim gördüğü okullarda yaşanan toplu zehirlenme vakalarına tepki gösterdi.
- Cezayir, topraklarının bir kısmını Fas'ın toprakları olarak gösteren bir harita yayımlayan Maroc Hebdo dergisi üzerinden Rabat yönetimine tepki gösterdi.
- İran, hareket hâlindeki deniz araçlarını imha edebilen, ses hızından 8 kat daha süratli hareket eden "hipersonik balistik füze" ürettiğini duyurdu.
- Birleşmiş Milletler (BM), Türkiye'de depremlerin neden olduğu hasarın 100 milyar doları aşacağını tahmin edildiğini açıkladı.

8 Mart 2023

- Mısır'ın başkenti Kahire'de meydana gelen tren kazasında 2 kişinin hayatını kaybettiği, 16 kişinin de yaralandığı bildirildi.
- İran'ın Gülistan ve Kohgiluyeh-Buyer Ahmed eyaletlerinin bazı şehirlerinde onlarca öğrencinin zehirlenme şüphesiyle hastaneye kaldırıldığı bildirildi.
- Somali'de terör örgütü eş-Şebab'a karşı başlatılan mücadeleye destek olacak yüzlerce Etiyopyalı asker ülkeye giriş yaptı.
- İsrail Ordusu abluka altındaki Gazze Şeridi'nin güneyinde bir askerî gözetleme kulesini top atışıyla vurdu.

9 Mart 2023

- İsrail'de Binyamin Netanyahu hükümetinin yargının yetkilerini kısıtlayan yasal düzenlemelerine karşı "sivil itaatsizlik günü" kapsamında, ülke genelinde kitlesel protestolar başladı.
- ABD yönetimi, İran'ın insansız hava aracı (İHA) tedarik ağını destekleyen Çin merkezli 5 şirket ve 1 kişiyi yaptırım listesine ekledi.
- İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'ya İtalya temasları sırasında çevirmenlik yapması istenen İsrailli tercüman Olga Dalia Padua, bu talebi reddetti.

11 Mart 2023

- İran'da çoğunlukla kız okullarında yaşanan ve ülkede protestolara yol açan toplu zehirlenme vakalarıyla ilgili 100'den fazla kişinin tespit edilerek gözaltına alındığı bildirildi.
- İran, Rus Sukhoi-35 (Su-35) savaş uçaklarının satın alma prosedürlerinin tamamlandığını duyurdu.
- Azerbaycan, İran'a ait savaş uçağının iki ülke sınırında uçuş gerçekleştirmesi sebebiyle bu ülkeye nota verdi.

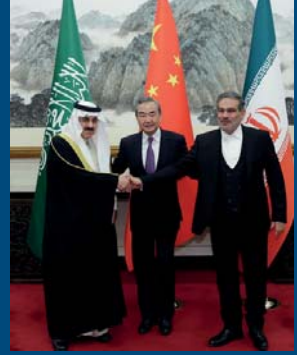
12 Mart 2023

- İsrail Hava Kuvvetleri, ABD'nin Nevada eyaletinde gerçekleştirilen F-35 savaş uçakları ve havada yakıt ikmal uçaklarının kullanılacağı "Kırmızı Bayrak" isimli hava tatbikatına katıldığını duyurdu.
- İran Yüksek Mahkemesi, ülkede faaliyet gösteren ayrılıkçı Nidal Hareketi lideri Habib Ferecullah Cab'in idam kararını onadı.
- İsrail'de Başbakan Binyamin Netanyahu'nun, yargının yetkilerini kısıtlayan yasa teklifi ve sağ politikalarına karşı çıkan on binlerce kişi, gösterilerin onuncu haftasında da ülke genelinde meydanlara indi.

13 Mart 2023

- Tunus Cumhurbaşkanı Saïd'in 25 Temmuz 2021'deki olağanüstü kararlarıyla çalışmalarını dondurulan Tunus Halk Meclisi, erken genel seçimlerin ardından düzenlenen ilk oturumla çalışmalarına başladı.
- BM Dünya Turizm Örgütü konferansına ev sahipliği yapan Suudi Arabistan, İsraili heyete ülkeye giriş vizesi vermedi.

15 Mart 2023

- Suudi Arabistan Maliye Bakanı Muhammed el-Cedan, Riyad ile Tahran arasındaki anlaşmanın ardından ülkesinin İran'da yatırımlarının hızla gerçekleşebileceğini söyledi.
- Hamas'ın askerî kanadı İzzeddin Kassam Tugayları, İsrail'in, uygulamalarıyla Oslo Anlaşması'nı bitirdiğini belirtti.
- Suudi Arabistan Enerji Bakanı Abdulaziz bin Selman, ülkesinin petrol ihracatına tavan fiyat uygulama olasılığının olduğunu belirterek "Tedariklerimize bunu uygulayan hiçbir ülkeye petrol satmayacağız" dedi.

18 Mart 2023

- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, resmî temaslarda bulunmak üzere Mısır'ın başkenti Kahire'ye geldi. Çavuşoğlu, Mısırlı mevkidaşı Semih Şükri ile bir araya geldi. Bakan Çavuşoğlu, 11 yıl aradan sonra Türkiye'den Mısır'ı ziyaret eden ilk dışişleri bakanı oldu.
- İsrail Ordusu, abluka altındaki Gazze Şeridi'nden İsrail'in güney kesimine roket atıldığını bildirdi.

21 Mart 2023

- İran'da toplumsal olaylarda bazı polisler kameralı görev yapacak.
- İsrail Meclisi, 2005'te boşaltılan işgal altındaki Batı Şeria'da bulunan 4 yasa dışı Yahudi yerleşim biriminin yeniden açılmasını sağlayacak yasa teklifini üçüncü oylamada onaylayarak kanunlaştırdı.
- Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing, Rusya ziyaretinde mevkidaşı Vladimir Putin ile görüşmesinde, ülkesinin Ukrayna sorununun çözümü için yapıcı rol oynamayı sürdüreceğini belirtti.
- Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) ramazan ayı münasebetiyle 1025 mahkûm hakkında af kararı verildi.

23 Mart 2023

- İsrail'de başbakanın görevden alınmasını zorlaştıran yasa tasarısı kabul edildi.
- Fransa bir kez daha genel grev ve büyük protestolarla karşı karşıya. Emeklilik reformunun oylanmadan ulusal meclisten geçirilmesi nedeniyle, sokaklarda hareketlilik dinmiyor. Ülke genelinde pek çok sektör çalışanı iş bırakma eylemi düzenliyor.
- Rusya Devlet Nükleer Enerji Kuruluşu Rosatom ve Çin Atom Enerjisi Kurumu arasında hızlı nötron reaktörleri ve nükleer yakıt döngüsünün kapatılması alanında uzun vadeli iş birliği programına yönelik anlaşma imzalandı.
- Afrika Birliği (AFB) Siyasi İşler, Barış ve Güvenlik Komiseri Bankole Adeoye, basına yaptığı açıklamada, Somali'de terörle mücadelede daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtti.

20 Mart 2023

- Tunus'ta, Fransa'dan bağımsızlığın kazanılmasının 67. yıl dönümü, başkentte düzenlenen etkinlikle kutlandı.
- Sudan'daki siyasi süreç sözcüsü Halid Ömer Yusuf, ülkedeki siyasi krizi sonlandıracak nihai anlaşmanın 1 Nisan'da imzalanacağını ve yeni geçiş hükümetinin 11 Nisan'da kurulacağını duyurdu.
- Irak'ta, tartışmaya neden olan yeni seçim yasası tasarısının bazı maddeleri, meclisten geçti.
- İran Dışişleri Bakanlığı, Fransa'da emeklilik reformu karşıtı gösterilerde Fransız polislerinin göstericilere müdahalesini eleştirdi.

22 Mart 2023

- İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Genel Sekreteri Hüseyin İbrahim Taha, su krizlerinin çözülmesi için uluslararası toplumun işbirliği yapması ve su güvenliğini garanti altına alan yasalar çıkarılması çağrısında bulundu.
- Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcıları Büyükelçi Burak Akçapar ve Konstantinos Fragogiannis, iki ülke arasında Pozitif Gündem kapsamındaki Ortak Eylem Planı'nın dördüncü tur görüşmeleri için Ankara'da görüştü.

24 Mart 2023

- Suudi Arabistan ile Suriye'nin, konsolosluk hizmetlerinin yeniden başlaması için görüşmelere başladığı duyuruldu.
- Yemen hükümeti, ülkenin orta kesimindeki Marib kentinde yüzlerce ailenin İran destekli Husilerin saldırıları nedeniyle göç ettiğini bildirdi.

25 Mart 2023

- Suriye'nin doğusunda Deyrizor ilinde İran destekli yabancı terörist grupların varlık gösterdiği bölgelerden ABD güçlerinin konuşlandığı Ömer petrol ve Kuniko gaz sahalarına roket saldırıları yapıldı. ABD savaş uçakları, Deyrizor ili ve ona bağlı Elbukemal ve Meyadin ilçesinde, İran destekli yabancı terörist gruplara ait askerî noktalara hava saldırısı düzenledi.
- Terör örgütü PKK yandaşları, Almanya'nın değişik kentlerinde Türkiye'ye ait konsoloslukların önünde gösteriler düzenliyor. Alman devletinin gösterilere izin vermesi, Türkiye'de 14 Mayıs'ta yapılacak seçimler için konsolosluka adres beyanında bulunan Türk vatandaşlarını tedirgin ediyor.

26 Mart 2023

- Tunus'tan İtalya'ya doğru yola çıktıkları teknelerin batması nedeniyle hayatını kaybeden 29 Afrikalı düzensiz göçmenin cesedine ulaşıldı, 11 kişi kurtarıldı.

27 Mart 2023

- İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), gümrük anlaşması imzaladı.
- Irak Meclisinde, tartışmalara neden olan yeni seçim yasa tasarısı onaylanarak yasalaştı.
- İsrail Başbakanı Netanyahu, ülke çapında kitlesel protestolara ve grevlere neden olan yargı düzenlemesini ertelemediğini duyurdu.
- İsrail'de hükümetin yargı düzenlemesi nedeniyle yaşanan siyasi kriz ve Uluslararası Ben Gurion Havalimanı'ndaki grev nedeniyle iki uluslararası hava yolu şirketinin, İsrail'e uçuşları iptal ettiği duyuruldu.

28 Mart 2023

- Bahreyn'den bir siyasi heyet, 7 yıl aradan sonra diplomatik ilişkilerin kesik olduğu İran'ı ziyaret edecek.
- Dünya Bankası, yoksulluk ve işsizlik krizleriyle karşı karşıya olan Yemen'e, gıda güvenliğini desteklemek için 207 milyon dolar verileceğini duyurdu.
- İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog, hükümetin tartışmalı yargı düzenlemesi konusunda geri adım atmasının ardından müzakerelere aracılık etmek için muhalefet liderleriyle bir araya geldi.

30 Mart 2023

- Uluslararası Adalet Divanı, Tahran yönetiminin, İran Merkez Bankasına ait mal varlıklarının dondurulması nedeniyle ABD'ye karşı açtığı davada karar açıklandı. ABD'nin, Tahran yönetimine ait bazı mal varlıklarını dondurmasının söz konusu dostluk anlaşmasını ihlal ettiği gerekçesiyle ABD, İran'a tazminat ödeyecek.
- Avrupa Birliği, Mısır'daki gıda güvenliğini destekleme programı çerçevesinde bu ülkeye 40 milyon euro'luk hibe desteğinde bulunacak.
- Beşar Esad rejimi, İsrail'in, Suriye'nin başkenti Şam'da bazı noktalara hava saldırısı gerçekleştirdiğini öne sürdü.
- İsrail'in bayrak taşıyıcı havayolu şirketi EL Al'in alt markası Sun d'Or, 16 yıl ara verdiği Türkiye uçuşlarına Tel Aviv-Istanbul seferi ile yeniden başladı.
- Çin ve Brezilya ikili ticarette yerel para birimlerini kullanma konusunda anlaşta. Buna göre 150 milyar dolar aşkın hacme sahip iki ülke arasındaki ticarette ödemeler artık Amerikan doları üzerinden yapılmak zorunda olmayacak.
- Çin, Rusya ile askerî alanda stratejik iletişim ve ortak askerî tatbikatlar, hava ve deniz devriyeleri dâhil iş birliğini geliştirmeye hazır olduğu mesajını verdi.

KÖRFEZ'DE ABD VE ASYA ÇEKİŞMESİ: OPEC KARARLARI VE DEĞİŞEN ENERJİ DENKLEMİ

“

Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve bunun sonucunda ortaya çıkacak yeni fiyatlanmalarda küresel petrol arzında kritik öneme sahip Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin aldıkları kararların büyük etkisi olmaktadır. Bu ülkelerin enerji kaynakları üzerindeki hâkim pozisyonunu dikkate aldığımızda bu etkinin ve bu etki üzerinde alternatif küresel aktörlerin çekişmesinin ortaya çıkması doğaldır.

”

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCI

Başkan Yardımcısı ORSAM

Küresel jeopolitik üzerinde son dönemlerde etkili olan en büyük faktörlerden bir tanesi de enerji piyasasındaki dalgalanmalardır. Hâlihazırda Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile birlikte küresel enerji krizi ortaya çıkmış ve bu şartlar altında petrol ve doğal gaz gibi ve bunun dışındaki enerji çeşitlerinin üreticileri ülkelerin siyasi tercihleri, küresel jeopolitiğin yeni parametrelerinin şekillenmesini beraberinde getirmişti. Dolayısıyla sadece küresel aktörler değil bu konuda oluşturu-

lanan uluslararası platformlar ile örgütler de Ukrayna işgalinin getirdiği yeni dinamikler çerçevesinde bir önceki kararlarını ve politikalarını yeniden gözden geçirme durumunda kaldılar.

Nitekim son dönemde bu çerçevede yaşanan önemli gelişmelerden bir tanesi de Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkelerinin aldığı karar oldu. En büyük ham petrol üreticilerinden olan Körfez monarşileri Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'in yanında Irak, Cezayir gibi diğer OPEC üyeleri ve bunların yanında da Umman ve Rusya gibi OPEC+ (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü dışındaki bazı üyeler) üye-

leri petrol üretimini günlük üretim bazında 2023 yılı sonuna kadar 1 milyon varilden daha fazla azaltma kararı aldılar. Bu çerçevede Irak 200 bin varilin üzerinde, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) 140 bin varilin üzerinde, Kuveyt 120 bin varilin üzerinde ve Kazakistan, Cezayir, Umman ve Gabon gibi ülkelerde belirli sayıda günlük üretimlerinden kesinti yapacaklar. Bu azaltma ve kesinti kararları üye ülkeler arasındaki yoğun müzakereler ve uluslararası ortamda süregelen tartışmalar sonrasında alınmış ve hâlen siyasi etkileri belirli oranda devam etmektedir.

Görüldüğü gibi enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve bunun sonucunda ortaya çıkacak yeni fiyatlanmalarda küresel petrol arzında kritik öneme sahip Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin aldıkları kararların büyük etkisi olmaktadır.

Bu ülkelerin enerji kaynakları üzerindeki hâkim pozisyonunu dikkate aldığımızda bu etkinin ve bu etki üzerinde alternatif küresel aktörlerin çekişmesinin ortaya çıkması doğaldır. Bu kararlar her ne kadar söz konusu ülkelerin ekonomi politikaları ve küresel enerji piyasaları ile ilgili gözükse de ABD ile bazı Körfez ülkeleri arasında yaşanan gerilimler, Çin'in Ortadoğu bölgesine yönelik artan ilgisi ve İran ile Suudi Arabistan ve BAE arasında yaşanan yumuşama gibi konulardan da bağımsız okunamayacaktır. Dolayısıyla basit bir enerji meselesinden ziyade farklı boyutları ve alternatif aktörler arasındaki çekişmeyi yansıtan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

“

Ukrayna savaşı ile birlikte birçok yaptırıma maruz kalan Moskova, küresel petrol fiyatlarının artışından olumlu etkilenecektir. Diğer bir ifadeyle enerji konusundaki genel itibarıyla OPEC kararı ve özel itibarıyla Körfez ülkelerinin bu sürece yaklaşım biçimleri bu ülkeler ile geleneksel müttefikleri ABD arasındaki ilişkilerde belirli bir soğuma meydana getirdiği yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır.

”

Bunun yanında kararın olumsuz etkileyeceği ülkelerin başında ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gelmektedir. ABD, hem kararın kendi ekonomisine olası olumsuz etkilerinden hem Rusya'nın bu karardan kazançlı çıkacak olmasından hem de Suudi Arabistan'ın Washington'dan bağımsız böylesi bir karar alıyor oluşundan dolayı Riyad yönetimine tepki göstermiştir. Öte yandan Rusya ise karardan olumlu etkilenecek ülkelerin başında gelmektedir. Ukrayna savaşı ile birlikte birçok yaptırıma maruz kalan Moskova, küresel petrol fiyatlarının artışından olum-

lu etkilenecektir. Diğer bir ifadeyle enerji konusundaki genel itibarıyla OPEC kararı ve özel itibarıyla Körfez ülkelerinin bu sürece yaklaşım biçimleri bu ülkeler ile geleneksel müttefiki ABD arasındaki ilişkilerde belirli bir soğuma meydana getirdiği yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu durum ikili ilişkileri henüz tamamıyla bozma seviyesine ulaşmasa da son dönemde özellikle ABD ile BAE ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerde iyileşme du-

rumu hâlen gözlenmediği gibi ikili ilişkilerdeki olumlu ivme yakalanmamıştır.

KARARA YÖNELİK TEPKİLER

OPEC'in söz konusu kararının ardından Rusya'nın Enerji İşlerinden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Alexander Novak, bu kararın 2023 yılı sonuna kadar, yani ilk etapta 7-8 aylık

bir periyotta daha devam edeceğini doğruladı. Kararın OPEC üyesi ülkelerin gönüllü bir kesintisi olduğu Moskova yönetimi tarafından özellikle vurgulanırken, bu durum küresel petrol arzında söz sahibi olan ülkelerin arasındaki zımnî bir oydışmayı da yansıttığı söylenebilir. Nitekim benzer bir durum geçtiğimiz yıl da yaşanmış, büyük petrol üreticilerini içeren OPEC+ ülkeleri 2022 Ekim ayında günlük üretim bazında 2 milyon varillik bir kesintiye gitmişti. Bütün bu gelişmelerin en ivedi sonuçları arasında ham petrol fiyatlarının 85 dolarlar seviyesine tekrardan yükselerek

kısa dönemde %5'lik bir artış göstermesi olmuştu. Yani OPEC kararlarının enerji piyasasına direkt etkisi görülebilmekte ve bu nedenle ABD gibi batılı ülkeler bu kararlar üzerinde etki sahibi olmak istemektedir. ABD gibi ülkelere ise petrol fiyatlarının yükselmesine karşı açıklamalar geldi. Son dönemlerde ABD ekonomisi ile ilgili kararların merkezinde yer alan Hazine Bakanı Janet Yellen, OPEC+ üretim kesintisi kararının devam ettirilmesinin ve ek kesinti kararlarının alınmasının yapıcı bir adım olmadığını ifade eden açıklamalar yaptı. ABD'nin söz konusu karara ilişkin tepkilerinin arkasında, bu kararın ABD'deki enflasyonu tetikleyebileceği ve temel anlamda ABD ekonomisine zarar verebileceği ile ilgilidir. ABD, özellikle geleneksel müttefikleri Riyad ile Abu Dabi'nin bu şekilde adım atmasını kendi ekonomik çıkarlarını ve siyasi pozisyonunu riske atma arayışı olarak değerlendirmiş ve bu nedenle sert tepki göstermiştir.

Washington uzun süredir petrol üretiminde kesintiye gidilmemesini vurgulayan ve fiyatların artmamasını önceleyen bir tutum içerisindeydi. Öyle ki ABD Başkanı Joe Biden 2022'de Suudi Arabistan'a bir ziyaret düzenleyerek petrol arzının artırılmasını istemiş ancak velayet prenten bu konuda olumlu bir geri dönüş alamamıştı. Suudi Arabistan'ın yine benzer bir karar alması Washington-Riyad hattındaki sorunun petrol arzının çok daha ötesinde olduğunu akıllara getirmektedir. Öte yandan Suudi Arabistan'ın Washington'un taleplerine rağmen kendi kararlarını almadaki ısrarcı tutumu, Biden yönetimi ile birlikte ABD'nin Or-

tadoğu'daki müttefikleri üzerindeki ağırlığının geriliyor olabileceğini göstermektedir. Yönetime geldiği andan itibaren Donald Trump döneminde Suudi Arabistan ve BAE ile yaşanan bahar havasını tersine çevireceğinin sinyallerini veren ve daha çok Katar ile ittifak ilişkilerini güçlendiren Biden yönetimindeki ABD, Ukrayna işgali ile BAE-Suudi Arabistan ittifakına fazlasıyla ihtiyaç duymasına rağmen bu defa söz konusu aktörler Biden yönetimine eylemleri ile tepkisini göstermiştir.

Böyle bir amaç resmî olarak ifade edilmese de petrol üreticilerinin aldıkları bu kesinti kararları petrol fiyatlarını artırarak Rusya'nın savaş girişimlerine ve kapasitesini genişletmesine önayak olacaktır. Bu da aynı zamanda zımnî olarak Körfez ülkelerinin ABD ile ilişkilerinde sorunlu dönemleri beraberinde getirebilecek ve ikili ilişkilerdeki sorunları derinleştirebilecektir.

KARARIN KÜRESEL PİYASALAR AÇISINDAN SONUÇLARI

Küresel petrol piyasası ile ilgili alınan kararlar sonrasında belirli sonuçlara varılabilir. İlk olarak bu kesintilere gönüllü olarak gidilmesinin ifade edilmesi, büyük petrol üreticisi ülkeler arasında petrolün değerini ileride de koruyacağına ve ileride daha yüksek fiyatlardan şimdi sahip olunan petrolü satma yönündeki iradeleri anlaşılmakta-

dır. Geçtiğimiz dönemlerde 140 dolar seviyelerine kadar yükselen petrol fiyatlarının tekrardan yükselmesi, Körfez ülkeleri ve Rusya başta olmak üzere bütün üreticilerin faydasına olan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla burada bir oydaşma olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Rusya'nın petrolünü yaptırımlardan dolayı çeşitli alıcılara satamaması, Çin'in Rusya'dan petrol talebini artırmıştır. Bu çerçevede enerji güvenliği endişesi itibarıyla bu endişeyi sonlandırmak amacıyla Rusya, Çin, Suudi Arabistan gibi Batı dışı küresel aktörlerin arasında bir uyum oluşabileceği de ifade edilebilir. Bu ihtimal her ne kadar zayıf olsa da söz konusu aktörlerin mantıksal ölçütlerde zaman zaman bir araya gelebildiğine şahit olunmuştur.

Buradan çıkarılabilecek bir ikinci sonuç ise Rusya'nın Ukrayna'daki işgal çabalarına ve kapasitesine, petrol üreticisi ülkelerin zımni destek verdiğidir. Şöyle ki, Şubat 2022'den bu yana Rusya'ya büyük ekonomik ve mali yaptırımlar hayata geçiren ABD başta olmak üzere batılı ülkelerin en büyük hedeflerinden birisi, enerji fiyatlarının düşürülmesi ve Rusya'nın savaş çabalarına daha fazla mali kaynak ayıramamasıydı. Fakat başta Körfez ülkeleri gibi bü-

yük petrol üreticilerinin ABD ile ikili ve bölgesel ilişkilerinde yaşadıkları sorunlar bu politikaların hayata geçirilmesini temelden sorunlu hâle getirdi. Dolayısıyla burada, böyle bir amaç resmî olarak ifade edilmese de petrol üreticilerinin aldıkları bu kesinti kararları petrol fiyatlarını artırarak Rusya'nın savaş girişimlerine ve kapasitesini genişletmesine önayak olacaktır. Bu da aynı zamanda zımni olarak Körfez ülkelerinin ABD ile ilişkilerinde sorunlu dönemleri beraberinde getirebilecek ve ikili ilişkilerdeki sorunları derinleştirebilecektir.

Buradan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise ABD'de enflasyonun artabileceği ihtimali ve ABD ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerde yaşanabilecek değişimlerdir. Hâlihazırda ABD hazine bakanının yaptığı açıklamalar ve küresel enflasyonist baskının olduğu ortamda artan petrol fiyatları ABD'nin de bu gelişmeden olumsuz etkilenmesini beraberinde getirecektir. Küresel bir problem olmasının yanında ABD'de de aynı zamanda bir iç politika ve finans sorununa dönüşen

enflasyon meselesi, ABD'nin yakın dönemde karşılaştığı en ciddi meydan okumalardan birisi olarak değerlendirilmektedir.

“

Burada önemli bir nokta özellikle Çin gibi alternatif küresel güçler ile birlikte çeşitli mali, ekonomik ve ticari plan ve programlar üzerinde çalışan Körfez ülkeleri de-dolarizasyon süreçlerine katkı vermekte ve bir bakıma ABD'ye alternatifsiz olmadıklarını göstermek istemektedirler.

”

ABD vergi mükelleflerinin karşılaşılabileceği ekstra maliyetler ise, ABD'li siyasetçileri dış politikada daha agresif tutumlar almaya itebilir ve enerji konularındaki yaptırımlarını daha keskin bir hâle getirmelerini de beraberinde getirebilir. Aynı zamanda ABD ile Körfez ülkeleri ve diğer Asya, Afrika, Latin Amerika ülkeleri gibi ülkeler arasındaki bir bü-

yük sorun da OPEC kararları neticesinde tetiklenebilir. Bu sorun da de-dolarizasyon olarak ifade edilebilecek olan, doların küresel bir para birimi olarak kullanımının ve sirkülasyonunun kasıtlı bir şekilde azaltılmasını, dolayısıyla hâkimiyetinin sınırlandırılmasını ve zedelenmesini içermektedir. Bu durum küresel anlamda ticaret piyasasında doların hâkim gücünü sarsacak bir adım olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Körfez ülkeleri güvenlik ve savunma işbirliği konusunda sorunlar yaşıyor olsalar da yakın gelecekte ABD ile çalışmaya devam edeceklerdir. Fakat burada önemli bir nokta özellikle Çin gibi alternatif küresel güçler ile birlikte çeşitli mali, ekonomik ve ticari plan ve programlar üzerinde çalışan Körfez ülkeleri de-dolarizasyon süreçlerine katkı vermekte ve bir bakıma ABD'ye alternatifsiz olmadıklarını göstermek istemektedirler. Bu çerçevede hem petrol üretiminin kesintiye uğratılarak ABD ekonomisinin zarara uğratılması ihtimali, hem de belirli enerji ticaretinin kısıtlı bir şekilde de olsa dolar-dışı karşılıklı yerel para birimleri ile gerçekleştirilebilme ihtimali bu mesele- nin önemli

sonuçlarından birisini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, petrol üretiminde kesintiye gidilmesi kararları bir süredir devam eden ABD-sonrası döneme geçiş denemelerinin bir devamı olarak okunabilecektir. Ortadoğu merkezli bakıldığında Körfez ülkelerinin, Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Güney Kore, Brezilya gibi alternatif küresel ve bölgesel güçlerle ilişkilerini uzun dönemdir siyasi, ekonomik ve askerî alana taşımaları ve konsolide etmeleri de bu ABD sonrası sürecine geçişin denemelerini yansıtmaktaydı. Hatta son dönemlerde bu çerçevede Suudi Arabistan, Şangay İşbirliği Örgütüne diyalog partneri olarak katılmış ve BRICS'e (*Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti ekonomileri - Brasil, Russia, India, China, South Africa*) katılmak için de birtakım görüşmelerin olduğu ifade edilmişti. Bu gelişmelerde tamamıyla bir uzun dönem stratejisini yansıtmasa da, Suudi Arabistan'ın alternatifsiz olmadığını gösterebilecek gelişmeler olarak okunabilir. Bu sürecin en önemli unsurlarından birisi ise ABD'nin ağırlığının azaldığı bir Ortadoğu'da, Çin ve Rusya gibi yeni aktörlerin nüfuzunun kade-

meli olarak artışıdır. Bu durum özellikle ABD'de Joe Biden'ın başkanlığı sonrasında daha net bir şekilde ortaya çıkarken bu süreci fırsata çevirme çabasındaki Pekin ve Moskova, Ortadoğu ve özellikle Körfez ülkeleri ile ekonomik, ticari ve enerji alanındaki ilişkilerini geliştirme ve çeşitlendirme yönünde adımlar atmaktadırlar.

Dolayısıyla temelde bu kararların ileriki dönemlerde de devam edebileceği ve özellikle bölgede güçlenmiş liderler olan Suudi Arabistan Başbakanı ve Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, BAE Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid, Katar Emiri Tamim bin Hamed gibi isimlerin küresel güçlere alternatifsiz olmadıklarını göstermek istedikleri ifade edilebilmektedir. Bu ülkelerin ilgili enerji politikalarını "siyasallaştırmadıklarını" her fırsatta ifadeleri, ilgili enerji kararlarının sadece küresel enerji piyasalarının gidişatını dikkate alarak aldıklarını vurgulamaları da yakın gelecekte ABD ile çalışmaya devam edeceklerini fakat küresel konjonktürün onlara sağladığı siyasi, ekonomik ve mali fırsatları da kaçırmak istemediklerini temel olarak göstermektedir. ■

ÇİN'İN ORTADOĞU'DA YENİ GRAND STRATEJİSİ

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

“

Pekin Üniversitesinden Wang Jisi'nin, "Batı'ya Yürümek" (marching westwards) adını verdiği bu strateji ABD'nin Asya'yı yeniden dengelemesiyle ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin giderek daha çekişmeli ve sıfır toplamı hâle geleceğini öngörerek, Orta Asya ve Ortadoğu'nun Çin ile yeni bir ilişki kurmaya başlayacağını ortaya koymaktadır.

”

Çin'in Ortadoğu'da yeni grand stratejisi üç ana hedef etrafında şekillenmektedir: Amerika Birleşik Devletleri (ABD) etkisini zayıflatmak, enerji kaynaklarını güvence altına almak ve ekonomik iş birliğini teşvik etmek. Bu hedeflere ulaşmak için Çin, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle daha yakın ilişkiler kurarken, Suriye ve Pakistan gibi stratejik ortaklarına ekonomik ve askerî yardım sağlamaktadır. Çin ayrıca bölgedeki boru hatları, rafineriler ve depolama tesisleri gibi altyapı projelerine ve enerji anlaşmalarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Ayrıca Çin, telekomünikasyon, ulaşım ve limanlar gibi

stratejik sektörlere yatırım yaparak Ortadoğu'da Kuşak ve Yol projesini teşvik etmektedir. Çin bölgesel çatışmalara doğrudan müdahil olmaktan kaçınırken, İran nükleer anlaşmasını desteklemek ve Şam rejimine yardım sağlamak gibi bölgesel güvenlik meselelerine katılımını arttırmıştır. 10 Mart 2023 tarihli İran-Suudi Arabistan normalleşme anlaşmasının Pekin'de imzalanması bunun en iyi örneğidir. Dolayısıyla ABD Ortadoğu'daki varlığını azaltırken, Çin de bölgedeki diplomatik ve ekonomik angajmanını arttırmaktadır. Ayrıca son dönemde ABD'nin Körfez güvenliğine yaklaşımındaki belirsizlik ABD'nin geleneksel müttefiki Körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarını arttırmakta; Washington'ın, Çin'in yükselişini engellemek için stratejik ilgi odağını Asya-Pasifik'e kaydırmasıyla birlikte Körfez başkentleri ABD'nin güvenilirliğine giderek şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) devletleri, Çin ve Rusya gibi alternatif büyük güçlerle yakın ilişkiler geliştirmektedir.

ABD ETKİSİNİ ZAYIFLATMAK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir yönü ABD'nin bölgedeki etkisini zayıflatmayı içeren jeopolitik çıkarlarıdır. Çin, Ortadoğu'yu ABD ile önemli bir rekabet alanı olarak görmekte ve ABD'nin

bölgedeki varlığını sınırlandırırken kendi nüfuzunu genişletmeye çalışmaktadır. Çin'in Ortadoğu ile olan ilişkileri, Çin'in küresel grand stratejisinde de özel bir yer tutmaktadır. Barack Obama yönetiminin 2011'de "Asya'ya dönüş" (pivot to Asia) stratejisini açkla-

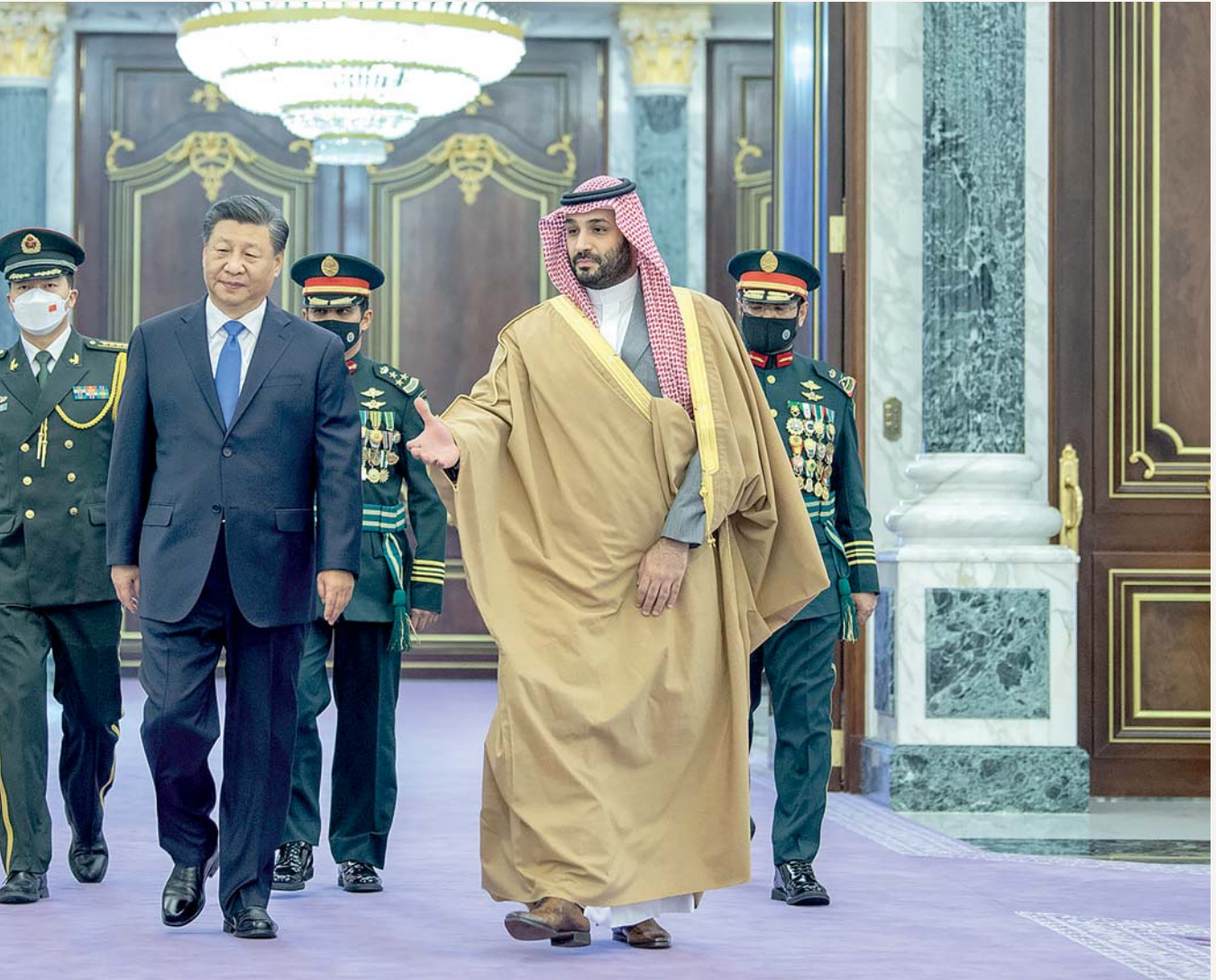

masından kısa bir süre sonra, Çin Avrasya ile bağlantı kurmak için yeni bir stratejik konsept benimsemiştir. Pekin Üniversitesinden Wang Jisi'nin, "Bati'ya Yürümek" (marching westwards) adını verdiği bu strateji ABD'nin Asya'yı yeniden dengelemesiyle ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin giderek daha çekişmeli ve sıfır toplamlı hâle geleceğini öngörerek, Orta Asya ve Ortadoğu'nun Çin ile yeni bir ilişki kurmaya başlayacağını ortaya koymaktadır. Wang Jisi, ABD'nin Ortadoğu'dan kaçınılmaz çekilmesi-

nin bölge ülkeleriyle Çin arasında potansiyel "kazan-kazan" durumu yaratacağını vurgulamıştır. "Bati'ya Yürümek" stratejisi, öncelikli olarak Çin'in enerji erişim riskini azaltmayı hedeflerken, Ortadoğu'nun Çin için önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Çin, ABD hegemonyasının gerilediği Ortadoğu'da bölgesel nüfuzunu genişletmek için temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. ABD ile çatışmayı kışkırtmak yerine Çin özellikle ABD müttefiki olan İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri

(BAE) gibi ülkelerle ikili ilişkilere öncelik vermiştir. Çin, Irak Savaşı gibi ABD'nin Ortadoğu'daki askerî müdahalelerini eleştirmiş ve bölgesel güvenlik için çok taraflı yaklaşım çağrısında bulunmuştur.

Çin aynı zamanda ABD'nin İsrail'e verdiği desteği de eleştirmiş, İsrail ve Arap dünyası ile ilişkilerini dengelemeye çalışmıştır. ABD'nin bölgedeki etkisine karşı koymak için Çin, İran gibi ABD ile anlaşmazlık içinde olan ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmaktadır.

Çin, dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısıdır ve Ortadoğu enerji ithalatında kilit rol oynamaktadır. Çin, kaya gazı ve yenilenebilir enerji gibi diğer enerji kaynaklarına yatırım yaparak enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye ve Basra Körfezi'nden gelen petrole olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır.

ENERJİ GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir diğer önemli yönü de enerji güvenliğidir. Ortadoğu dünyanın en büyük petrol ve gaz rezervlerinden bazılarında sahipken, Çin bu kaynaklara erişimini güvence altına almak için bölgeye büyük yatırımlar yapmaktadır. Çin, dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısıdır ve Ortadoğu enerji ithalatında kilit rol oynamaktadır. Çin, kaya gazı ve yenilenebilir enerji gibi diğer enerji kaynaklarına yatırım yaparak enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye ve Basra Körfezi'nden gelen petrole olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır. Ancak Ortadoğu Çin için önemli bir enerji kaynağı olmaya devam ederken bu kaynaklara erişimini güvence altına almak için bölgedeki petrol ve gaz projelerine yatırım yapmaktadır. Çin'in Ortadoğu'daki Kuşak ve Yol projesi kapsamındaki kilit enerji projelerinden biri, İran'ın Güney Pars gaz sahasını Pakistan ve Çin'e bağlayacak bir boru hattının inşasıdır. İran-Pakistan-Çin boru hattı olarak bilinen boru hat-

tının Çin'e yeni doğal gaz kaynağı sağlaması ve Basra Körfezi'nden petrol ithalatına bağımlılığını azaltması beklenmektedir. Çin ayrıca Irak, Suudi Arabistan ve BAE gibi diğer Ortadoğu ülkelerindeki petrol ve gaz projelerine de yatırım yapmaktadır. Örneğin Çin, Irak'taki el-Ahdab petrol sahasının ve Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketinin BAE'deki açık deniz petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesinde yer almıştır.

Çin'in Ortadoğu'daki enerji güvenliği kaygıları, bölgedeki stratejik çıkarlarının önemli bir itici gücüdür. Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisinin bir diğer önemli yönü de jeostratejik çıkarlarıdır. Bölge Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişme noktasında yer almaktadır ve ayrıca petrol ve gaz boru hatları, deniz yolları, demiryolları da dâhil olmak üzere küresel ticaret ve ulaşım yollarının kilit bir merkezidir. Çin, enerji güvenliğini sağlamak için Ortadoğu'da çeşitli stratejiler izlemiştir. Stratejilerden biri, Irak ve İran gibi bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini genişleterek enerji ithalat kaynaklarını çeşitlendirmektir. Çin bu ülkelerdeki enerji altyapı projelerine yatırım yapmış ve uzun vadeli petrol ve gaz tedarik sözleşmeleri imzalamıştır. Bir başka strateji de daha istikrarlı bir enerji arzı sağlamak için Ortadoğu'daki enerji projelerine yatırım yapmaktır. Örneğin Çin, Suudi Arabistan'da petrol ve gaz arama projelerine yatırım yapmış ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde petrol rafinerileri ve petrokimya tesisleri geliştirmek için anlaşmalar imzalamıştır. Bu stratejilere ek olarak Çin, enerji güvenliğini sağlamak için Ortadoğu ülkeleriyle diplo-

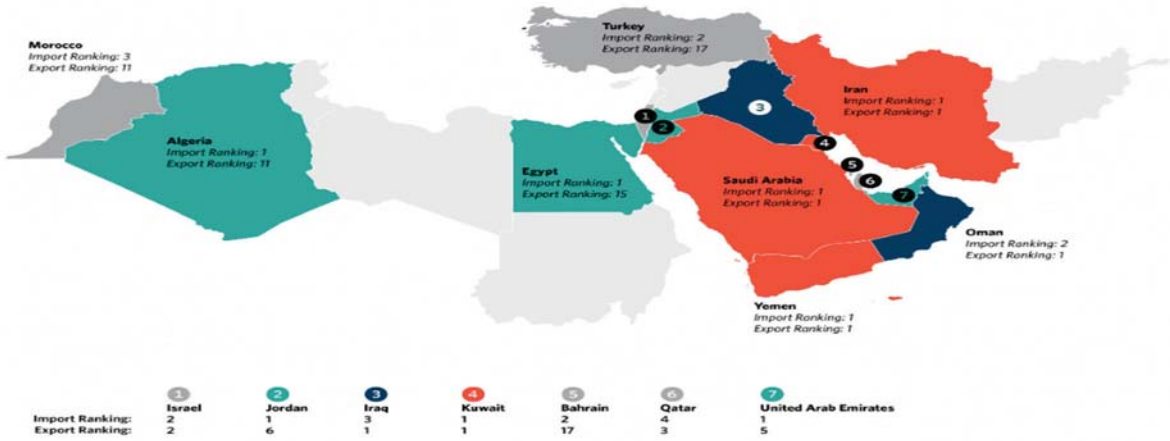
matik ilişkilerini de arttırmaya çalışmıştır. Çin, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) gibi bölgesel örgütlerle ortaklıklar kurmuş ve bölgedeki çatışmaların çözümüne yönelik diplomatik çabalara katılmıştır. Genel olarak, enerji güvenliği Çin için kritik konudur ve Ortadoğu, Çin'in istikrarlı bir enerji arzı sağlama çabalarında önemli rol oynamaktadır.

EKONOMİK İŞ BİRLİĞİNİ GELİŞTİRMEK

Çin'in Ortadoğu'daki grand stratejisi, doğrudan askerî müdahaleden kaçınırken bölgedeki ekonomik ve siyasi etkisini genişletmeyi içermektedir. Çin, Ortadoğu'yu önemli enerji kaynağı ve eski İpek Yolu ticaret rotaları üzerindeki ülkelerle ekonomik ve ticari bağlarını genişletmeyi amaçlayan Kuşak ve Yol projesinin hayati halkası olarak görmektedir. Ortadoğu'nun, birçok önemli kara ve deniz ticaret yolunun kesiştiği noktada yer alması ve birçok önemli liman ve ulaşım merkezine ev sahipliği yapması nedeniyle Kuşak Yol projesi için kilit bir bölgedir. Çin, ticareti ve dünyanın diğer bölgeleriyle bağlantıyı kolaylaştırmak için limanlar, demir yolları ve boru hatları da dâhil olmak üzere bölgedeki altyapı projelerine büyük yatırımlar yapmaktadır. Ortadoğu'daki Kuşak Yol projesi kapsamındaki kilit projelerden biri, Çin'in batı Sincan bölgesini Pakistan'daki Umman Denizi limanı Gwadar'a bağlayan 62 milyar dolarlık bir altyapı projesi olan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) prosesidir. Bu proje ottoyollar, demiryolları, enerji yatırımları ve diğer altyapıların inşasını

China Is a Top Trading Partner With Most Middle Eastern Countries

■ China is the #1 import partner ■ China is the #1 export partner ■ China is both the #1 import and #1 export partner ■ China is a top #5 import partner

Source: ChinaMed Middle East and ChinaMed North Africa.

içermekte ve Çin'in bölgedeki nüfuzunu genişletme çabalarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Çünkü CPEC sadece Çin için stratejik bir ulaşım yolu olmakla kalmıyor, aynı zamanda Çin'in ekonomik ve diplomatik nüfuzunu genişletmeye çalıştığı Ortadoğu ve Afrika'ya da erişim sağlamaktadır. Çin, Mısır, Cibuti ve Umman gibi ülkelerdeki limanlara ve diğer altyapı projelerine yatırım yaparak bu bölgelerdeki bağlantılarını ve pazarlara erişimini arttırmaktadır. Çin, CPEC'in yanı sıra Suudi Arabistan'da yüksek hızlı demiryolu inşası ve Mısır'da yeni bir sanayi kentinin geliştirilmesi gibi Ortadoğu'daki diğer büyük altyapı projelerine de yatırım yapmaktadır. Çin, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi kilit Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışırken İsrail ve Türkiye gibi diğer bölgesel aktörlerle de ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu ülkelerle ilişkilerini derinleştirmek için yatırım ve altyapı geliştirme gibi ekonomik

teşvikleri kullanmaktadır. Çin, enerjinin yanı sıra telekomünikasyon, ulaşım ve limanlar gibi diğer stratejik sektörlerle de yatırım yapmaktadır. Çin, ticareti kolaylaştırmak, Avrupa ve Afrika ile bağlantısını arttırmak için Umman, Mısır ve İsrail gibi ülkelerde liman ve lojistik merkezleri inşa etmeye yatırım yapmaktadır. Çin ayrıca İsrail ile Filistin, Suudi Arabistan ile İran arasında devam eden anlaşmazlıklar ve Suriye iç savaşı gibi bölgedeki siyasi çatışmalarda tarafsız bir duruş sergilemeye özen göstermiştir. Bu yaklaşım Çin'in bölgesel çatışmaların içine çekilmekten kaçınmasını ve tüm taraflarla iyi ilişkiler sürdürmesini sağlamıştır.

Son yıllarda Çin, İran nükleer anlaşmasını desteklemek ve iç savaşta Şam yönetimine yardım sağlamak gibi bölgesel güvenlik konularına da katılımını arttırmıştır. Ancak Çin bu çatışmalarda taraf tutmak yerine arabulucu ve tarafsız bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Genel olarak, Çin'in Ortadoğu'daki grand

stratejisi, ekonomik etkisini genişletmeye ve tüm taraflarla iyi ilişkiler sürdürürken bölgesel çatışmaların içine çekilmekten kaçınmaya odaklanmıştır. Sonuç olarak, Çin'in Ortadoğu'daki yeni grand stratejisi, ülkenin bölgedeki ekonomik, politik ve askerî varlığını arttırmayı ve küresel liderlik rolünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Çin'in bölgedeki stratejileri arasında enerji ithalat kaynaklarını çeşitlendirmek, enerji projelerine yatırım yapmak ve Ortadoğu ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini arttırmak yer almaktadır. Çin'in Ortadoğu'da Kuşak Yol projesini teşvik etmesi, bölgeyle ekonomik bağlarını güçlendirmenin, nüfuzunu genişletmenin ve kendi ekonomik kalkınma modelini teşvik etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Tüm bunlarla birlikte, Çin'in bölgede artan ekonomik etkisi ve borç tuzağı diplomasisinin yanı sıra bölgesel güvenlik ve istikrar üzerindeki potansiyel olumsuz etkisine ilişkin endişeler söz konusudur. ■

ORTADOĞU'DA HİNDİSTAN VE ABD İŞ BİRLİĞİ

“
Başta Tek Kuşak Tek Yol projesi olmak üzere çeşitli bölgesel kalkınma projelerine destek vererek ve hatta Şanghay İşbirliği Örgütü gibi güvenlik yapıları inşa ederek Çin'in tüm Asya kıtasında nüfuzunu genişletmesi, küresel düzeyde ABD'nin, bölgesel düzeyde ise yine son yılların yükselen güçlerinden biri olarak tanımlanan Hindistan'ın endişelenmesine sebep olmaktadır. Bu ortak “endişe” nedeniyle ABD ve Hindistan, Çin'in artan gücünü dengeleme çabası içerisine girmiştir.”

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen **ESOGÜ**

Son yıllarda tüm Ortadoğu bölgesinde etkili olan değişimlerden biri, bölgede faaliyet gösteren dış güçlerin konumudur. Bilindiği üzere uzun yıllardır Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bölgedeki en etkin dış güç olarak varlık göstermekte, bölgedeki birçok devlet ile güçlü ikili ilişkiler geliştirmektedir ancak son yıllarda ABD'nin bölgedeki varlığını

azaltma politikası ile bu durumun bir değişim sürecine girdiği tartışmaları ortaya çıkmış, ABD'nin bölgede yarattığı güç boşluğunun başta Çin olmak üzere, Rusya ve Hindistan gibi çeşitli küresel aktörler tarafından doldurulmaya çalışıldığı iddiaları güç kazanmıştır. Bu tartışmalar doğrultusunda bu yazıda, Hindistan'ın son dönemde Ortadoğu'ya yönelik açılım politikası irdelenecektir. Buna göre, söz konusu açılımın, ABD ve Hindistan arasında, Asya ve Ortadoğu bölgelerinde Çin etkisini engelle-

meye yönelik geniş bir iş birliğinin bir parçası olduğu argümanı savunulacaktır.

ÇİN'İN YÜKSELİŞİNE KARŞI ABD'NİN HİNT-PASİFİK STRATEJİSİ

Bilindiği üzere, Çin'in ekonomik ve politik olarak giderek daha fazla güç kazanması küresel düzeyde bir Çin hegemonyası tartışmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, ABD'nin hâlihazırdaki askerî gücü ve Çin'in mevcut sosyo-ekonomik sorunları gibi nedenlerle

Çin'in "küresel hegemon" statüsüne erişmesi yakın zamanda gerçekleşebilecek bir durum olarak gözükmemekte ve sadece yüzeysel politik ve hatta akademik tartışmanın konusu olarak işlenmektedir ancak sahip olduğu devasa ekonomi sayesinde Çin'in "bölgesel hegemon" olduğu ya da en azından tüm Asya kıtasında "hegemon" statüsüne en yakın aktör hâline geldiğini söylemek mümkündür. Başta Tek Kuşak Tek Yol projesi olmak üzere çeşitli bölgesel kalkınma projelerine destek vererek

ve hatta Şanghay İşbirliği Örgütü gibi güvenlik yapıları inşa ederek Çin'in tüm Asya kıtasında nüfuzunu genişletmesi, küresel düzeyde ABD'nin, bölgesel düzeyde ise yine son yılların yükselen güçlerinden biri olarak tanımlanan Hindistan'ın endişelenmesine sebep olmaktadır. Bu ortak "endişe" nedeniyle ABD ve Hindistan, Çin'in artan gücünü dengeleme çabası içerisine girmiştir. ABD ve Hindistan'ın Çin'i dengelemeye yönelik bu ortak çabası içerisinde giderek daha fazla görünür hâle gelen bir iş birliğinin belirmekte olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre ABD Barack Obama döneminden bu yana geliştirdiği Hint-Pasifik stratejisi ile dış politikasının odak noktasını

bu bölgeye ve özellikle de Çin'e kaydırmaktadır. Bu stratejinin en belirgin göstergesi ise ABD önderliğinde kurulan Avustralya, Japonya ve Hindistan'ın da dâhil olduğu Dörtlü Güvenlik Diyalogu'dur (QUAD).

“

İki ülke arasındaki iş birliğinin Hindistan'a düşen kısmı ise iki parçalıdır. Birincisi, QUAD yapılanması içerisinde görüldüğü gibi Çin'in doğrudan Asya içerisinde dengelenmesinde Hindistan'ın ABD'nin ittifak sistemi içerisinde yer alması beklenmektedir. Bu iş birliğinin ikinci parçasını ise Hindistan'ın Ortadoğu'da da ABD'nin izlediği politikalara yardımcı olması oluşturmaktadır.

”

2004 yılında oluşturulan ancak uzun süredir faaliyet göstermeyen QUAD, ABD'nin girişimleri ile son dönemde yeniden güçlendirilmiş, 2020 yılında ilk QUAD ortak askeri tatbikatı gerçekleştirilmiş ve hatta yeni ülkelerin katılımı ile yapılanma QUAD Plus hâline almıştır. Böylelikle ABD, Çin'in yükselişine karşı Asya'da kendi önderliğinde bir ittifak yapısı inşa etmektedir. ABD'nin bu politikası şüphesiz Hindistan'ın Çin endişelerini de gidermek açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla iki ülke arasında beliren iş birliğinde ABD'ye düşen kısım Çin'in dengelenmesinde liderlik rolünü üstlenmektir ve ABD'nin Hint-Pasifik stratejisi bu rolün en önemli göstergesidir.

HİNDİSTAN'IN ORTADOĞU AÇILIMI

İki ülke arasındaki iş birliğinin Hindistan'a düşen kısmı ise iki parçalıdır. Birincisi, QUAD yapılanması içerisinde görüldüğü gibi Çin'in doğrudan Asya içerisinde dengelenmesinde Hindistan'ın ABD'nin ittifak sistemi içerisinde yer alması beklenmektedir. Bu iş birliğinin ikinci parçasını ise Hindistan'ın Ortadoğu'da da ABD'nin izlediği politikalara yardımcı olması oluşturmaktadır. Dış politikada Hint-Pasifik bölgesine yoğunlaşmanın bir yansıması olarak ABD başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın birçok başka bölgelerindeki mevcut taahhütlerini yeniden gözden geçirmekte ve fiziki varlığını azaltmaya gitmektedir. Bu nedenle, son dönemde özellikle Ortadoğu'da “ABD'nin çekilmesi” tartışmaları yaşanmaktadır.

Dolayısıyla ABD, Çin'e odaklanırken daha evvel kendi hegemonyasını kabul ettirdiği bölgelerde bir çeşit güç boşluğunun oluşmasına neden olmaktadır ancak ekonomik ve stratejik önemi nedeniyle ABD, Ortadoğu'nun kendisine karşı herhangi bir aktörün hegemonyası altına girmesini istememektedir. Bu nedenle de bölgedeki varlığını azaltırken İran, Rusya, Çin gibi bölgede nüfuzunu artırmaya çalışan aktörleri, kendi oluşturduğu ittifak yapılanmaları ile engelleme gayreti içerisinde. Bu strateji kapsamında ABD'nin bölgede varlığını artırmasına öncülük ettiği ülkelerden biri de Hindistan'dır. Örneğin Asya'daki QUAD'ın bir benzeri olarak Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İsrail, Hindistan ve ABD'nin katılımı ile “I2-U2” olu-

şumu ilk toplantısını geçtiğimiz yıl yapmıştır. Her ne kadar bu oluşum ekonomik amaçlarla kurulmuş olsa da Hindistan'ın bölgeye girişini hızlandırmaya yönelik adımlardan biri olduğu aşikârdır. Bu stratejinin bir diğer göstergesi olarak son dönemde Hindistan'ın özellikle Körfez ülkeleri ile iş birliği giderek artmaktadır. Örneğin geçtiğimiz yıl Hindistan ile Birleşik Arap Emirliği arasında kapsamlı bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır.

Hindistan'ın Ortadoğu bölgesine yönelik bu “açılım” politikasının temel motivasyonunu Çin'e karşı ABD ile geliştirdikleri iş birliği oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu açılımın, Hindistan açısından farklı getirileri de olması beklenmektedir. Özellikle Körfez ülkeleri ile daha yakın ilişki içerisinde olmak, bölgedeki enerji kaynaklarına erişimde avantaj sağlayacaktır. Gelişen sanayisi ile Hindistan dünyanın en büyük üçüncü enerji harcamıcısı konumundadır ve bu enerji ihtiyacının yaklaşık %60'ını Körfez ülkelerinden tedarik etmektedir. Dolayısıyla bu sanayinin istikrarını sağlayabilmek için enerji kaynaklarına ve hatlarına sağlıklı şekilde erişime sahip olmak zorundadır. Son yıllarda yaşanan Covid-19 pandemisi, Rusya'nın Ukrayna işgali ve benzeri nedenlerle enerji piyasalarında yaşanan dalgalanmalar bu kaynaklara istikrarlı bir şekilde erişim imkânına sahip olmanın önemini açıkça göstermiştir. Dahası, ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını azaltmasıyla oluşan boşluğun Çin tarafından doldurulması ihtimali de giderek güçlenmekte, Çin bölgedeki büyük kalkınma projelerinin ana finansörü hâline gelmektedir. Bu durum, böl-

gedeki enerji kaynaklarının Hindistan'ın en önemli rakibinin etki alanına girmesi ve Hindistan'ın bu kaynaklara erişimini zora sokması ihtimalini doğurmaktadır. Bu nedenlerle Hindistan, ABD'nin boşalttığı alanı doldurmada istekli davranmaktadır.

Ortadoğu'da etkin hâle gelmenin Hindistan açısından diğer getirisi ekonomiktir. Hâlihazırda 9 milyondan fazla Hintli çeşitli Arap ülkelerinde çalışmakta ve elde ettikleri kazançlarının önemli bir kısmını Hindistan'daki ailelerine göndermektedir. Yıllık yaklaşık 40 milyar dolarlık bu gelir Hint ekonomisinin önemli girdilerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle Körfez ülkeleri ile kurulacak daha yakın ilişkiler daha fazla Hintlinin bu bölgede istihdam edilmesinin ve daha fazla gelir elde edilmesinin önünü açmaktadır. Buna ek olarak, oluşturulacak ekonomik iş birliği, her iki bölgenin sermaye sahiplerine yeni yatırım alanları açacaktır.

HİNDİSTAN'IN ORTADOĞU AÇILIMININ AÇMAZLARI

ABD'nin Asya'da Çin'i dengelemeye odaklanması karşılığında, Hindistan'ın Ortadoğu'da ABD'nin yarattığı boşluğu doldurmaya yönelik iki ülke arasında beliren iş birliği her iki ülke açısından da bir kazan kazan durumu yaratmış gibi görünmektedir ancak bu iş birliğinin istenen şekilde sürdürülebilmesinin ve iki ülkenin de öngörülen kazançları elde edebilmesinin önünde önemli engeller bulunmaktadır. ABD'nin Asya'da oluşturma gayreti içerisinde olduğu Çin karşıtı ittifak yapılanmasının gerek ABD içerisindeki farklı sesler

gerekse de ittifak içerisindeki diğer devletlerin farklı beklentileri nedeniyle Çin'in bölgedeki yükselişini durduracak olgunluğa erişemediğini söylemek mümkün değildir.

“**Şüphesiz ki bölgedeki Müslüman ülkelerle kurulacak yakın ilişkiler, Hindistan'daki Müslüman nüfus tarafından olumlu karşılanacaktır ancak diğer yandan, bilindiği üzere Hindistan'da güçlü bir Müslüman karşıtı hareketin varlığı söz konusudur. Bu hareket karşısında mevcut Hint yönetiminin Müslüman ülkelerle ve toplumlarıyla ileri derecede bir ilişki kurması olası görünmemektedir.**”

Diğer yandan, iki önemli nedenden ötürü söz konusu iş birliğinde Hindistan'ın Ortadoğu'da kendi payına düşen sorumlulukları yerine getirebilmesi de kısa zamanda gerçekleşebilecek gibi görünmemektedir. Birincisi, ABD uzun yıllardır bölge ülkeleri ile çok boyutlu ve derin bir ilişki geliştirmiştir. Her ne kadar bölgedeki askerî varlığını azaltması, ABD'nin bölgeyi topyekûn terk ettiği anlamına gelmesinde Hindistan gibi uzun yıllardır bölge ile zayıf bağlara sahip ve hâlihazırda kendi iç ve dış politikasında önemli sorunlar yaşamakta olan bir devletin ABD'nin yarattığı kısmi boşluğu dahi doldurabilmesi mümkün görünmemektedir. Üstelik Hindistan'ın Çin'in sahip olduğu devasa sermayeyle rekabet edebilmesi ve söz konusu kısmi boşluğu doldurma rekabetinde

Çin'e gerçek bir rakip olması da zayıf bir ihtimaldir.

Hindistan'ın Ortadoğu açılımının ikinci açmazı ise sahip olduğu büyük Müslüman nüfustan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz ki bölgedeki Müslüman ülkelerle kurulacak yakın ilişkiler, Hindistan'daki Müslüman nüfus tarafından olumlu karşılanacaktır ancak diğer yandan, bilindiği üzere Hindistan'da güçlü bir Müslüman karşıtı hareketin varlığı söz konusudur. Bu hareket karşısında mevcut Hint yönetiminin Müslüman ülkelerle ve toplumlarıyla ileri derecede bir ilişki kurması olası görünmemektedir. Zira 2022 yılında mevcut Hint hükümetini yöneten ve söz konusu Ortadoğu açılımının mimarı olan Hindistan Halk Partisi'nin (Bharatiya Janata Partisi) iki üst düzey yöneticisinin Hz. Muhammed ve İslam hakkındaki "aşağılayıcı" sözleri birçok Ortadoğu ülkesinde tepkiyle karşılanmış ve Hint hükümetini zor durumda bırakmıştır. Sonuç olarak, ABD'nin mevcut Hint-Pasifik politikasının bir ayağı olarak Hindistan ile yaptığı iş birliği hem Asya'da Çin'i dengelemek hem de stratejik olarak önem arz eden Ortadoğu'da Çin'in etkin olmasını engellemek hedefleri üzerine kurulmuştur. Bu iş birliği kapsamında Hindistan'ın son dönemde Ortadoğu'da giderek daha etkin olması ve bölge ülkeleri ile daha yakın politik, ekonomik ve güvenlik ilişkileri kurarak ABD'nin bıraktığı kısmi boşluğu doldurması beklenmektedir. Bu iş birliğinin taraflar açısından hem Asya'da hem de Ortadoğu'da beklenen başarıyı getirip getirmeyeceği ise gelecek günlerde cevaplanabilecek önemli bir soru işaretidir. ■

JAPONYA-ÇİN REKABETİNİN YENİ SAHASI: ORTADOĞU

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

“

Gerek Japonya gerekse de Çin için ekonomik güvenlikleri bağlamında önem teşkil eden enerji tedariki ve ihracat pazarı arayışı iki ülkenin bu alandaki rekabetini her geçen gün artırmaktadır. Bu bağlamda her iki ülkenin de henüz birbirlerine kıyasla görece daha etkili hâle gelemediği Ortadoğu bölgesi önem kazanmaktadır.

”

Japon-Çin rekabetinin 19. yüzyılda başlayan Doğu Çin Deniz’indeki hâkimiyet mücadelesinden Çin’in ekonomik açılımla enerji ve ticaret alanına taşındığı görülmektedir. 1979’dan itibaren artan bir ivmeyle ekonomisini geliştiren Çin’in öncelikle Asya’daki ticari ortaklıklarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya’nın yerini aldığı görülmüştür. Akabinde ise etki alanını uluslararası boyuta çıkarma adımları atan Çin, Afrika bölgesini kendine neredeyse bağımlı hâle getirerek önemli bir nüfuz alanı elde etmiştir. Gerek Japonya gerekse de Çin için ekonomik güvenlikleri bağlamında önem teşkil eden enerji tedariki ve ihracat pa-

zarı arayışı iki ülkenin bu alandaki rekabetini her geçen gün artırmaktadır. Bu bağlamda her iki ülkenin de henüz birbirlerine kıyasla görece daha etkili hâle gelemediği Ortadoğu bölgesi önem kazanmaktadır. Bu sebeple iki ülkenin de birbirlerine paralel şekilde adımlar attığı, bölgeye yönelik yeni yatırımları hayata geçirmeye çalıştığı ve yumuşak güç unsurlarını genişletmeye çalıştığı görülmektedir.

JAPONYA-ÇİN MÜCADELESİNİN ARKA PLANI

19. yüzyılda başlayan ve 2. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Doğu Çin Denizi’ndeki adaların yönetimine ilişkin devam eden Japonya-Çin rekabetinin savaş sonrasında yerini ekonomik iş birliğine bıraktığı görülmektedir. Nitekim 1970’lerde Sovyet-Çin çatışması yükselirken Japonya’nın önemli partneri olan ABD’nin Çin ile yakınlaşmasının akabinde Japonya’nın da Çin ile diplomatik ilişkileri geliştirdiği görülmüştür. Bu dönemde Çin, Batı ile iş birliklerini temel alarak reform ve ekonomik açılma politikalarını başlatmıştır. 1979 yılından itibaren Japonya teknik iş birliği, hibe ve kredi gibi alanlarda yaptığı desteklerle Çin’in modernizasyonuna önemli katkılarda bulunmuştur. Bu aynı zamanda hem Japonya’nın

ekonomik alanda bölgede hâkimiyetini kurma çabasının ve Çin’in emek gücünden yararlanmasının hem de Japonya’nın Asya’da lider olmaya ilişkin girişimlerinin sona ermediğini göstermektedir. Ancak

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ekonomik alanda hızla gelişen Çin hem artan milliyetçilikle hem de sermaye-teknoloji kapasitesiyle Japonya'ya bağımlılığını azaltmıştır. Nitekim 1992-1993 yıllarında iki haneli art arda büyüme kaydeden Çin'e karşılık Japon ekonomisinin durgunluk dönemine girdiği görülmüştür. Japon iş dünyası bunun Çin yükselişiyle ilgili olduğuna ilişkin kaygılarını paylaşmışlardır. Hızla büyüyen ve neredeyse tüm Asya ülkelerinde ticaret ortağı olarak ABD ile Ja-

ponya'nın yerini alan Çin, ulusal çıkarlarını önceleyen ve taviz vermekten imtina eden sert politikalara geçiş yapmıştır. Nitekim Çin'in yeni yaklaşımıyla 1990'dan 1994 yılına kadar savunma harcamalarında %40 artış görüldüğü kaydedilmiştir. Böylece Japonya'nın 2. Dünya Savaşı sonrası silahsızlandırılmasıyla bölgede oluşan askerî güç boşluğunu Çin'in doldurmaya çalışmıştır. Bu nedenle Japonya'nın Çin kaynaklı ekonomik tehdit algısına askerî tehdit de eklenmiştir.

“ Japonya'nın tüm girişimlerine rağmen Asya ve Afrika ülkelerindeki belirgin Çin hâkimiyeti devam etmektedir. Bu bağlamda iki ülke için henüz belirgin nüfuzun sağlanmadığı ancak özellikle enerji ve ihracat pazarı bağlamında kritik öneme sahip Ortadoğu bölgesi dikkat çekmektedir. ”

Asya-Pasifik'te önemli bir etki alanına sahip olan Çin'in 2001 DTÖ üyeliğinin de ardından uluslararası alanda nüfuz sağlama çabaları daha görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda Afrika bölgesi iki ülke için kritik bir öneme yükselmiştir. Japonya askeri harcamalarını indirgeyip temel politikasını ekonomik kalkınma üzerine kurduğu dönemde yaşanan 1970li yıllardaki petrol buhranına istinaden Afrika bölgesine yönelik yeni açılımlar belirlemeye çalışmıştır. Nitekim bu tarihlerden itibaren Afrika, Japonya için hem hammadde kaynağı olarak hem de ihracat pazarı olarak dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak ideolojik olarak geçmiş ortaklığa sahip olan Çin, bölgedeki ekonomik ilişkileri geliştirmede Japonya'dan daha hızlı sonuçlar alabilmiştir. 1990'lı yıllarda ortak ideolojiden ekonomik kalkınmaya doğru kayan Afrika-Çin ilişkileri 2006 yılındaki Çin-Afrika Forumu'yla belirgin hâle gelmiştir. Çin'in ekonomik çıkarları ekseninde kurulan ilişkilerle bölgeye altyapı, teknoloji, enerji üretimi, maden çıkarma gibi birçok alanda önemli yatırımlar yapılmıştır. Nitekim bölge hem enerji bakımında dışa bağımlı olan Çin için önemini korurken hem de Çin'in gerek ham madde ithalatı gerekse de ihracat pazarı olarak kritik konumdadır. Çin'in en önemli pazarlarından birisi olan Afrika ülkelerinin geri ödeme potansiyeline sahip olmayan ekonomileriyle de Çin'e bağımlı hâle geldiği görülmektedir. Kıtadaki belirgin hegemonyasına karşı Japonya'nın da özellikle son yıllarda yeni atılımlarda bulunduğu görülmektedir. Nitekim 2022'de sekizincisi dü-

zenlenen ve 48 Afrika ülkesinden yetkilinin katılımıyla gerçekleşen Tokyo Uluslararası Afrika Kalkınma Konferansı'nda Japonya'nın 30 milyar dolarlık bölgeye yönelik finansmanı onayladığı duyurulmuştur. Ancak Japonya'nın tüm girişimlerine rağmen Asya ve Afrika ülkelerindeki belirgin Çin hâkimiyeti devam etmektedir. Bu bağlamda iki ülke için henüz belirgin nüfuzun sağlanmadığı ancak özellikle enerji ve ihracat pazarı bağlamında kritik öneme sahip Ortadoğu bölgesi dikkat çekmektedir.

ORTADOĞU'DA ÇİN ETKİSİNE KARŞI JAPONYA

Japonya'nın Ortadoğu'ya yönelik ilk somut adımlarının 1973 petrol krizinin yaşandığı dönemde atıldığı görülmektedir. Nitekim bu yeni açılım çerçevesinde Ortadoğu İçin Japonya İşbirliği Merkezi (JCCME) ilk etapta kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak oluşturulmuştur. Kurumun amacı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yer alan 22 ülkeyi kapsayacak şekilde endüstriyel ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasıyla ticaret ve yatırım alanlarında Japonya ile iş birliklerinin teşvik edilmesi üzerine oluşturulmuştur. 2013 yılında anonim şirkete dönüştürülen kurum kaynağının çoğunu Japonya Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığında (METI) sağlamaktadır. Kurumun en önemli partneri Suudi Arabistan'da Riyad Genel Merkezi, Cidde Japon Masası ve Japon Su Masası, Dammam Japonya Yatırım Masası ile faaliyet gösterirken, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Irak ve İran'da da temsilcilikleri bulunmaktadır. Çin'in Ortadoğu'ya yönelik girişimlerinin Japonya'yı takip eder

şekilde ve ekonomik büyümesine paralel olarak geliştiği görülmektedir. 2004 yılında Çin-Arap Ülkeleri İşbirliği Forumu'yla atılan ilk somut adımları 2013 yılında duyurulan Bir Kuşak Bir Yol projesi takip etmiştir. Söz konusu projede Ortadoğu'nun kilit öneme sahip olması, Japonya'nın Afrika'da Çin'e karşı elde edemediği nüfuzun Ortadoğu'ya da yayılması riskini beraberinde getirmiştir. Japonya tarafından Çin merkezli algılanan tehditlerin artışı hem askeri hem de bölgesel çok taraflı ticaret anlaşmalarına verilen önemi artırmıştır. Bu bağlamda Ortadoğu'ya yönelik yatırımlarını artıran Japonya Çin gibi Arap ayaklanmalarının ardından yaşanan istikrarsızlar sebebiyle öncelikle barış ve kalkınma odaklı bir Ortadoğu vizyonu benimsemiştir.

Ortadoğu'da etkinliğini artırma çabaları Japonya için Çin rekabeti kadar enerji bağımlılığıyla da ilgili olmaya devam etmektedir. Nitekim Ocak 2023'te Japonya'nın ham petrolde bölgeye yönelik bağımlılığının %94,4'e çıktığı METI tarafından açıklanmıştır. Bu petrolün %44,2'sini Suudi Arabistan tek başına sağlarken geri kalanının BAE, Kuveyt, Katar ve Umman'dan tedarik edildiği görülmektedir.

Son 10 yılda Kuveyt, Irak, Suudi Arabistan, İran, Umman, İsrail, BAE ve Ürdün ile başta Uluslararası İşbirliği için Japonya Bankası (JBIC) aracılığıyla olmak üzere alt-

yapı, yenilenebilir enerji, teknoloji, hidrokarbon enerji üretimi gibi çeşitli yatırımlarda bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda Asya ülkeleriyle bölge arasında “Barış ve Refah Koridoru” girişimleriyle yumuşak güç unsurları kadar askerî güç unsurlarının da kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Aralık 2019’da Tokyo yönetiminin denizlerde seyir güvenliğini sağlamaya yönelik Ortadoğu’ya askerî güç göndermeye yönelik planın onaylandığı duyurulmuştur.

Ortadoğu’da etkinliğini artırma çabaları Japonya için Çin rekabeti kadar enerji bağımlılığıyla da ilgili olmaya devam etmektedir. Nitekim Ocak 2023’te Japonya’nın ham petrolde bölgeye yönelik bağımlılığının %94,4’e çıktığı METI tarafından açıklamıştır. Bu petrolün %44,2’sini Suudi Arabistan tek başına sağlarken geri kalanının BAE, Kuveyt, Katar ve Umman’dan tedarik edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Japonya, tıpkı Çin gibi Suudi Arabistan’ın önemli bir partneri olmaya yönelik girişimlerini sürdürmektedir. Nitekim Aralık

2022 ilk haftalarında Çin’in bölgede düzenlediği zirveler ve imzaladığı anlaşmaları takiben Japonya’nın benzer girişimleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Çin’in aralık ayının ilk haftasında çeşitli alanlarda 34 anlaşma imzaladığı Suudi Arabistan ile Japonya’nın da önceki ikili anlaşmalarına ek olarak metal, denizcilik, petrokimya ve otomotiv alanlarında 15 anlaşmayı aynı ayın sonunda imzaladığı görülmüştür. Özellikle Japon Mizuho Bank, Suudi Arabistan’ın yeşil enerji yatırımlarına verdiği önemi açıklamıştır. 22 Şubat 2023’te ise JBIC’nin Suudi Arabistan şirketine yeşil enerji kapsamında Mısır elektrik hattı projesi için yaptığı yatırım faaliyete geçirilmiştir. 3 Mart 2023’te ise Umman ile temiz enerji kapsamında yeni anlaşmanın imzalandığı duyurulmuştur.

Japonya bölgede yumuşak güç unsurlarının etki alanını da ekonomik nüfuz edinme için genişletmeye çalışmaktadır. 7 Mart 2023’te Suudi Arabistan Cidde’de düzenlenen Japon Kültür Festivali iki ülkenin

halk düzeyinde de yakınlaşmasına katkı sağlamaya yönelik bir girişimdir. Ayrıca 1 Mart 2023’te Suudi Arabistan Japon Konsoloslugu ve Japonya Ortadoğu İşbirliği Merkezi arasında yapılan görüşmeler sonucunda ülkede oyun endüstrisine yönelik yeni atılımların sağlanması gündeme getirilmiş ve pazarın potansiyeline dikkat çekilmiştir. Yine bu tarihte Japonya’nın küresel dijital ve teknoloji danışma lideri olan Monsterlab şirketi Riyad’da yeni temsilcilik açtığını duyurmuş ve Suudi Arabistan’ın dijital dönüşümünde rol alma arzusunu dile getirmiştir. Ayrıca Japonya’nın bölgeye yönelik sosyal yardımlarla da var olma çabası gözlemlenmektedir.

6 Şubat 2023’te yaşanan ve etkileri Suriye’de de hissedilen deprem felaketi sebebiyle bölgeye yapılan yardımlarda Japonya da dikkat çeken katkılarda bulunmuştur. 17 Şubat 2023’te ise Filistin halkına uluslararası kuruluşlar aracılığıyla 39 milyon dolar yardım aktarıldığı açıklanmış ve Filistin’e yönelik Japon yardımlarının toplamda 2,3 milyar doları aştığı kaydedilmiştir. Benzer atılımlarla bölgede etkinliği artırmaya çalışan Çin’in bölgeye yönelik henüz belirgin bir hâkimiyeti olmadığı görülmektedir. Nitekim iki ülkenin yeni rekabet sahası olmaya aday Ortadoğu bölgesinde başta ABD gibi çok daha derin tarihsel varlığa sahip olan farklı aktörlerin de olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Ortadoğu bölgesine yönelik politikaların çeşitlenen ekonomik güçler sebebiyle daha da önemli hâle geldiği görülmektedir. ■

SAHEL REKABETİNDE ASYA'NIN YÜKSELEN AKTÖRLERİ

KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

“

Afrika toplumlarında son yıllarda artan Fransa karşıtlığının da etkisiyle uluslararası ilişkilerde Paris'in bölgede oluşturacağı boşluğu yükselen Asyalı aktörlerin dolduracağı tartışmalarını doğurmuştur.

”

Fransa'nın 2013 yılında Mali'de Serval Operasyonu'yla başlattığı ve Barkhane Operasyonu'yla sürdürdüğü Sahel bölgesindeki askerî operasyon serüveni, Kasım 2021'de Cumhurbaşkanı Emanuel Macron'un ordusunu bölgeden kademeli olarak çekeceğini duyurmasıyla küresel siyasetin temel gündem maddelerinden birini oluşturmuştur. Bu durum Afrika toplumlarında son yıllarda artan Fransa karşıtlığının da etkisiyle uluslararası ilişkilerde Paris'in bölgede oluşturacağı boşluğu yükselen Asyalı aktörlerin dolduracağı tartışmalarını doğurmuştur ancak Fransa'nın söz konusu kararı gölge askerî varlığına işaret etmektedir ki Paris'in önümüzdeki süreçte Sahel stratejisi bir taraftan güvenlik

ekipmanları sağlama diğer taraftan da bölge ülkeleri ordularının eğitilmesiyle konsolide edileceği ifade edilebilir. Nitekim Macron'un son aylarda gerçekleştirdiği Afrika zi-

yaretleri de bu iddiayı doğrulamaktadır. Dolayısıyla Fransa'nın Sahel özelinde Afrika'daki askerî stratejisi ön planda olmaktan ziyade arka planda ilerlemek olacaktır.

Diğer taraftan son 30 yıldır Afrika'daki nüfuzunu artıran Çin, Rusya, Türkiye ve Körfez ülkeleri gibi uluslararası siyasetin yükselen aktörlerini Fransa başta olmak üzere Batılı aktörlerin bölgede güvenlik sağlayıcı ikamesi olarak değerlendir-

dirmek mümkündür. Nitekim Batılı aktörlerin Sahel'deki güvenlik sorunlarına yoğunlaştığı geçtiğimiz on yılda söz konusu yükselen aktörler, insani yardım, ticaret, mali destek, altyapı yatırımları ve sosyo-kültürel etkileşimler yoluyla bölgede nüfuzlarını artırmışlardır. Bu anlamda Çin'in bölgeyle temel angajmanı bir taraftan doğal kaynak talebini karşılayan ekonomik çıkarlarla konsolide edilirken, diğer taraftan da Birleşmiş Milletlerin ve Afrika Birliğinin (G5 Sahel

Ortak Gücü) barışı koruma ve sürdürme operasyonlarına maddi destek ve silah satışlarıyla desteklenmiştir. Rusya'nın bölge ülkeleriyle ilişkisi ise güvenlik ekipmanları satışı ve askerî eğitimin yanı sıra Özel Askerî Şirket (ÖAŞ) Wagner Grup'un artan nüfuzuyla kuvvetlendirilmiştir. Türkiye ve Körfez ülkelerinin Sahel'deki pozisyonu ise güvenlik konularında Çin ve Rusya ile karşılaştırıldığında düşük seviyededir. Örneğin Türkiye'nin son iki yıldır Mali'de görev yapan

Birleşmiş Milletlere (BM) bağlı barışı koruma ve sürdürme operasyonu MINUSMA'ya (UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) askerî personel desteği sürmektedir. Ayrıca Türkiye'de özellikle son on yılda gelişen savunma sanayi üretimi kapasitesinden kaynaklanan güvenlik ekipmanları satışları bölgedeki güvenlik aktörü gücünü pekiştirmektedir ancak hem Türkiye hem de Körfez ülkelerini Sahel ülkeleri nezdinde Batılı aktörler, Rusya ve

Çin'den ayıran durum sosyokültürel etkileşimlerden kaynaklanan güven olgusudur. Nitekim Sahel'deki söz konusu ortam jeopolitik değişimin yaşandığına işaret etmektedir. Buradan hareketle çalışmada Sahel özelinde Afrika'da Fransa'nın gerileyen konumu ve yükselen Asyalı aktörlerin hem batı hem de aralarındaki rekabet mercek altına alınmaktadır.

“

Yaşanan söz konusu süreç günümüzde Sahel'de jeopolitik bir değişim yaşandığına işaret etmektedir. Nitekim Wagner'in 2022 yılında Mali'de konuşlanması, Batılı aktörlerin hâkim olduğu barışı koruma misyonlarının manevra alanlarının daralması, terörün bölgede hızla yayılmaya devam etmesi, Çin, Türkiye ve Körfez ülkelerinin farklı alanlarda Sahel ülkeleriyle angajmanlarının artması gibi nedenler bu iddiayı güçlendirmektedir.

”

SAHEL'DE JEOPOLİTİK AKS DEĞİŞİYOR MU?

Fransa'nın Afrika'daki sömürgeci arka planı ve İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte Fransız Afrika'sında konsolide ettiği yeni sömürgeci politikaları günümüzde kıta toplumlari tarafından sorgulanmaktadır. Ayrıca 2012 yılından bu yana Sahel'de Mali merkezli yayılan teröre karşı mücadelede, Fransa'nın askerî katkısının yeterli sonuç vermemesi ve son üç yılda bölge ülkelerinde yaşanan darbeler

sonucunda yönetimlerin değişmesi bölgede Paris'in nüfuzunun sorgulanmasına neden olmuştur. Son yıllarda Sahel'de gelişen söz konusu süreç Mali ve Fransız elitleri arasında bilhassa 2021 yılı itibarıyla gerginliğe neden olmuş ve Macron Barkhane Operasyonu'nun sonlandırılacağını açıklamıştır. Buna müteakip Wagner'in Mali başta olmak üzere diğer Sahel ülkelerinde de muhtemel varlığından dolayı 2022 yılında Fransa Mali'den resmen çekildiğini açıklamıştır. Nitekim Fransa'nın çekilme kararının ardından Burkina Faso, Nijer ve Çad başta olmak üzere diğer Sahel ülkelerinde de Fransız karşıtı halk protestoları gerçekleşmiştir. Ancak Mali dışında Fransa ile bağlarını

resmî olarak kesen herhangi bir Sahel ülkesi olmasa da önümüzdeki sürecin Paris yönetimi lehine şekilleneceğine dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır.

Yaşanan söz konusu süreç günümüzde Sahel'de jeopolitik bir değişim yaşandığına işaret etmektedir. Nitekim Wagner'in 2022 yılında Mali'de konuşlanması, Batılı aktörlerin hâkim olduğu barışı koruma misyonlarının manevra alanlarının daralması, terörün bölgede hızla yayılmaya devam etmesi, Çin, Türkiye ve Körfez ülkelerinin farklı alanlarda Sahel ülkeleriyle angajmanlarının artması gibi nedenler bu iddiayı güçlendirmektedir ancak özellikle Rusya açısından birincil öncelik olan Ukrayna

savaşından dolayı Sahel politikası ikincil bir önemdedir. Dolayısıyla Rusya'nın güvenlik ve mali açıdan Sahel'deki angajman kaynakları sınırlıdır. Ancak Wagner'in patronu Yevgeny Prigozhin'in Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Joe Biden'a yazdığı mektupta Afrika'da Paris ve Washington'a güvenin düşük olduğunu fakat Wagner'in bölgede güvenlik sağlamada öne çıktığını vurgulayarak ortak güvenlik projesini birlikte finanse edebileceklerini belirtmesi dikkat çekicidir. Diğer taraftan Çin bölgede doğal kaynak talebini karşılamak ve ticari etkileşimlerini artırmak amacıyla kalkınma odaklı meselelere yoğunlaşmaktadır ki güvenlik noktasındaki mevcut ilişkilerini ge-

liştireceğine dair kayda değer bir veri bulunmamaktadır.

“

Sahel ülkelerinin iş birliği kurdukları aktörleri çeşitlendirme isteği de Türkiye'nin artan nüfuzuna katkı sunmaktadır. Bu anlamda sadece Türkiye değil, Rusya, Çin, Mısır ve Körfez ülkelerinin de bölgede artan nüfuzları söz konusu talebin bir sonucudur.

”

TÜRKİYE VE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN GİRİŞİMLERİ

Türkiye ve Körfez ülkelerinin bölgede güvenlik angajmanını artırmaları ise Sahel ülkeleriyle çıkarlarını konsolide etmelerine bağlıdır. Bu anlamda Türkiye, Afrika Boyunuza bölgesinde olduğu gibi Sahel'de yürüttüğü kamu diplomasisi faaliyetleriyle toplum nezdinde iyi niyet imajı kazanmıştır. Ayrıca Türk Hava Yollarının bölge ülkelere yönelik uçuşlarını artırması ticari ilişkileri dolaylı bir şekilde geliştirmiştir. Son yıllarda ise aktörler arasındaki söz konusu güven iklimi arka planının da etkisiyle güvenlik alanında iş birlikleri artış göstermektedir. Örneğin, Türkiye 2015 yılında Cezayir'in Mali'de yürüttüğü çok taraflı arabuluculuk girişimine destek vermiş, G5 Sahel misyonuna 5 milyon dolar fon sağlamış, MINUSMA için askerî personel görevlendirmiş, 2020 yılında Nijer ile güvenlik iş birliği anlaşması imzalamış ve savunma sanayi ekipmanları ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin bölgede siyasi, ekonomik ve sosyokültürel alanların yanı sıra güvenlik ala-

nında da yükselişi hem Fransa hem de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) başta olmak üzere çeşitli Körfez aktörlerini endişeye sevk etmektedir ancak söz konusu endişeye mahal verecek bir durum olmadığı açık bir gerçekliktir ki Avrupa Birliği ülkeleri 2014'ten bugüne Sahel'e 8 milyar dolar fon ayırırken, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aynı dönemde 61 milyon dolar ayırmıştır. Bu veriler dahi Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinin maddi değil, daha fazla manevi motivasyonlarla geliştiğine işaret etmektedir.

Diğer taraftan Sahel ülkelerinin iş birliği kurdukları aktörleri çeşitlendirme isteği de Türkiye'nin artan nüfuzuna katkı sunmaktadır. Bu anlamda sadece Türkiye değil, Rusya, Çin, Mısır ve Körfez ülkelerinin de bölgede artan nüfuzları söz konusu talebin bir sonucudur. Sonuç olarak, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliği başta olmak üzere Avrupa Birliği'yle 1960'lı yıllardan bugüne derinleşen ilişkilerinden hareketle Asyalı aktörlerden farklı bir konuma sahiptir. Bu anlamda Batılı aktörlerin Türkiye'yi Sahel'de ötekileştirmesi uluslararası siyasetin diğer bölgelerindeki rekabet alanlarıyla birlikte düşünüldüğünde Ankara'nın söz konusu konumu çıkarları ekseninde farklılaşabilecektir. Dolayısıyla Batılı aktörler, Türkiye'nin Avrupa'yla aynı hızda ilerleyen bölgede yürüttüğü alt-yapı-kalkınma projeleri ve güvenlik iş birliği anlaşmalarından hareketle potansiyel ortak çıkar alanlarından faydalanması jeopolitik dönüşümde kayda değer anlamda önemli bir denge noktası olacaktır. ■

MISRATA SERBEST BÖLGESİ ÇİNLİ ŞİRKETLERİN YENİ ROTASI MI?

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

“

Afrika'da önemli bir ekonomik aktör olarak ön plana çıkan Çin için Akdeniz'i Sahraaltı Afrika'ya bağlayan özelliğiyle Libya, Kuşak-Yol projesi için stratejik öneme sahiptir. Libya'nın batısında bulunan Mısrata kentinin ise coğrafi konumu itibarıyla sahip olduğu ticari potansiyeliyle Çinli şirketler için hedef güzergâh olduğu söylenebilir.

”

Geçtiğimiz yılın haziran ayında Çin'in Libya Büyükelçisi ve Millî Birlik Hükûmeti (MBH) Ekonomi Bakanı Muhammed el-Huveyc arasında gerçekleşen temaslarda Çin'in "Kuşak-Yol" projesinin Libya'da uygulanabilirliği görüşülmüştü. Bu görüşme, iç savaş sonrası Libya'daki ekonomik ve güvenlik angajmanları oldukça sınırlı seviyede kalan Çin'in, ileriye dönük Libya politikalarının sinyallerini veriyordu. Nitekim, ülkede barış ve istikrarın tesis edilmesiyle birlikte MBH'nin

Mart 2021'de kurulması, farklı sektörlerde faaliyet gösteren Çinli şirketlerin yeniden Libya'ya yönelik ilgilerini artırmasına neden oldu. Bu bağlamda Afrika'da önemli bir ekonomik aktör olarak ön plana çıkan Çin için Akdeniz'i Sahraaltı Afrika'ya bağlayan özelliğiyle Libya, Kuşak-Yol projesi için stratejik öneme sahiptir. Libya'nın batısında bulunan Mısrata kentinin ise coğrafi konumu itibarıyla sahip olduğu ticari potansiyeliyle Çinli şirketler için hedef güzergâh olduğu söylenebilir.

Pek çoğu Çin devletine bağlı olan kamu şirketleri, altyapı ve inşaat başta olmak üzere enerji, sanayi ve güvenlik teknolojileri alanında Libya'nın yeniden yapılanma sürecinde önemli paylar almayı amaçlamaktadır. Bu noktada Mısırata Serbest Bölgesi (MFZ) hem siyasi hem de ekonomik ajandalarla hareket eden bu şirketler için bir cazibe noktasına dönüşmektedir.

“

Son dönemde Çinli şirketlerin Libya'ya yönelik artan ilgisinin arka planında 10 Aralık 2022 tarihinde Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Muhammed Menfi ve Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing görüşmesinin etkili olduğu söylenebilir.

”

MISRATA SERBEST BÖLGESİ

MFZ, ithalat ve ihracatta gümrük vergisi ve geri kalan harçları talep etmemekte, yatırımcı firmalara elektrik ve su gibi temel hizmetlerin alımı noktasında oldukça düşük maliyetler yansıtmaktadır. Libya ticaret mevzuatının dışında faaliyet gösteren MFZ, ticari tescil yükümlülüklerinden tam muafiyet sunmaktadır. Ek olarak MFZ, Libya'nın ticari hareketlilik açısından en işlek limanına sahiptir. Bu durum coğrafi konumu itibarıyla hava ve kara yollarında sahip olduğu avantajların yanında bölgeyi deniz güzergâhında da elverişli hâle getirmektedir. Bölgesel spektrum içinde MFZ, Mısır, Tunus, Cezayir, Çad, Nijer ve Sudan gibi

komşu ülkelerin yanı sıra Türkiye ve Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yakınlığı itibarıyla yatırımcı şirketlere yalnız Libya ya da Kuzey Afrika pazarlarına değil daha çeşitli ve geniş pazarlara açılma imkânı tanımaktadır. MFZ bünyesinde sunulan bu teşviklerin Afrika genelinde agresif ve yayılmacı ticari politikalar takip eden Çinli şirketler için bir fırsat penceresi olarak görüldüğü söylenebilir. Hâlihazırda Libya'da petrol (BGP, CNPC, Sinopec), otomotiv (Chery) ve sanayi alanında (Wangkang) faaliyet gösteren şirketlerin Aralık 2022'den itibaren Libya'ya yönelik yatırımlarına yeniden öncelik verdiği gözlemlenmektedir. İlk olarak petrol şirketi BGP, geçtiğimiz yılın aralık ayında Libya Ulusal Petrol Şirketi (NOC) yetki-

lileri ile bir araya gelmiş ve görüşmelerde şirketin Libya'daki faaliyetlerini yeniden canlandırması masaya yatırılmıştır. 2011 öncesi Sirte Körfezi, Libya'nın güneyindeki Ubari bölgesi ve çok sayıda noktada projelere imza atan şirket, Muammer Kaddafi rejiminin devrilmesi ve ülkenin iç savaş ortamına sürüklendiği 2012 yılında çalışmalarını yarıda bırakarak personellerini ülkeden tahliye etmiştir. Ocak ayına geldiğinde uluslararası otomotiv ve sanayi devi Chery, Libya'da münhasır yerel acente üzerinden üretim ve satış operasyonlarının başladığını duyurmuştur. Bununla beraber 11 Mart tarihinde MFZ, seramik ve yapı malzemeleri alanında uluslararası ölçekte markalaşmış Wangkang Grubu'nun Libya'da ilk şirketini kuracağını duyurmuştur.

Wangkang'ın Libya yatırımları kapsamında kurulan el-Şark şirketinin merkezi olarak MFZ'nin seçilmesi de Çinli şirketlerin bölge

imkanlarından yararlanmak üzere adımlar atmaya başladığını göstermektedir. Çinli sanayi kuruluşu, Mısır'daki yatırımlarının yanında Nijerya, Gana, Tanzanya ve Uganda'da dört şirket ve buna paralel olarak dört büyük seramik fabrikasına sahiptir.

“

Temmuz 2018'de düzenlenen 8. Çin Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) aracılığıyla bir araya gelen dönemin Libya Dışişleri Bakanı Muhammed Siyala ve Çinli mevkidaşı arasında Libya'nın Kuşak-Yol projesine dâhil olmasının önünü açan bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.

”

ÇİN'İN LIBYA POLİTİKALARI IŞIĞINDA KUŞAK-YOL PROJESİ VE MFZ

Son dönemde Çinli şirketlerin Libya'ya yönelik artan ilgisinin arka

planında 10 Aralık 2022 tarihinde Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Muhammed Menfi ve Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing görüşmesinin etkili olduğu söylenebilir. Görüşmelerde Çinli şirketlerin yeniden Libya'ya dönüşü ve kalkınmaya katkısının ele alındığı kaydedilmiş, Libya'daki istikrar ortamının sağlanması ve sürdürülebilir bir görünüm kazanmasında Çin devleti ve şirketlerinin sorumluluk alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Çin'in son dönem Libya politikalarına kısaca baktığımızda 2011 yılının bir kırılma yılı olduğu görülebilir. Öyle ki bu tarihten itibaren toplamda 20 milyar dolarlık ihale alarak çalışmalarını sürdüren 75 Çinli şirket ve 36.000 Çinli işçi, güvenlik endişesi sebebiyle ülkeyi terk etmiştir. Bu tarihten itibaren rekabet içindeki doğu ve batı arasında bir denge politikası izleyen Pekin yönetimi, Birleşmiş Milletler (BM) kararları doğrultu-

sunda dönemin Ulusal Mutabakat Hükûmeti (UMH) ile diplomatik temas kurmuş ancak uzun vadeli çıkarlarını da göz önünde tutarak doğudaki milis güçlerin lideri Halife Hafter ile diyalog kanallarını açık bırakmıştır. Temmuz 2018’de düzenlenen 8. Çin Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) aracılığıyla bir araya gelen dönemin Libya Dışişleri Bakanı Muhammed Siyala ve Çinli mevkidaşı arasında Libya’nın Kuşak-Yol projesine dâhil olmasının önünü açan bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.

İlgili anlaşma, pratikte resmî olarak hayata geçirilme de Çinli şirketlerin ekonomik stratejilerini ve yol haritalarını belirlemesi açısından önemlidir. Çünkü Çin perspektifinden Mağrip bölgesi gerek ham madde ve enerji güvenliği gerekse siyasi açıdan AB ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi rekabet hâlinde olduğu aktörlere karşı etkinliği artırması

gereken bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Cezayir ile 2014 ve Fas ile 2016 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşmaları, Kuşak-Yol projesi altında bölgedeki siyasi ve ekonomik varlığını artırmak isteyen Çin’e Akdeniz üzerinde ve Afrika kıtasında önemli nüfuz alanı kazandırmıştır.

“
Çinli şirketlerin MFZ’ye yönelik yatırım ilgisi, 2023 yılı içerisinde artmış ve kademeli olarak artmaya devam edecektir. Bununla birlikte Çin’in MFZ aracılığıyla sağlayacağı faydalar Çinli şirketlere Libya’nın yeniden inşasında ciddi ölçüde yer açmakla beraber Kuşak-Yol projesinin Libya’ya genişlemesine zemin hazırlayabilir.

”

Bu stratejik yönelimin bir sonraki ayağı olarak MFZ’ye erişim ve buradaki ticari etkileşimler, Libya’daki siyasi kargaşanın son bulmasıyla birlikte Çin’in ticari ve ekonomik kazanımlarını maksimize etme noktasında kritiktir. Ayrıca Çinli şirketlerin MFZ’deki varlığı, Libya’ya komşu Sahel bölgesi ülkeleri başta olmak üzere Afrika’nın pek çok noktasında faaliyet gösteren bu şirketler için lojistik ve operasyonel anlamda fırsatlar yaratma potansiyeline sahiptir. Öte yandan Mısır’da konuşlanan MFZ, Çinli şirketlere Akdeniz’e kıyı ülkeler aracılığıyla Avrupa pazarlarına ulaştırabilir. Siyasi ve ekonomik angajmanlarını artıran Çin’in diğer taraftan dünyanın ikinci en büyük petrol tüketicisi olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu noktada MFZ ve NOC tarafından sağlanan yatırım teşvikleri, Libya ile enerji iş birliklerinin önünü açabilir.

Özetle, altyapı, madencilik, enerji ve sanayi sektörlerindeki Çinli şirketlerin MFZ’ye yönelik yatırım ilgisi, 2023 yılı içerisinde artmış ve kademeli olarak artmaya devam edecektir. Bununla birlikte Çin’in MFZ aracılığıyla sağlayacağı faydalar Çinli şirketlere Libya’nın yeniden inşasında ciddi ölçüde yer açmakla beraber Kuşak-Yol projesinin Libya’ya genişlemesine zemin hazırlayabilir. Ayrıca MFZ’nin Libya ticari regülasyonlarından bağımsız olması, Çin şirketlerinin elini güçlendiren alt başlıklar arasındadır. Sonuç olarak 2011 sonrası Libya’da ABD, Rusya, Körfez ülkeleri ve Türkiye gibi aktörlerin gerisinde kalan Çin için Sahraaltı Afrika’da olduğu gibi ekonomik araçların Kuzey Afrika ülkesinde belirli olacağı söylenebilir. ■

IRAK'IN KALKINMA YOLU PROJESİ VE TÜRKİYE: YENİ İPEK YOLU OLUR MU?

BİLGAY DUMAN

Koordinatör ORSAM

“

Özellikle bölgesel iş birlikleri üzerinde çalışan Irak, Mısır ve Ürdün ile iş birliği anlaşmaları imzalamış, Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkileri arttırmış ve İran ve Suudi Arabistan arasındaki görüşmelere arabuluculuk yapmıştır.

”

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine 21-22 Mart arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş, ikili ilişkilerin yanı sıra bölgesel denklemi ilgilendiren konular da gündeme gelmiştir. Özellikle 24 milyar dolara ulaşan Türkiye ve Irak arasındaki ticari ilişkilerin yanı sıra, “Kalkınma Yolu Projesi” konusunda hassasiyetle durulması, Sudanı'nın Türkiye ziyaretinin en önemli yanı olmuştur. Zira söz konusu projenin gerçekleştirilmesi, sadece Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin gelişmesi açısından değil, bölgesel ve hatta küresel denklem açısından da önemli sonuçlar ortaya çıkarabilecek niteliktedir.

IRAK'IN GELECEĞİ: “KALKINMA YOLU PROJESİ”

Irak'ın 2019'dan bu yana yeni bir dış politika denklemine girmiş durumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira 2019'da Irak'ta başlayan protesto gösterilerinin ardından özellikle İran ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'taki etkisine dair yoğun tepkinin ortaya çıkmasının yanı sıra, Ortadoğu'da normalleşme adımlarının atılmasıyla birlikte, Irak'ın da dış politikada denge arayışı içerisinde olduğu görülmüştür. Bu kapsamda özellikle bölgesel iş birlikleri üzerinde çalışan Irak, Mısır ve Ürdün ile iş birliği anlaşmaları imzalamış, Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkileri arttırmış ve İran ve Suudi Arabistan arasındaki görüşmelere arabuluculuk yapmıştır. Böylece Irak, 2003'ten bu yana üzerinde olan dış baskıyı kaldırarak, stratejik coğrafi konumu üzerinden Ortadoğu'da siyasetinde etkin rol oynama çabasına girmiştir. Nitekim bunun için de stratejik adımlar atmıştır. Nitekim uzunca bir süredir “hayal” olarak tasarlanan “Büyük Fav Limanı” projesinin, Irak'taki tüm olumsuz şartlara ve siyasi çekişmelere rağmen 2021'de dönemin Başbakanı Mustafa el-Kazımi döneminde temelleri atıl-

mıştır. Söz konusu limanın yapımının 2022 itibarıyla yüzde 7'si tamamlanmıştır ve 2028 yılı itibarıyla tamamlanması planlanmaktadır. Söz konusu liman 54 kilometrekarelik alan ile Ortadoğu'nun en büyük limanı olma he-

defini taşımakla birlikte, bu limanın başka bir özelliği de Irak'ın açık denizlere açılan ilk limanı olmasıdır. Irak'taki diğer limanlar tali sular üzerine kurulmuş durumdadır. Fav Limanı'nın büyük yük gemilerini dahi alabilecek derinliğe ulaşması planlanmaktadır. Zira Koreli Daewoo tarafından yapımı üstlenilen projede yapılan dalgakıran uzunluğu yaklaşık 14,523 km ile dünyanın en uzun dalgakıranı olarak Guinness Dünya Rekoru'nda onaylanmış durumdadır. Bu bile limanın büyüklüğüne ilişkin bilgi vermektedir. Ancak söz konusu liman tek başına dahi

önemli olduğu gibi, limanın bağlanacağı başka bir projeye desteklenecek olmasıyla, Irak'ı uluslararası ticaret ağlarının en önemli parçalarından biri hâline getirmesi söz konusu olabilir. Daha önce "Kuru Kanal" olarak adlandırılan ve Basra'dan Türkiye sınırına uzanacak ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlanacak bir ticaret hattını öngören proje, Sudanı'nın Türkiye ziyaretinde gündeme gelen "Kalkınma Yolu Projesi"dir. Bir ticaret hattı olarak düşünülen "Kalkınma Yolu Projesi"nin birbirine paralel demir yolu ve kara yolu olmak üzere iki aşaması vardır.

Basra'dan başlayan söz konusu demir yolu ve kara yolu projelerinin, Irak'ın Nasiriye, Divaniye, Necef, Hille, Kerbela, Bağdat, Selahaddin (Tikrit), Beyci ve Musul'u takip ederek Türkiye sınırına ulaşması planlanmaktadır. 2038'de tamamlanması öngörülen proje Irak'ın geleceği olarak adlandırılmaktadır. Bu projenin gerçekleşmesi sadece Irak'ın geleceği için değil, bölgesel ve küresel dinamikler üzerinde etkili olabilir. Özellikle Basra Körfezi üzerindeki ticari ve ekonomik faaliyetlerin yönünü değiştirebileceği gibi, daha da ötesinde ABD-Çin rekabeti açısından da bu proje

kritik olabilir. Zira söz konusu projenin gerçekleştirilmesi durumunda Çin'in "yeni İpek Yolu" olarak adlandırdığı "Kuşak ve Yol Projesi"nin bir parçası hâline gelmesi söz konusu olacaktır.

Bir ticaret hattı olarak düşünülen "Kalkınma Yolu Projesi"nin birbirine paralel demir yolu ve kara yolu olmak üzere iki aşaması vardır. Basra'dan başlayan söz konusu demir yolu ve kara yolu projelerinin, Irak'ın Nasriye, Divaniye, Necef, Hille, Kerbela, Bağdat, Selahaddin (Tikrit), Beyci ve Musul'u takip ederek Türkiye sınırına ulaşması planlanmaktadır. 2038'de tamamlanması öngörülen proje Irak'ın geleceği olarak adlandırılmaktadır.

Nitekim Çin'in son dönemde Irak'a ciddi bir önem verdiği bilinmektedir. Hatta 2019'da protestolar sonucu istifa etmek zorunda kalan dönemin Irak Başbakanı Adil Abdulmehdi'nin Çin'i ziyareti sonrası ABD ile ilişkilerinin bozulması sonrasında koltuğunun sallandığı konuşulmaktadır. Çin 2021 yılında Irak petrollerine ilişkin 10,5 milyar dolarlık yatırım sözü vermiş ve Irak petrolünün en önemli alıcılarından biri konumuna gelmiştir. Mevcut durum itibarıyla Irak petrollerinin yaklaşık yüzde 45'inin Çin'e gittiği bilinmektedir. Nitekim bu durum ABD'nin baskısı altındaki Irak için bazı zorluklar ortaya çıkarsa da son birkaç yıllık süreç içerisinde dengeli dış politika yürütmek isteyen Irak'ı ABD karşısında rahatlatmaktadır. Bu durum Çin ile iyi ilişkilere sahip İran'ın Irak'ta ABD karşısında elini de güçlendirmektedir.

Bu noktada Irak'ın bağımlılıktan kurtulmak için denge arayışında söz konusu "Kalkınma Yolu Projesi" son derece kritik görünmektedir.

Nitekim 9 Aralık 2022 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da düzenlenen Arap-Çin zirvesine Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani'nin de katılmış olması, Irak'ın Çin'in gelecek projesi olarak lanse edilen ve "Yeni İpek Yolu Projesi" olarak adlandırılan "Kuşak ve Yol Projesi"ne verdiği desteği göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Sudani burada yaptığı açıklamada, Irak'ın "Yeni İpek Yolu"nun bir parçası olma konusunda istekli olduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde Sudani'nin Türkiye ziyareti sırasında da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Kalkınma Yolu Projesi" için "Yeni İpek Yolu" tanımlaması yapması dikkat çekici olmuştur.

TÜRKİYE’NİN ROLÜ

Irak Kalkınma Yolu Projesi ile aynı zamanda Avrupa pazarına girmek ve etkisini arttırmak istemektedir. Nitekim Sudani 12-13 Ocak 2023 tarihlerinde Almanya’ya iki günlük ziyaret gerçekleştirmiş, başta Almanya Başbakanı Olaf Scholz olmak üzere Almanya’daki yetkililerle çeşitli temaslarda bulunmuştur. Sudani ve Alman mevkidaşı Scholz, gerçekleştirdikleri görüşmenin ardından ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Scholz, Almanya’nın gaz ve petrol ithal etmesi konusunda Irak’ın iş birliği yapmak için memnuniyet duyacakları bir partner olabileceğini söylerken, Sudani’nin, Irak’ta devam eden Fav Limanı Projesi’ne atıf yaparak “bu limandan doğal gazımızı Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaştırmak için boru hatlarıyla birlikte demir yolu inşa ediyoruz” ifadelerini kullanmış olması dikkat çekici olmuştur.

Bu ifade Osmanlı Devleti’nin yaklaşık son 50 yıllık döneminde projelendirilen Berlin-Bağdat Demiryolu Hattı projesini aklara getirmiştir. 1800’lü yılların sonlarında yapımına başlanan proje ile küresel ve bölgesel siyasette yeni bir denge kurması söz konusu olacaktı. Dönemin süper güçleri olarak anılan İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’daki girişimlerini bertaraf edecek projede Basra Körfezi’nin Türkiye üzerinden Doğu Avrupa’ya ve Almanya’ya bağlanması düşünülmüyordu. Böylece Almanya’nın İngiliz ve Fransızlara karşı Ortadoğu’da ve Avrupa politikasında üstünlük sağlaması hedeflenmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, savaşta Almanya’nın ye-

nilmesi ve Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile birlikte projeye dair umutlar da yıkılmış oldu. Zira projenin gündeme geldiği dönemde bugün Irak toprakları Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetindeyken, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngilizlerin işgaline uğrayan bu topraklarda İngiliz mandası altında Irak Devleti kurulmuştu. Böylece Berlin – Bağdat Demiryolu Hattı Projesi rafa kalkmış oldu.

Ancak bugün itibarıyla doğrudan Berlin – Bağdat Demiryolu Hattı Projesi aynı hâliyle olmasa da Irak’ın Büyük Fav Limanı ve Kalkınma Yolu Projesi ile Basra Körfezi merkezli ticaretin yeniden Avrupa’ya ulaşması planlanmaktadır. Bu adımlar projenin kısa vadede tamamlanması söz konusu olmasa bile özellikle Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik işgal girişimi başlatmasının ardından Avrupa’da yaşanan ve yaşanması muhtemel enerji krizlerine karşı da alternatif yol arayışları olduğunun göstergesi olarak ele almak mümkündür. Nitekim Almanya ile Irak arasındaki ikili ilişkileri derinleştirmek istediklerini belirten Almanya Başbakanı Scholz, bunun için bir çalışma programı konusunda anlaşmalarını ifade ederken, Irak’tan doğal gazın nasıl ithal edileceğini görüştiklerini de açıklamıştır. Bu noktada ikili arasında gerçekleşen görüşmenin; başta doğal gaz olmak üzere ticari faaliyetlerin canlandırılmasına odaklanmış olması dikkat çekici olmuştur. Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi sebebiyle Avrupa’nın gündemine oturan enerji meselesi konusunda Irak’ın önemli potansiyele sahip olması, Avrupa ve Irak arasında yeni müttefik bağlarının kurulması konusunda katalizör

olarak görülebilir. Nitekim Sudani’nin Fav Limanı aracılığıyla Türkiye üzerinden yapılabilecek ticarete atıf yapması, Avrupa ve Irak arasında gerçekleştirebilecek olan bu ticarete Türkiye’nin de önemli role sahip olabileceğini göstermektedir.

Bu noktada Irak’ın söz konusu projesini gerçekleştirebilmesi için Türkiye ile ilişkilerini de geliştirmesi gerektiğini söylemek zor değildir. Zira Irak’ın Avrupa’ya bağlanabilmesi için en direkt yol Türkiye’dir. Nitekim söz konusu proje için Türkiye ve Irak’ın ulaştırma bakanlıkları arasında görüşmeler başlamıştır. Zira Türkiye, Irak’la ticari ilişkilerini geliştirmek için uzun zamandır istekli ve alternatiflerini ortaya koymaktadır. Irak’la açılması planlanan ikinci sınır kapısı “Ovaköy”ün Türkiye tarafında hazırlıklar neredeyse tamamlanmış durumdadır. Bu noktada Irak’ın da kendi iç sorunlarını bir an önce çözmesi gerekmektedir. Özellikle Erbil-Bağdat ilişkilerinin bir düzene oturması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan “Kalkınma Yolu Projesi”nin geçeceği hat üzerinde bulunan Sincar’da terör örgütü PKK varlığı da projenin gerçekleştirilmesi noktasında halen önemli tehdit olarak durmaktadır. Bu noktada Irak’ın da PKK’yı elimine etme noktasında Türkiye ile daha fazla iş birliği yapma ve somut adımlar atmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Sonuç olarak söz konusu bölgede güvenlik sağlanmadığı ve terör unsuru ortadan kalkmadığı takdirde Irak’ın geleceği olarak görülen projenin gerçekleşmesinin hayalden öteye gitmesinin zor olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. ■

KERKÜK'TE TÜRKMENCE YASAKLANACAK MIYDI?

DR. SELÇUK BACALAN

Uzman ORSAM

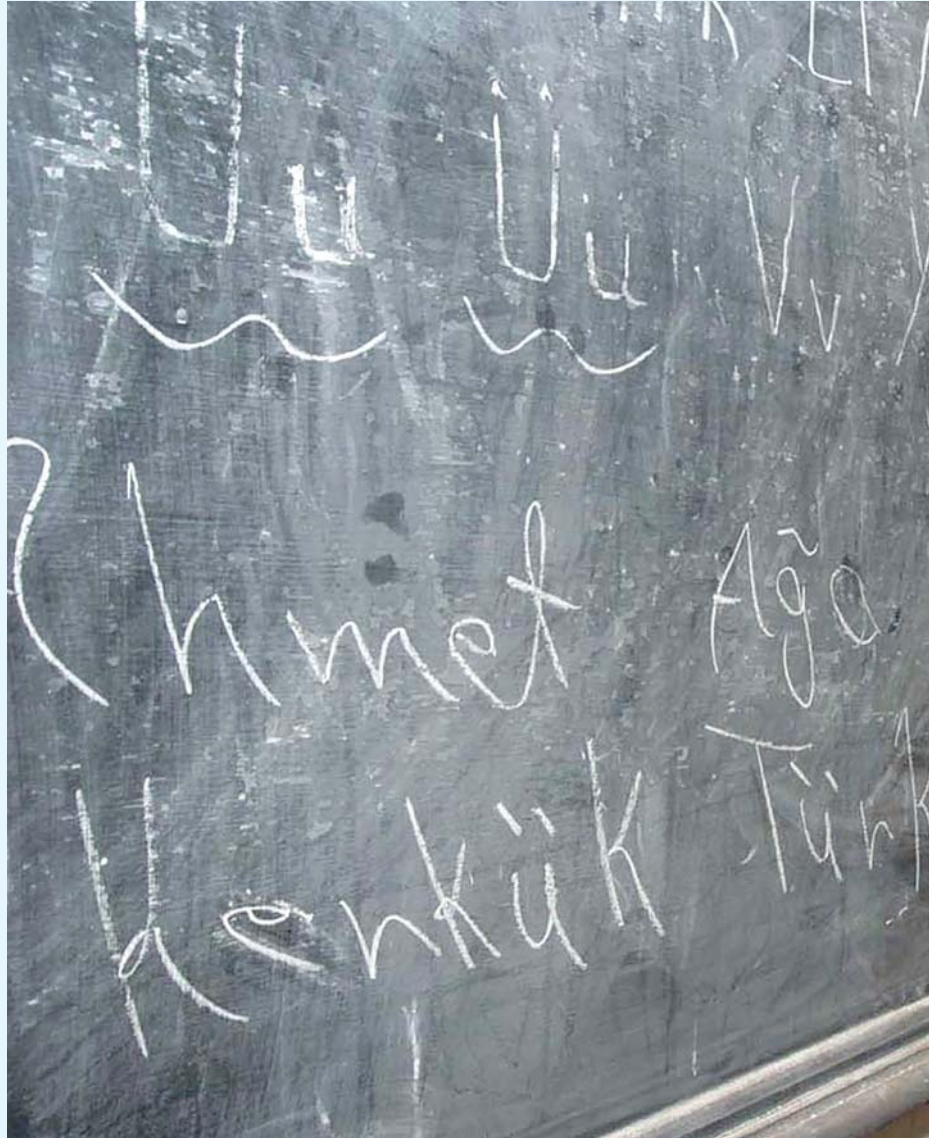
Irak Anayasası'nın dördüncü maddesinde, Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturduğu idari birimlerde Türkmenlerin resmi dil olduğu hükmü yer almaktadır. Keza Irak Anayasası'nın 125. maddesi de anayasanın, Irak'ı oluşturan tüm oluşumların idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır.

Irak Anayasası'nın 125. maddesi, Irak'ı oluşturan tüm bileşenlerin idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır. Irak Parlamentosu 7 Ocak 2014 yılında on sekiz maddeden oluşan Diller Yasası'nı çıkarmış ve 24 Şubat 2014'te resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yasanın onuncu maddesi Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturan idari birimlerde resmî dil olmasını hükmetmişti. Çıkarılan yasada, yasanın doksan gün içerisinde yürürlüğe girmesi hükmü de yer almıştır ancak terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) 2014-2017 yıllarında Irak'ın birçok vilayetinde varlık göstermesi ve

ülkede yaşanan maddi krizle birlikte çıkarılan bu yasanın uygulanması noktasında aksaklık ortaya çıkmıştır. Bu yasanın çıkarılması ve uygulanmasında Irak'ın kurucu unsuru olan Türkmenlerin yararına

olacağından dönemin Türkmen Milletvekillerinin de büyük katkısı olmuştur. Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani göreve başlamasıyla birlikte eski dönemlerde çıkarılan yasaların uygulanabilirliği

konusunda komisyonların oluşturulması talimatını vermişti.

2014 yılında çıkarılan Diller Yasası da bu yasalar arasında yer almıştır. Irak Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Diller Yasası'nı Uygulama Komisyonu kurulmuştur. Oluşturulan komisyondan bir heyet 12 Aralık 2022'de Kerkük'ü ziyaret ederek Türkmenlerin merkez gücü olan Irak Türkmen Cephesi (ITC) yetkilileriyle görüşmüştür. ITC, heyete Türkmencenin

kullanılmasıyla ilgili maddeler hâlinde talepler sunmuştur. Bu maddeler arasında; Irak Dil Kurumunda Türkmenlere üyelik hakkı verilmesi, Türkmence Kültür Evinin inşası, Türkmencenin kutlanması için özel günün belirlenmesi, Diller Yasası'nın uygulanması için oluşturulan yüksek komisyonda Türkmen üyesine de yer verilmesi ve Türkmence eğitim veren okullarda okutulan müfredatın hazırlanması ve ders kitaplarının Irak Eğitim Bakanlığı tarafından basılması gibi

maddeler yer almıştır. Söz konusu komisyon görevlerini tamamlayıp Türkmenlerin taleplerini ve komisyonca alınan tavsiyeleri Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliğine sunmuştur. Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından komisyonca alınan ve Türkmenleri ilgilendiren beş maddeden oluşan tavsiye kararlarını uygulamak üzere 20 Şubat 2023'te Kerkük Valiliğine gönderilmiştir. Bu tavsiyelerin ilk iki ve beşinci maddeleri Türkmenleri ilgilendirmiştir.

Bu maddelerin Kerkük'te kamu dairelerinin tabelalarında ve trafik levhalarında Türkmencenin de yer aldığı dört dille yazılması, Türkmence eğitim veren okulların ders kitaplarının Irak Eğitim Bakanlığı tarafından basılması ve Kerkük vilayeti genelinde kamu dairelerinin antetli kağıtlarında sadece Arapça ve Kürtçenin yazılması maddeleri olmuştur. İlk iki madde Türkmenler tarafında olumlu karşılanmıştır ancak tavsiyelerin beşinci maddesi Türkmenlerin tepkilerine neden olmuştur. Türkmencenin antetli kağıtlarda yer almaması kararı Türkmen Basın Günü haftasına denk gelmesiyle Türkmen toplumunda infiale neden olmuş ve ITC bu konuda girişimlerde bulunmuştur. Beşinci madde, Irak'ın kurucu ve asli unsurlarından olan Türkmenlerin temel haklarının ihlalini teşkil ettiği ve aynı zamanda Irak Anayasası'ndaki hükümlerle de açıkça çeliştiği görülmüştür. Nitekim Irak Anayasası'nın dördüncü maddesinde, Türkmenlerin nüfus yoğunluğunu oluşturduğu idari birimlerde Türkmencenin resmî dil olduğu hükmü yer almaktadır. Keza Irak Anayasası'nın 125. maddesi

de anayasanın, Irak'ı oluşturan tüm oluşumların idari ve kültürel haklarını teminat altına aldığını vurgulamaktadır.

KARARIN ZAMANLAMASI

Irak'ta siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık devam etmektedir. Başbakan Muhammet Şiya Sudani'nin hükümet programında yer alan seçim yasaasının yeniden düzenlenmesi ve 2023 yılı Federal Bütçe Yasası gibi önemli yasaların çıkarılması henüz gerçekleşmemiştir. Sudani hükümetinin kurulmasıyla birlikte Türkmenleri de yakından ilgilendiren Kerkük ile ilgili Irak'ın eski cumhurbaşkanlarından Celal Talabani'nin evinde ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Başkanı Bafel Talabani'nin ev sahipliğinde Devleti Yönetme Koalisyonu toplantısı yapılmıştı. Bu toplantıda 140. maddenin yeniden uygulanması ve bu maddenin uygulanması için bir komisyon oluşturulacağı kararı alınmıştı. Bu kararın alınması Türkmenler açısından oldukça manidardır. Nitekim hükümet programının ön mutabakat metninde yer alan maddelere bakıldığında söz konusu maddelerin uygulanmasıyla ilgili bir süre verilmiştir. Örneğin, 140. maddenin uygulanması için hükümetin kurulmasından itibaren bir ay içerisinde gerçekleştirilmesi maddesi yer almaktadır. Kerkük'te Türkmenlerin yasaklanması haricindeki maddelerin zamanlamasına bakıldığında ön mutabakat metninde yer alan maddelerin zamanlamasıyla ve takvimıyla örtüşmediği söylenebilir. Ayrıca, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Maliye ve Ekonomi Bakanı Avat Cenap Nuri, Bağdat merkezî yö-

netim ile IKBY'nin federal bütçeden payı hakkında uzlaştıklarını da açıklamıştı. Devleti Yönetme Koalisyonu'nun etkileyici unsurlarından IKBY'nin hâkim partileri arasında önemli kanunların yasalaştırılması için yürütülen müzakerelerde IKBY, daha fazla müktesebat elde edebilmek için Kerkük'te Türkçenin yasaklanması gibi maddeler müzakereler arasında yer almış bir madde olarak düşünülmüşü mümkündür. Bu noktadan hareketle, Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerden Kerkük dosyası ve Türkmenlerin, genel olarak IKBY ile merkezî yönetimi arasındaki müzakerelerin kurbanı hâline getirildiği söylenebilir.

Irak'ta ilk Türkçe gazetesi olan Havadis Gazetesi, 25 Şubat 1911 yılında Kerkük'te çıkarılmıştır. O tarih Türkmen basın tarihinde önemli bir gün olduğundan Türkmenler, bugünü "Türkmen Basın Günü" olarak ilan etmiştir. Bakanlar Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Kerkük'te kamu dairelerinde Türkmenlerin antetli kağıtlarda yer almaması kararı Türkmen Basın Günü haftasına denk gelmesiyle Türkmen toplumunda infiale neden olmuş ve ITC bu konuda girişimlerde bulunmuştur. ITC Siyasi Bürosu, 1 Mart 2023'te beşinci maddeyle ilgili kısmına itiraza yönelik bildiri yayımlayarak, Kerkük vilayetinde kamu dairelerinin antetli kağıtlarına Türkmenlerin de eklenmesine ilişkin Başbakan Sudani'ye çağrıda bulunmuştur. Konuyla ilgili ITC Kerkük Milletvekili Erşat Salihî'nin de aynı tarihte Başbakan Sudani ile görüşmesi ve Türkiye Dışişleri Bakanlığınca da söz konusu maddeyle ilgili itiraz açıklamalarıyla

birlikte karar aynı gün içerisinde Sudani tarafından geri alınmış ve Kerkük'te resmî yazışmalarda Türkmenlerin de üçüncü resmî dil olması kararının alınması Türkmen toplumunu sevindirmiştir.

Türkmenlerin birlikte göstermiş oldukları tepkiler üzerine geri alınan bu kararın ve Başbakan Sudani tarafından Kerkük'te Türkmenlerin resmî yazışmalarda resmî dil olarak kullanılması kararı sadece Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük'te önem arz etmemektedir. Irak Anayasası'nın ilgili maddelerine dayanarak Türkmenlerin yoğun yaşadığı Musul vilayetinin bir kısmı, Telfer, Erbil, Selahattin vilayetine bağlı Tuzhurmatu ve Emirli ilçeleri, statüsü üzerinde tartışmalar olan Kifri ilçesi, Diyala'ya bağlı Karatepe, Kazaniye, Mendeli ve Aştöken yerleşim yerlerinde de uygulanması için ITC tarafından bir komisyon oluşturularak çalışma yürütülmesi önemlidir.

Türkmen yöneticileri ve milletvekillerinin birlikte hareket etmeleriyle Türkçe bölümünden mezun olanlara kamuda istihdamın sağlanması durumunda siyasi ve idari baskılardan ötürü akıbeti tartışılan Türkmen okullarının ve Irak üniversitelerinin Türkçe bölümlerine de daha fazla öğrenci alım konusunda fırsat sağlanabilir.

TÜRKMENLER NE YAPMALI?

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani tarafından Kerkük'te

Türkmencenin üçüncü resmî dil olmasına ilişkin alınan karar ve Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük merkezli kamu dairelerindeki ilgili diğer karar dilekçelerin Türkmence sunulmasına fırsatı sağlamıştır. Keza alınan karara dayanarak, Kerkük merkezli 2005 yılında kurulmuş ve 2009 yılından itibaren mezun vermeye başlayan Kerkük Üniversitesi Türkçe Bölümünden mezun olan ve kamuda atama bekleyen çok sayıda Türkçe mezunlarına istihdam sağlanması mümkündür. Türkmen yöneticileri ve milletvekillerinin birlikte hareket etmeleriyle Türkçe bölümünden mezun olanlara kamuda istihdamın sağlanması durumunda siyasi ve idari baskılardan ötürü akabeti tartışılan Türkmen okullarının ve Irak üniversitelerinin Türkçe bölümlerine de daha fazla öğrenci alım konusunda fırsat sağlanabilir. Böylece Irak genelinde de Türkmencenin ihyası için çaba göstermiş olacaklardır. Aynı şekilde Kerkük genelinde Türkmençe eğitim veren okulların dışında ilk ve or-

taöğretim müfredatında Türkmençe dersinin eklenmesi için girişimlerde bulunulması mümkündür.

Bu gibi kararların alınması Irak Anayasası'na aykırı olmakla beraber, Irak'ın minyatürü Kerkük'ün sosyolojik ve etnik yapısı göz ardı edildiği durumda Kerkük'te istikrar ve birlikte yaşama kültürü bozulabilir. Türkmen toplumu, bu kararın geri alınmasının bir başarı olarak algılanmasını doğru değerlendirmemektedir. Çünkü Türkmenlerin yoğun yaşadığı Kerkük'te anayasa gereği Türkmençe kısmen de olsa resmî dil olarak kullanılıyordu. Bu resmî dilin kısıtlanmasına yönelik alınan karar Türkmenler tarafından yapılan itiraz sonucu tekrar eskisi gibi kaldı.

Bu karara, 2009 yılında Türk devletleri arasında iş birliği amacıyla kurulan Türk Devletleri Teşkilatında yer alan Türkiye ve Azerbaycan devletleri tarafından da tepki gösterilmiştir. Türk dünyasının parçası olan Irak Türkleri'nin

de milli kimliklerini oluşturan dil ve coğrafyalarına kastedici müdahaleler söz konusu olduğunda Türk Cumhuriyetlerinin topyekûn ses çıkarmaları Irak Türkleri'nin millî davaları açısından olumlu olacaktır. Bu noktadan hareketle, devlet statüsü olmayan başta Irak Türkleri olmak üzere diğer Türk topluluklarının da Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde değerlendirme önemlidir.

Sonuç olarak, 25 Şubat 2023'te bakanlar kurulunun tavsiyelerinde yer alan Türkmencenin yasaklanması kararı, Türkmenlerin iradeleri test edilmiş olabilir ve karara karşı birlikte gösterilen irade bu kararın iptal edilmesini sağlamıştır. Öte yandan, Irak'ta Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde Türkmencenin ihyası için, Türkmen kurum ve kuruluşlar arasındaki yazışmaların Türkmençe olması, kurum kuruluşlara ait internet, sosyal medya sayfalarında Türkmençe yazışmalara daha fazla önem verilmesi yerinde olacaktır. ■

IKBY SİYASETİNDE KRİZLER VE SEÇİM

FEYZULLAH TUNA AYGÜN

Uzman ORSAM

“

Irak'ta 2021 yılında yapılan seçimlerin ardından KDP ve KYB'nin farklı kamplarda hükümet olmak üzere politika belirlemesi iki partinin arasındaki ayrışmayı daha da yoğunlaştırmıştır.

”

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) hem bölgesel dinamikler hem de Irak dinamiklerinden etkilenerek çok boyutlu kriz dönemi içerisinde. Ekonomik alandan yönetime, güvenlik sektörüne kadar birçok çözümü bekleyen sorun bulunmaktadır. Farklı alanlardaki sorunların varlığı Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasındaki olası çözüm yöntemlerinin daha karmaşık bir hâle gelmesine neden olmaktadır. Buna rağmen sorunların belli ölçüde kontrol altında tutulmaya çalışılması siyasi sürecin devam edebilmesini sağlamaktadır.

IKBY'nin başat iki aktörü olan Erbil merkezli KDP ve Süleymaniye merkezli KYB arasındaki gerilimler, federe yönetimi etkileme potansiyeline sahiptir. Ancak bunun

ötesinde Irak 2023 federal bütçe yasasında yaşanan tartışmalar gibi gelişmeler de iki parti arasındaki sorunları daha karmaşık hâle getirmektedir. Ancak federal bütçe-deki IKBY payı hakkında uzlaşmaya varıldığının IKBY Maliye Bakanı Avat Cenab Nuri tarafından açıklanması, yasalama sürecinde ilerleme sağlandığını göstermiştir. Bu gelişmeye rağmen Erbil-Bağdat merkezli müzakerenin önümüzdeki dönem içerisinde bütçe payının paylaşılması amacıyla Erbil-Süleymaniye merkezli bir hâl alması beklenmektedir. Zira Irak Federal Bütçe Yasası'nın IKBY bütçe payını yüzde 12,67 olarak açıklaması kısıtlı kaynakların paylaşılmasının ortaya çıkardığı sorunları tekrar gün yüzüne çıkarabilir. Diğer yandan IKBY bütçesinin nüfus oranı itibarıyla daha yüksek olmasını savunan IKBY'nin istediği bütçe payına ulaşamadığı görülmüştür. Buna rağmen özellikle hidrokarbon yasasının çıkartılması ile IKBY'ye merkezi bütçe harici gelir oluşturulmasının önü açılabilir. Ancak Süleymaniye merkezli petrol ve doğal gaz sahalarının Erbil'e oranla daha verimli olduğu bilinmektedir. Bu durumda ise KDP ve KYB'nin ortak çalışması kaynakların verimli şekilde kullanılabilmesine uygun bir zemin oluşturabilir. Diğer taraftan iki parti arasındaki özellikle 2021 seçimlerinin ardından görünürlüğü artan çok boyutlu sorunlar bu du-

ruma yönelik tehdit oluşturmaktadır. Irak'ta 2021 yılında yapılan seçimlerin ardından KDP ve KYB'nin farklı kamplarda hükümet olmak üzere politika belirlemesi iki partinin arasındaki ayrışmayı daha da yoğunlaştırmıştır. KDP, Sadr Hareketi ve Sünnilerden oluşan Egemenlik Koalisyonu ile ittifak kurarken KYB, Sadr Hareketi dışındaki Şii siyasi partilerin oluşturduğu Şii Koordinasyon Çerçevesi ile hükümeti kurmak istemiştir. Ancak Sadr Hareketi'nin isti-

fasıyla bloklar, Devletin İdaresi Koalisyonu'nda yer almış ve dolayısıyla bu partiler de aynı blok içerisinde buluşmuştur. Bu duruma rağmen her iki partinin de Irak cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday çıkartması ayrışmanın boyutunu göstermiştir. Seçim sonucunda ise her iki partinin de ilk adayının seçilemediği görülmüştür. Buradan hareketle iki parti arasındaki gerilimin Bağdat siyasetinde zirve noktasına ulaştığı, ancak iki partiyi de doğrudan tatmin

eden bir sonuca ulaşamaması sorunların Bağdat'tan IKBY siyasetine kanalize edildiğini söylemek mümkündür.

SEÇİM YASASI TARTIŞMALARI

Bütçe sorunu ve oluşturduğu mali yönetim krizine ek olarak iki parti arasında seçim yasası çerçevesinde de tartışmalar sürmektedir. Bu kapsamda seçimlerin, Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu seçmen kütüğü üzerinden yapılması

ve tek seçim bölgesi olan IKBY'nin seçim bölgelerine bölünmesi konusunda KDP ve KYB arasında uzlaşma sağlanmıştır. Bu uzlaşma doğrultusunda KDP ve KYB yetkilileri, IKBY'de siyaset yapan diğer siyasi partilerle de görüşmeler yapmış ve uzlaşmanın zeminini genişletmiştir. Buna rağmen 100 genel sandalyeye sahip olan IKBY Parlamentosundaki 11 kota sandalyesinin statüsü tartışma konusu olmuştur. KYB, Erbil tabanından seçilen bu temsilcilerin, KDP ile

yakın pozisyona sahip olması nedeniyle siyasi temsilde dengesizliğe sahip olduğundan şikâyet etmektedir.

“

KYB üyesi bakanların IKBY Kabine toplantılarına katılmaması iki taraflı gerginliğin sürdüğü bir diğer konudur. IKBY Başbakanı Mesrur Barzani'nin, “KYB'li bakanlara kabine toplantılarına katılmaları için davet etmemize rağmen partilerinden izin verilmediği için katılmıyorlar” açıklaması da bu duruma bir örnektir.

”

Diğer yandan 2018 IKBY Parlamento seçimlerinde 45 sandalye

kazanan KDP'nin bütün azınlık temsilcilerinin desteğini alabilmesi durumunda tek başına hükümeti kurabilecek düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak bu aritmetiğe rağmen KDP'nin azınlık temsilcilerine ek olarak KYB ve Goran Hareketi'nin de katıldığı bir koalisyon hükümeti kurması, bahsedilen aritmetiğe rağmen bölgenin yönetimi açısından Süleymaniye merkezli partilerin önemini göstermektedir. Öyle ki KDP, Süleymaniye merkezli denge açısından KYB veya Goran Hareketi arasında bir tercih yapmadan her iki partinin katıldığı bir hükümetin kurulmasını sağlamıştır. Ancak KDP, bu tutumuyla hem bölgenin yönetilmesini kolaylaştırdığı gibi Goran Hareketi'ni tercih ederek Süleymaniye'deki güvenlik kurumlarını da yöneten KYB'yi göz ardı

edemediğini göstermiştir. Ayrıca Goran Hareketi'nin de hükümette temsil edilmesiyle Süleymaniye tabanını KYB'nin tek başına temsil edemeyeceği mesajını vermiştir.

DİĞER SORUNLAR

KDP ve KYB arasındaki sorunların seçim sistemi tartışmaları ve Ekim 2023'te yapılması beklenen parlamento seçimleri ile birlikte sorunların daha karmaşık hâle geldiği söylenebilir. Bu maddelerden bir diğeri ise Peşmerge güçlerinin IKBY Peşmerge Bakanlığı bünyesinde birleştirilmesinden oluşmaktadır. 2017 yılı itibarıyla Peşmerge güçlerinin üçte birinin bakanlık bünyesine dâhil edilmesine rağmen yaklaşık 100 bin peşmergenin hâlen partilere bağlı faaliyet gösterdiği bilinmektedir. 2022 yılının son-

larına doğru ise üçte birlik oranın yarıya yaklaştığı açıklanmasına rağmen sürecin hızlı şekilde ilerleyemediği görülmektedir. ABD öncülüğünde IŞİD'e karşı kurulan koalisyonun peşmergeye desteğini sürdürmesi için birleştirme sürecinin devam ettirilmesini istemesi, süreç üzerinde baskı oluşturmaktadır. Ancak hem KDP hem de KYB açısından sürecin ilerletilmesi partilerin etkinliğini azaltacağı düşüncesiyle bakanlığa yönelik de bir baskı yapıldığı görülmektedir. Hatta KYB üyesi IKBY Peşmerge Bakanı Şoreş İsmail Abdullah, hükümetteki partilerin bakanlığa müdahalesini durdurmadığı takdirde görevinden istifa edeceğini açıklamıştır. Ayrıca 2022 yılında bir sene içerisinde birleşme sürecinin tamamlanmasına yönelik takvim açıklanmasına rağmen bölgenin seçim gündemine girmesiyle birlikte sürecin ilerleyişinin belirsiz hâle geldiği söylenebilir. Bu gerilimlere ek olarak KYB üyesi bakanların IKBY Kabine toplantılarına katılmaması iki taraflı gerginliğin sürdüğü bir diğer konudur. IKBY Başbakanı Mesrur Barzani'nin, "KYB'li bakanlara kabine toplantılarına katılmaları için davet etmemize rağmen partilerinden izin verilmediği için katılamıyorlar" açıklaması da bu duruma bir örnektir. Kabine oturumlarının KYB'li bakanlar tarafından boykot edilmesi bölgesel yönetimin meşruiyetini sorgulanabilir bir hâle getirdiği söylenebilir. KYB açısından bakıldığında ise bu durum süren müzakerelerde bir kaldrâç olarak kullanıldığını göstermektedir. Zira KYB Başkanı Bafel Talabani de "KDP'nin iş birliği çerçevesinde çalışmaması durumunda

kaybedeceğini" söylemiştir. Ancak başta bütçe ve seçim yasası tartışmalarında KYB tarafından kabul edilebilir bir ilerleme olmasının ardından boykotun sonlanması beklenebilir.

“

Kronikleşen sorunlar, seçimlerin ardından hükümet kurulma sürecini ve sonrasını etkileme potansiyeline sahiptir.

”

BEKLENTİLER

KDP ve KYB arasındaki sorunların çok boyutlu olduğu görülmektedir. Ancak iki parti arasındaki tarihsel sorunlara ek olarak siyasi sürecin devamını sağlayabilecek asgari boyutta uzlaşmaya varılabildiği ve bu şekilde sürecin IKBY'de ilerleyebileceği görülmektedir. Ancak başkanlık, başbakanlık ve güvenlik bürokrasisi gibi pozisyonlarda KDP'nin ağırlığının artması iki parti arasındaki dengenin de bozulmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan partilerin başta sahip olduğu Peşmerge güçleri nedeniyle bir diğerini göz ardı etmesi de beklenemeyecektir.

Bozulan bu dengeye rağmen yeni durum çerçevesinde partilerin diğerini kontrol etmek amacıyla girişimlerde bulunması beklenebilir. Ayrıca, özellikle KDP'nin seçimleri 2023 yılı içerisinde yapılması yönündeki iradesi, KYB'nin kabul edebileceği bir noktada seçim sistemi konusunda uzlaşmaya varılabilesinin önünü açmaktadır. Bu konuda uzlaşma sağlanması ise seçimlerin yapılmasına yönelik dinamiklere katkı sunmasına ek olarak iki parti arasındaki çok boyutlu

sorunların kalıcı çözümüne bir fayda sağlamayacaktır.

Buradan hareketle iki parti arasındaki sorunların kronikleşen yapısı hem Erbil hem de Bağdat siyasetinde yeni yüzleşmelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yeşil bölge ve sarı bölge olarak ifade edilen partilerin kontrol ettiği Süleymaniye-Halepçe ve Erbil-Duhok arasındaki yatırım farklılıkları da KYB'yi zor duruma sokmaktadır. Zira özellikle Erbil'de özel sektör yatırımlarının arttığı görülmekle birlikte Süleymaniye'nin istenilen düzeye ulaşamadığı söylenmektedir. Bu anlamda KDP içerisinde gerilimlerin olduğu bilinmekle birlikte liderlik konusunda açık tartışmanın olmaması partiyi ve etkili olduğu bölgeyi daha istikrarlı hâle getirmektedir. Diğer yaka olan Süleymaniye'de ise KYB'nin haricinde de etkili partilerin olması ve KYB içerisinde açık liderlik tartışmasının olması bölgesel düzeyde de istikrarı etkilemektedir. KYB içerisindeki bu durum ise özel yatırımların diğer bölgelere kanalize olmasına yol açmaktadır. Bu durum ise iki bölge arasındaki refah düzeyini etkilediği gibi sosyal tabanların siyasete olan baskını arttırmaktadır. Sonuç olarak seçimlerin ekim ayında yapılmasının yüksek ihtimal olduğu görülmektedir. Ancak kronikleşen sorunlar, seçimlerin ardından hükümet kurulma sürecini ve sonrasını etkileme potansiyeline sahiptir. Hatta sorunların çözümünün mümkün görülmediği ve bu çözümsüzlüğün iç dengesizliğe yol açtığı ve IKBY'nin Irak'a göre sahip olduğu görece istikrarın da bu nedenle tehlike altında olduğu söylenebilir. ■

KATAR KABİNESİNDEKİ DEĞİŞİMLER VE OLASI DIŞ POLİTİKA YANSIMALARI

“

Başbakanlığı döneminde içişleri bakanlığı görevini de beraber yürüten Halid bin Halife'nin yerine ise Katar'ın en genç bakanlarından birisi olarak 31 yaşındaki Şeyh Halife bin Hamed bin Halife el-Sani atandı. Kabinenin diğer kritik pozisyonları olan maliye bakanlığı ve enerji bakanlığı gibi görevlerde ise Ali bin Ahmed el-Kuvari maliye bakanı olarak, Saad el-Kaabi de enerji bakanı olarak pozisyonlarını korudular.

”

GÖKHAN ERELİ

Koordinatör ORSAM

Körfez'de dış politikanın yoğun bir gündeminin olduğu şu dönemde, ülkelerin iç politikalarında da önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. Bu çerçevede yakın dönemde Dünya Kupası gibi çok geniş kapsamlı bir organizasyonu tamamlayan, Körfez krizi gibi bir ambargo dönemini atlatan ve Afganistan, Suriye, Libya gibi meselelerin yanında Rusya-Ukrayna savaşına yönelik de aktif bir pozisyon

izleyen Katar'ın iç politikasında da önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden birisi ise kabinede yapılan değişikliklerdir. Bu çerçevede Emir Temim bin Hamed el-Sani'nin aldığı belirli kararlar, ülkenin iç politikasının yanında dış politikasında da etki sahibi olacaktır.

KABİNEDEKİ SON DEĞİŞİKLİKLER

Katar Emiri Temim bin Hamed, geçtiğimiz günlerde aldığı karar ile Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman el-Sani'yi başbakan olarak atadığını duyurdu.

Önceki Başbakan Şeyh Halid bin Halife bin Abdülaziz el-Sani'nin Ocak 2020'den bu yana sürdürdüğü görevinden istifasının ardından, 2016 yılından bu yana dışişleri bakanlığı görevini yürüten Muhammed bin Abdurrahman'ın başbakan olarak atandığı duyuruldu. Muhammed bin Abdurrahman, Doha'da birçok kişi tarafından Temim bin Hamed'in ardından ülkedeki ikinci en nüfuzlu kişi olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında aynı zamanda başbakanlığı döneminde içişleri bakanlığı görevini de beraber yürüten Halid bin Halife'nin yerine ise Katar'ın en genç bakanlarından birisi olarak 31 yaşındaki Şeyh Halife bin Hamed bin Halife el-Sani atandı. Kabinenin diğer kritik pozisyonları olan maliye bakanlığı ve enerji bakanlığı gibi görevlerde ise Ali bin Ahmed el-Kuvari maliye bakanı olarak, Saad el-Kaabi de enerji bakanı olarak pozisyonlarını koru-

dular. Bakanlık görevlerindeki değişimlerin yanı sıra, Katar Yatırım Otoritesi (*Qatar Investment Authority*) yönetim kurulu başkanlığı görevine ise Katar Merkez Bankası Başkanı Şeyh Bandar bin Muhammed Saoud el-Sani atandı.

“

Katar'ın Yeni Başbakanı Muhammed bin Abdurrahman, aynı zamanda Ocak 2016'dan bu yana dışişleri bakanı olarak ve Kasım 2017 tarihinden itibaren de başbakan yardımcısı olarak da görev yapmaktaydı.

”

Bu atamalardan sonraki günlerde ise yeni kararlar yayımlandı. Bu kararlara göre ise son dönemde Katar iç siyasetinde önemli görevleri yürüten Dışişleri Bakanı Yardımcısı Lulvah el-Khater Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Devlet Bakanı Muhammed el-Khulaifi

Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı ve Şeyh Thamer bin Hamed bin Thamer el-Sani ise uluslararası medya ofisi direktörü olarak atandı. Emirin yayımladığı kararnamenin yayımlandığı tarih itibarıyla yürürlüğe girdiği de ifade edildi.

BAŞBAKANLIKTA ABDURRAHMAN EL-SANI DÖNEMİ

Katar'ın Yeni Başbakanı Muhammed bin Abdurrahman, aynı zamanda Ocak 2016'dan bu yana dışişleri bakanı olarak ve Kasım 2017 tarihinden itibaren de başbakan yardımcısı olarak da görev yapmaktaydı. Muhammed bin Abdurrahman aynı zamanda Katar Yatırım Otoritesi, Katar Kalkınma Fonu gibi kuruluşların direktörlüğünü üstlenmiş ve Katar Ekonomik İlişkiler ve Yatırımlar Yüksek Konseyinin de üyesidir. Dışişleri bakanlığı döneminde Körfez krizinin (2017-2021) yaşanması ve

Muhammed bin Abdurrahman'ın kriz sırasında dışişlerini idaresinin, başbakanlık görevine gelmesindeki etkili faktörlerden biri olduğu savunulabilir.

“

31 yaşındaki Halife bin Hamed, ABD'nin Kaliforniya eyaletinde eğitim görmüş ve ardından Katar, ABD ve Fransa ile birlikte yürütülen askerî eğitim kurslarına katılım göstermiştir. Güvenlik bürokrasisi arka planına sahip olan Halife bin Hamed, 2020 yılında Katar'ın Ulusal Güvenlik Konseyinin bir üyesi olarak atanmıştır ve bununla birlikte kamu güvenliği ve organizasyonların güvenliği gibi meseleler ile ilgili olarak resmî görevlerde bulunmuştur.

”

Dış politikada tecrübeli ve krizleri yönetebilmiş bakan olarak, Muhammed bin Abdurrahman'ın başbakanlık görevine atanması aynı zamanda Katar'ın önümüzdeki dönemlerde dış politikasına daha fazla ağırlık verebileceğini göstermektedir. Bu döneme kadar içişleri bakanlığı ile özdeşleşmiş başbakanlık konumunun bu dönemden itibaren dışişleri bakanlığı ile özdeş hâle getirilmesi, yine Katar'ın dış politikasında daha aktif dönemlerin habercisi olabilecektir.

İÇİŞLERİNDE HALİFE EL-SANİ DÖNEMİ

Muhammed bin Abdurrahman'ın yanında bir diğer kritik göreve ise Emir Temim bin Hamed'in kardeşi Halife bin Hamed getirilmiştir. 31 yaşındaki Halife bin Hamed, ABD'nin Kaliforniya eyaletinde

eğitim görmüş ve ardından Katar, ABD ve Fransa ile birlikte yürütülen askerî eğitim kurslarına katılım göstermiştir. Güvenlik bürokrasisi arka planına sahip olan Halife bin Hamed, 2020 yılında Katar'ın Ulusal Güvenlik Konseyinin bir üyesi olarak atanmıştır ve bununla birlikte kamu güvenliği ve organizasyonların güvenliği gibi meseleler ile ilgili olarak resmî görevlerde bulunmuştur. 2021 yılında ise Dünya Kupası Turnuva Operasyonları ve Güvenlik Komitesinin başkan yardımcılığı görevini üst-

lenmiştir. 2022 yılında ise Katar Dünya Kupası güvenlik operasyonları komutanı ve ulusal risk yönetim ekibi başkanı olarak atanmıştır. Bu çerçevede, gerek yönetici aileden bir isim olması ve gerekse güvenlik meseleleri üzerine tecrübe edinmiş olması hasebiyle Halife bin Hamed'in içişleri bakanı olarak atanmış olabileceği görülmektedir.

KABİNE DEĞİŞİKLİKLERİ VE KATAR DIŞ POLİTİKASI

Katar kabinesinde meydana gelen

değişiklikler aynı zamanda Katar dış politikası ile de ilgilidir. Bu çerçevede Katar, kabinesinde yaşça daha genç isimlere kritik görevler vererek, Körfez'deki bu anlamdaki dönüşümü destekleyici bir adım atmıştır. Körfez'de 37 yaşındaki Muhammed bin Selman'ın Suudi Arabistan'da hem veliht prens hem başbakan olması, Umman Sultanı Heysem bin Tarık'ın 32 yaşındaki oğlu Theyazin bin Hatham bin Tariq el-Said'in hem veliht prens hem gençlik, spor ve kültür bakanı olması, Katar'da

da Halife bin Hamed'in başbakan olması ile desteklenmiş ve güçlendirilmiş bölgesel eğilimleri oluşturmuştur. Bu sayede Körfez'de daha genç liderlerin göreve geldiği ve bunun ülkelerin iç ve dış siyasetlerinde de bir değişim ve dönüşümü temsil ettiğini de vurgulamak gerekmektedir. Katar özelinde Körfez politikasına bakılırsa son dönemde yaşanan Körfez krizinin sona ermesi ile Körfez içi normalleşmenin devletlerarası ve liderler arası düzeyde geliştiği görülebilir. Suudi Arabistan ve Mısır

ile el-Ula sonrası ciddi ivme yakalayan Katar, hâlen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn ile ilişkileri belirli seviyede tutmaktadır. BAE ve Bahreyn'in Doha'daki görünümü hâlen kısıtlı olarak gözlemlenebilmektedir. Bu çerçevede, Suudi Arabistan ve Mısır ile karşılıklı elçileri atamanın yanı sıra, siyasi, askerî ve güvenlik iş birliği görüşmelerine de başlayan Katar, kabinesindeki değişimler ile birlikte bu dönemde gerçekleştirilen temasların ve politikaların kalıcı olabileceğinin sinyallerini vermektedir. Bunun dışında önümüzdeki dönemlerde Katar'ın Afganistan, Suriye, Libya ve Çad gibi belirli çatışma bölgelerindeki etkinliğini sürdüreceğini bekleyebiliriz.

Katar, Afganistan ve Çad gibi ülkelerdeki gelişmelere ilişkin politikaları ile birlikte özellikle Batılı ülkelerin nezdinde önemli bir köprü işlevi görmüştü. Bununla birlikte Libya ve Suriye gibi konularda da Katar'ın etkinliğinin artması muhtemeldir. Katar Libya'da Birleşmiş Milletler (BM) tarafından devam ettirilen siyasi süreçlerin devamını savunurken, Suriye ile ilişkilerde ise diğer Körfez ülkelerinden farklı bir politika takip etmektedir. Suriye'deki sorunun çözülmesini tıpkı diğer Arap ülkeleri gibi arzulayan Katar, bu çözüme giden yolda insani, güvenlik ve siyasi meselelerde önceliklere sahiptir. Dolayısıyla İran, İsrail ve Suriye ile normalleşmenin Körfez'de önemli bir husus olacağı önümüzdeki dönemlerde, Katar'ın bu çerçevede öncelikleri olduğu ve yeni kabinede görevi değişen isimlerin daha önceden izledikleri stratejiler doğrultusunda bu önceliklere ulaşmayı deneyeceği ifade edilebilir. ■

ABD-FAS ORTAKLIĞININ BOYUTLARI

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen

“

ABD'ye göre Fas hem Ortadoğu'nun hem de Kuzey Afrika'nın bölgesel istikrar için oldukça önemlidir. Fas'ın 11 Eylül saldırılarını takiben terörle mücadele konusunda ABD politikalarına verdiği aktif destek ABD'nin, Ortadoğu politikasında Fas'a atfettiği bu önemin başlıca sebeplerinden biridir.

”

F

as, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihindeki en uzun ve kesintisiz müttefiklik ilişkilerinin sürdürüldüğü ülkelerden biridir. 1777 yılında Fas Sultanı III. Muhammed'in Fas limanlarını ABD kullanımına açmasıyla birlikte iki ülke arasında kurulan ilk temas, 1786 yılında Fas'ın ABD'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmasıyla birlikte diplomatik nitelik kazanmıştır. İkili ilişkiler Fas'ın 1912-1956 yılları arasında Fransız himayesinde kalması nedeniyle kesintiye uğramış olsa da ABD'nin 1956'da Fas'ın

bağımsızlığını tanımasının ardından yeniden tesis edilmiştir. Söz konusu tarih itibarıyla iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi, diplomatik, ticari, ekonomik, askerî ve güvenlik alanlarında çok boyutlu ve stratejik bir yapıda ilerlemektedir. Yaklaşık 250 yıllık tarihsel bir geçmişe sahip olan Fas ve ABD ilişkileri bu süre zarfında iki ülke arasında güvenlik, ekonomik, siyasi ve diplomatik konularda gerçekleştirilen çok sayıdaki ortaklık ve iş birliği ile yakın müttefiklik ilişkisine dönüşmüştür. İki

ülkenin Ortadoğu ve Kuzey Afrika başta olmak üzere bölgesel konularda sahip oldukları benzer bakış açıları ve bu konularda gerçekleştirdikleri ortak çalışmalar ikili ilişkilerdeki yakınlaşmayı daha fazla güçlendirmektedir. Bu kapsamda özellikle 11 Eylül saldırıları ve 2011 Arap Baharı sürecinde ABD ve Fas arasındaki bölgesel iş birliği alanları çeşitlenmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin küresel terör politikasına verdiği kapsamlı destekle Fas, ABD'nin Ortadoğu politikasının önemli müttefiklerinden biri olduğunu doğrulamıştır. Fas'ın bu desteği 2004 yılında ABD tarafından Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) üyesi olmayan önemli müttefik olarak ilan edilmesiyle karşılık bulurken, 2006 yılında iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ve ABD'nin terörle mücadele kapsamında Fas'a sağladığı askerî ve ekonomik desteklerle ikili ilişkiler daha fazla dinamizm kazanmıştır. Fas'ın 2011 Arap Baharı sürecini takiben bölgesel istikrara yönelik gerçekleştirdiği girişimler, ABD tarafından yakinen takip edilmiş ve desteklemiştir. Bu kapsamda Fas'ı, ABD açısından Ortadoğu'da stratejik partner hâline getiren iki faktör söz konusudur. ABD'ye göre Fas, teröre karşı verdiği mücadeleyle ve Ortadoğu bölgesinde üstlendiği dengeleyici rolle bölgesel barışın ve istikrarın sağlanmasına olumlu katkıda bulunmaktadır.

TERÖRLE MÜCADELEDE STRATEJİK PARTNER

ABD, Fas ile mevcut ilişkilerini Kuzey Afrika bölgesindeki en güçlü, yakın ve köklü müttefiklik ilişkilerinden biri olarak tanımlamaktadır. ABD'ye göre Fas hem Ortadoğu'nun hem de Kuzey Afrika'nın bölgesel istikrarı için oldukça önemlidir. Fas'ın 11 Eylül saldırılarını takiben terörle mücadele konusunda ABD politikalarına verdiği aktif destek ABD'nin, Ortadoğu politikasında Fas'a atfettiği bu önemin başlıca sebeplerinden biridir. Fas, ABD'ye 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırılarını kınayan ve ABD'nin terörle mücadele etmeye yönelik olarak uygulamaya geçirdiği "teröre karşı savaş" politikasını destekleyen ilk Arap devletiydi. Bunun yanı

sıra Rabat yönetimi 11 Eylül saldırılarını takiben ABD istihbarat ve güvenlik yetkilileriyle terörle mücadele konusunda yakın bir iş birliği gerçekleştirdi. Bu iş birliği doğrultusunda Rabat yönetimi ABD'ye terör konusunda çeşitli istihbaratlar sağlarken, Afganistan, Irak ve başka yerlerde yakalanan el-Kaide üyelerinin sorgulaması

sürecinde ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatına (CIA) destek verdi. Bunun yanında Fas, el-Kaide ve ona bağlı gruplara karşı benimsediği sıfır tolerans politikası doğrultusunda bu gruplara dair elde ettiği bilgileri ABD'yle paylaştı ve ABD'nin Nükleer Terörizmle Mücadelede Küresel Girişim politikası kapsamındaki çabalarını da destekledi.

11 Eylül saldırılarını takiben iki ülke arasında terörle mücadele konusunda başlayan iş birliği hâlihazırda hayata geçirilen bir dizi program aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu kapsamda iki ülkenin ortaklığında kurulan Yabancı Askerî Finansman kuruluşuyla ABD, Fas Ordusunun modernleşmesi sürecine operasyonel ve maddi destekler sağlamaktadır. Yine iki ülke arasında yakın bir zaman önce kurulan Askerî Eğitim ve Öğretim Kurumu, ABD ve Fas Ordularının birlikte çalışabilmelerinin olanakları arttırmaya çalışmaktadır.

ABD, Fas'ın terörle mücadele yeteneğini geliştirmeye yönelik yardımlarda ayrıca bulunmaktadır. ABD'nin bu kapsamda yürürlükte olan Terörle Mücadele Yardımı Programı Fas'ın kriz yönetimi, sınır güvenliği ve terör soruşturmalarındaki uzmanlığını arttırmasına destek sağlamaktadır.

“

ABD, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde terörle mücadele konusunda güçlü ortaklık sağladığı Fas'ı aynı zamanda oldukça değişken ve hassas yapıya sahip Ortadoğu bölgesinde dengeleyici güç olarak görmektedir. Fas'a bu kapsamda atfettiği önemi sıklıkla vurgulayan Washington yönetimi Fas'ın, Ortadoğu coğrafyasında başı, güvenliği ve istikrarı teşvik eden önemli ülke olduğunu belirtmektedir.

”

Küresel Terörle Mücadele Forumu ve IŞİD'i yenmek için Küresel Koalisyon ABD ve Fas'ın terörle ortak mücadele konusunda koordine sağladıkları diğer iki önemli mekanizmadır. Bu mekanizmalar doğrultusunda belirli aralıklarla terörle mücadele konusunda gerçekleştirilen konferansların en son serisi Arap Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), ABD Ulaştırma Güvenliği İdaresi (TSA) ve Fas hükümetinin iş birliğiyle Mayıs 2022 tarihinde Fas'ın Marakeş kentinde düzenlenmiştir. Ortadoğu ve Afrika bölgelerinden 14'ten fazla ülke temsilcisinin katıldığı bu konferansta Fas'ın bölgesel istikrar ve güvenliği teşvik etme çabalarının ABD destekleriyle koordineli gerçekleştirmesi kararlaştırılmıştır.

FAS'IN ORTADOĞU'NUN BÖLGESEL İSTİKRARINA KATKILARI

ABD, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde terörle mücadele ko-

nusunda güçlü ortaklık sağladığı Fas'ı aynı zamanda oldukça değişken ve hassas yapıya sahip Ortadoğu bölgesinde dengeleyici güç olarak görmektedir. Fas'a bu kapsamda atfettiği önemi sıklıkla vurgulayan Washington yönetimi Fas'ın, Ortadoğu coğrafyasında barışı, güvenliği ve istikrarı teşvik eden önemli ülke olduğunu belirtmektedir. Fas'ın, özellikle Arap Baharı sürecinde bölgesel istikrarın korunmasını sağlamaya yönelik bölgesel ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği girişimler ABD tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Örneğin Fas, Libya'da olaylar ortaya çıktığı an itibarıyla ülkedeki geçişin barışçıl ve istikrarlı şekilde gerçekleşmesi adına yapıcı roller üstlenmiştir. Bu amaçla ülkede barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik olarak başlatılan girişimlerden en kapsamlısını temsil eden Suheytrat Anlaşması metninin ortaya çıkması sürecinde Fas öncü rol oynamıştır. 17 Aralık 2015'te BM'nin girişimleriyle gerçekleştirilen ilk Libya görüşmelerine Fas, Suheytrat kentiyile ev sahipliği yapmıştır. Bu girişimle Libya'da General Halife Hafter'e bağlı Tobruk merkezli Libya Ulusal Ordusu (LUO) ve meşru hükümet Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) arasındaki çatışmalara son verilmesi hedeflenmiştir. Suheytrat müzakere görüşmesi sonucunda Libya Siyasi Anlaşması ya da bir diğer adıyla Suheytrat Anlaşması metni üzerinde mutabık kılınmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda, Libya'da Başkanlık Konseyi kurulmuş ve BM Güvenlik Konseyinin (BMGK) 2259 sayılı kararı ile Başkanlık Konseyini Libya'nın tek meşru temsilcisi olarak

tanımlanmıştır. Libya ilişkili girişimlere ek olarak Fas, Arap Baharı sürecini takiben Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Sudan başta olmak üzere ABD'nin Körfez'deki ve Ortadoğu'daki tarihsel stratejik müttefikleriyle yakın ilişkiler geliştirmektedir. Suudi Arabistan ile ekonomi ve askerî alanda güçlü ilişkileri bulunan Fas'ın, 10 Aralık 2020 tarihinde İsrail ile ilişkilerini normalleştirme yönünde aldığı karar bu kapsamda ayrıca önemli gelişmedir. Söz konusu tarihte ABD, Fas'ın İsrail ile imzaladığı anlaşmanın bir parçası olarak Fas'ın Batı Sahra üzerindeki egemenliğini tanımayı kabul etti.

“

ABD ve Fas'ın, Ortadoğu bölgesinde paylaştıkları ortak endişeler iki ülkeyi bölgesel güvenlik, siyasi, ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve terörle mücadele konularında yakın iş birlikleri geliştirmeye, bu konularda yoğun istişarelerde bulunmaya ve ortak çalışmalar gerçekleştirmeye sevk etmektedir.

”

Beyaz Saray, anlaşmanın imzalanmasını takiben yaptığı açıklamada söz konusu gelişmeyi Ortadoğu tarihi açısından tarihî dönüm noktası olarak nitelendirmiş, İsraili ve Faslı şirketler arasındaki ekonomik iş birliğinin teşvik edilmesine katkıda bulunacağını ayrıca kaydetmiştir. ABD'ye göre söz konusu anlaşma Fas ve İsrail'in ekonomik bağlarını derinleştirmeleri, halklarının yaşamlarını iyileştirmeleri

için fırsatlar yaratacak ve aynı zamanda İsrail'in güvenliğini daha fazla güçlendirmesini sağlayacaktır. ABD açısından bölge ülkeleriyle olumlu ilişkileri bulunan Fas'ın bu hamlesinin diğer bölge ülkelerinin de İsrail ile ilişkilerini normalleştirmesini teşvik etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Sonuç olarak, ABD ve Fas'ın, Ortadoğu bölgesinde paylaştıkları ortak endişeler iki ülkeyi bölgesel güvenlik, siyasi, ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve terörle mücadele konularında yakın iş birlikleri geliştirmeye, bu konularda yoğun istişarelerde bulunmaya ve ortak çalışmalar gerçekleştirmeye sevk etmektedir. ABD açısından Fas hem Ortadoğu hem de Afrika'daki sınırlarının ötesinde olumlu bir etkiye sahiptir. ABD bu kapsamda Fas'ın özellikle bölgesel istikrar çabalarını siyasi, askerî ve ekonomik yardımlarda bulunarak desteklemekte ve Ortadoğu'da bölgesel istikrarın sağlanmasına yönelik olarak ortak iş birlikleri gerçekleştirmektedir. Fas'ın ABD koordinasyonu ile özellikle terörle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği girişimler Küresel Terörizm Endeksi'nin 2023 yılında yayımlanan raporunda takdir edilmiştir. Rapora göre Fas terörizmle ilgili ortaya çıkan güvenlik tehditleriyle küresel düzeyde en fazla mücadele gösteren 163 ülke arasında 76. sırada yer alarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde bu çabayı en fazla gösteren 6 ülkeden biri olarak sunulmuştur. Aynı yıl ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan ABD'nin terörle mücadele raporu da Fas'ın terörle mücadele konusunda dünya çapında sergilediği önemli rolü vurgulamaktadır. ■

UKRAYNA'NIN DEĞİŞEN ORTADOĞU POLİTİKASI

KYRYLL STURMAK

Yüksek Lisans ESOĞÜ

“

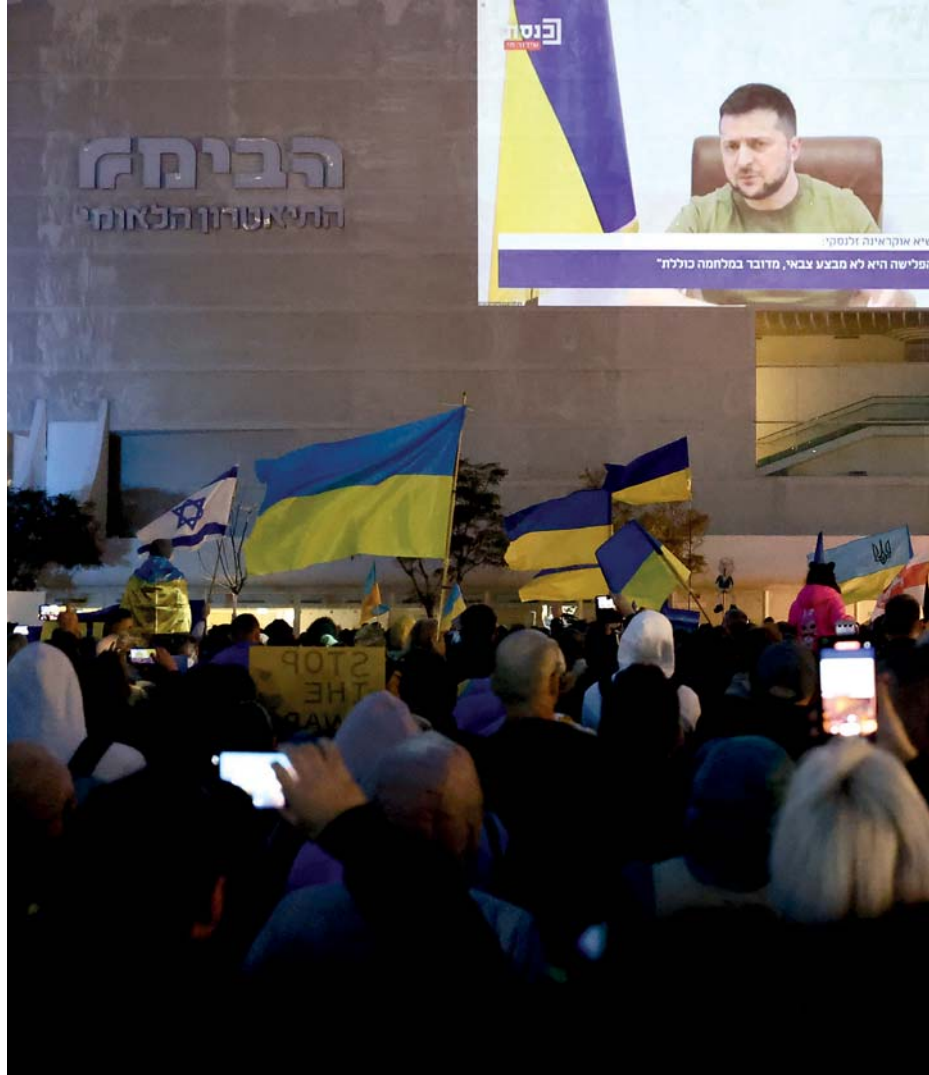
1993 yılında Ortadoğu'nun neredeyse tüm ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmasına rağmen, Ukrayna'nın bu bölgedeki siyasi önceliklerini belirlemesi için daha fazla zamana ihtiyacı vardı. En başından beri karşılıklı ilişkileri dinamik bir şekilde gelişen İsrail ve Türkiye dışında, Ukrayna'nın Ortadoğu bölgesine yönelimi kısmen yakın tarihte olmuştur.

”

Yazının başlangıcında iki önemli detay üzerinde durmakta fayda var: Ukrayna'nın tasavvurundaki Ortadoğu nedir ve arasındaki ilişkiler nasıl ortaya çıkmıştır? İlk olarak, geleneksel Ukrayna jeopolitik tahayyülünde Ortadoğu kavramı; Basra Körfezi'nde bulunan monarşiler, Mağrip ve Maşrik, İsrail, İran, Türkiye, hatta bazen Afganistan ve Kafkasya gibi milletler dâhil tüm Arap ülkelerini kapsamaktadır. Bu yazıda ise İran'ın yanı sıra, yalnızca Arapların çoğunlukta yaşadığı coğrafya ile olan ilişkiler analiz edilecek; Türkiye ve İsrail, ortak bölgesel jeopolitik

eğilimin bir istisnası olarak ayrı kapsamlı bir analiz gerektirecektir. İkincisi, Ukrayna devletinin dış politikasının öncelikleri, bağımsızlığının ilan öncesi kabul edilen Devlet Egemenliği Bildirgesi'nde (1990) ve Verhovna Rada diye

adla bilinen Ukrayna Parlamentosunun hazırladığı Dış Politikanın Ana Yönleri Kararı'nda (1993) ilk kez belirlenmiştir. Bu iki belgeye göre, trans-Avrupa işlerinin yanı sıra komşu ülkelerle ilişkiler, eski Sovyet cumhuriyetleriyle ve Bir-

leşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası kuruluşlarla iş birliği, ülkenin dış politikasının öncelikli yönü hâline gelmiştir. Son sıra ise Asya, Afrika, Latin Amerika ve Pasifik ülkeleri ile stratejik ilişkilere dayalıydı. Çoğunlukla bu yön, coğrafi bakımdan Ukrayna'dan uzakta yer alan, dünyanın farklı politika ve geçmişlere sahip olan ülkeleri bir araya getirmiştir. Dolayısıyla Ukrayna bağımsızlığının 32 yılı boyunca bu ilişkilerde belirli bir evrim izlemek mümkündür.

ORTADOĞU POLİTİKASININ DOĞUŞU

Nitekim, 1993 yılında Ortadoğu'nun neredeyse tüm ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurmasına rağmen, Ukrayna'nın bu bölgedeki siyasi önceliklerini belirlemesi için daha fazla zamana ihtiyacı vardı. En başından beri karşılıklı ilişkileri dinamik bir şekilde gelişen İsrail ve Türkiye dışında, Ukrayna'nın Ortadoğu bölgesine yönelimi kısmen yakın tarihte olmuştur. 1990'larda devletin katıldığı önde gelen alanlar arasında bölgesel so-

runlarda tarafsızlığı korumasıyla birlikte Arap-İsrail çatışmasının çözülmesi ve Birleşmiş Milletler (BM) Irak Barış Koruma Misyonuna katılımıydı. Bu noktada Ukrayna'nın; yüzyıllar boyunca çok sayıda Yahudi ve Ermeni topluluğunun yaşadığı, Osmanlı halklarının temsilcilerinin 19. yüzyıldan itibaren yerleştiği poli-etnisiteli ve çok dinli doğasını vurgulamakta fayda vardır. Sovyet döneminde ülkeye geniş Arap toplulukları göç etmeye başlamış, Afganistan savaşı sırasında Ortadoğu göçlerinin sayısı önemli ölçüde artmış ve son zamanlarda çok sayıda Suriyeli mülteci Ukrayna'ya yönelmiştir. Yine de bu durum, Ortadoğulu azınlıkların, devletin siyasi yaşamına her zaman aktif katılımını göstermez; çoğu zaman Ukrayna, arzu ettikleri başka bir daimi ikametgâh yolunda "geçiş bölgesi" görevini görmektedir.

Ukrayna'da oturan Ortadoğu halkları için ana birleştirici faktörler din ve dildir. Böylece Ukraynalı Arap, Fars, Türk ve Afgan nüfusunun ciddi bir kısmı Müslüman olmakta ancak bu din, tüm yerel mezheplerin %5'inden azı oluşturmaktadır. Aynı zamanda İslam mensupları, ülke çapında kendi topluluklarını oluşturup cami ve eğitim merkezleri inşa ederek siyasi partilerde birleşebilirler. Bunların en meşhuru, karışık bir üne sahip ve hatta dünyanın birçok ülkesinde yasaklanmış olan Hizb ut-Tahrir'dir. Onun faaliyeti, Ukrayna topraklarında yasal olarak legal ama yaygınlık açısından popüler değildir. Dilden bahsederken Arapça, Ukrayna üniversitelerinde en yaygın eğitim dillerinden biridir; öğrenimi tüm büyük şehirlerde

mevcuttur ve birçok Ukraynalı, onu ikinci yabancı dil olarak görmektedir. Bununla birlikte, devletin siyasi gidişatı üzerinde en büyük etkisi olanlar, hâlâ Odesa'nın en zengin iş adamı ve geliştirici statüsünü elinde tutan etnik Suriyeli Adnan Kivan gibi büyük sermaye sahipleridir. Bundan Ukrayna-Ortadoğu ilişkilerine ekonomik saiklerin hâkim olduğunu varsaymak mantıklıdır. Durum gerçekten uzun bir süre o seviyede kalmaktaydı. Örneğin, 1990'larda Ukrayna ve Körfez ülkeleri arası bazı düzensiz ticari bağlar büyüyüp 2000'lerde daha aktif gelişmeye başlamıştır. Her şeyden önce bu tür bağlar, başta tahıl olmak üzere tarım ürünlerini ve Mısır, Lübnan, Ürdün gibi ülkelerin ithal ettiği hafif-ağır endüstri alanlarını ilgilendirmiştir. Siyasi açıdan ise durum yakın zamana kadar olumsuz karakterize edilmekteydi. 15 yıl önce Ukrayna ile ilişkileri sürdüren Umman, Yemen ve Bahreyn Büyükelçilikleri Moskova'da bulunmaktaydı. Kendine SSCB'nin yasal haleflğini üstlenen Rusya Federasyonu, Ortadoğu coğrafyasında öncü konuma sahip olup Suriye krizi ve Özel Askerî Şirket "Wagner" birimlerinin kullanılması nedeniyle bölgede askerî olarak da temsil edilmekteydi. Ancak Rusya ile Ukrayna arasında çatışmanın patlak vermesinden sonra Kiev, Ortadoğu'da kendi etkisinin güçlendirilmesine ve siyasi çıkarlarının savunulmasına önemli mesai harcamıştır.

2014 SONRASI RADİKAL DEĞİŞİMLER

Değişim yolundaki ilk adımlar, 2014 yılında çoğu Arap ülkesi ve

İran'da bir dizi diplomatik personelin değiştirilmesiyle atılmıştır. Bu tür radikal kararın dikkatli bir seçim ve hazırlığa zaman gerektirdiğinden o dönemde Ukrayna Büyükelçilikleri temsilcilerinin geçimeli olarak atanması söz konusuydu. Aynı zamanda Rusya, bölgesel varlığını güçlendirip Ukrayna ve genel Batı karşıtı anlatı yaymaktaydı. Bu nedenle 2010'larda Ukrayna için rekabetin son derece zor olduğu bir dönem yaşanmıştır. Örnek olarak, BM'nin 2014 yılında düzenlediği Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ilişkin karara sadece Kuveyt, Katar, Ürdün, Suudi Arabistan ve Türkiye lehte oy kullanırken, bölge ülkelerinin çoğu hiç oy kullanmayarak çekimser kalmıştır. 2016'da aynı sayıda ülke benzer bir karar için lehte oy kullanmış fakat artık daha çok ülke çekimser kalmış ve tek, İran karşı oylamıştır. Uzmanlara göre bu, Ortadoğu devletlerinin krizden uzaklaşma, tarafsız kalma ve çatışmaya çekilmeme arzusunun kaynaklanmaktaydı, bu sebeple çekimser oylar bile Ukrayna için zaten küçük bir zafer sayılmaktaydı.

Genelde 2014-2022 dönemi, Ortadoğu'daki Ukrayna diplomasisi için oldukça verimli bir dönemdir. O zamanda ekonomik girişimlere ek olarak öncelikli girişimler arasında; siyasi diyalogun etkinleştirilmesi, uluslararası örgütler çerçevesinde iş birliği, egemenlik ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı destek ve Rusya Federasyonu'nun saldırganlığına itiraz etmekte. Moskova ise, bölgedeki jeopolitik ağırlığını göz önünde bulundurarak bazı Ortadoğu devletlerinin Ukrayna görüşünü etkileyip

Kiev ile iş birliğini önemli ölçüde engelleyen düşmanca söylemleri açıkça desteklemekteydi. Aynı zamanda Ortadoğu milletleriyle çalışma yolunda tek engel Rusya değildi. Ukrayna'nın kendisi, komşularıyla çatışma veya savaş hâlinde olan bölge ülkelerinin pozisyonuyla çelişen belirli BM kararlarına lehte oy vermemekteydi. Bu tür örnekler arasında, Ukrayna'nın Arap-İsrail ihtilafında tarafsızlık konumundan ayrılarak 2016'da İsrail yanlısı kararı desteklemesi ve ardından 2022'de reddetmesi bulunmaktadır.

Genelde 2014-2022 dönemi, Ortadoğu'daki Ukrayna diplomasisi için oldukça verimli bir dönemdir. O zamanda ekonomik girişimlere ek olarak öncelikli girişimler arasında; siyasi diyalogun etkinleştirilmesi, uluslararası örgütler çerçevesinde iş birliği, egemenlik ve toprak bütünlüğü konusunda karşılıklı destek ve Rusya Federasyonu'nun saldırganlığına itiraz etmekte.

Volodimir Zelenskiy yönetimi iktidara gelmeden önce çoğu Ortadoğu ülkesiyle ilişkiler, oldukça protokol niteliğinde olup Moskova'nın güçlü hâkimiyetiyle rekabet edememekteydi. Ancak Zelenskiy'in Cumhurbaşkanı görevinde gerçekleştirdiği ilk yurt dışı ziyareti, bölgesel iş birliğine kapı açan Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılmıştır. Sonraki yıllarda Ukrayna Dışişleri Bakanlığınca İsrail, Ürdün, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emir-

liği gibi ülkelere onlarca st düzeye ziyaret düzenlenip Mısır, Cezayir, Libya, Fas, Irak ve Sudan liderleriyle çevrim içi konuşmalar da gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında son yıllarda iş birliğine ilginin arttığı İran özellikle ne çıkmaktadır. Ukrayna'da İran siyaseti ve kültürünü inceleyen birçok analitik merkez olmasına rağmen, Ocak 2020'de Uluslararası Ukrayna Hava Yolları'na (UIA) ait sivil uçağın Tahran eyaletinde düşürülmesi, ilişkilerde dönüm noktası olup ciddi krize yol açmıştır. İran liderliğinin alenen özür dilemesine rağmen, bu olay ülkeler arasındaki mesafeyi derinleştirmiş Tahran ile Kremlin arasında daha aktif iş birliğini hızlandırmıştır. Bugün İran'ın Ukrayna işgaline verdiği açık destek ve hatta Rus Ordusu için Shahed İnsansız Hava Araçları tedarik etmesi nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler her zamankinden daha çok gergindir.

“

Rus saldırganlığını kınayan ve askerlerin Ukrayna topraklarından çekilmesi ağnısında bulunan iki BM kararı, önemli diplomatik zafere de işaret etmiştir. Kısacası, 2 Mart 2022'de karşı oy kullanan Ortadoğu lkeleri arasında sadece Kremlin'in devlet uydusu Suriye vardı; İran, Irak, Cezayir ve Sudan gibi ülkeler çekimser oy kullanmıştır. 23 şubat 2023'te işgalin yıl dönümüne adanan benzer karar için yapılan oylamada ise Irak lehte oy kullanmıştır.

”

şUBAT SAVAşININ ETKİSİ

Nihayet, 24 şubat 2022 tarihli Rusya'nın Ukrayna'ya karşı düzenlediği geniş çaplı işgal, devletin Ortadoğu'daki potansiyel uluslararası ortaklarıyla ilişkisini temelden olumlu yönde değiştirmiştir. Ukrayna'nın bu bölgede farkındalığının son derece yetersiz olduğunu ve Rus propagandasının hızlı ilerlediğini fark eden dışişleri bakanlığı, bölgesel ülkelerle temasların kurulmasını yoğunlaştırmıştır. Sonuç olarak, cumhurbaşkanı ve ilgili bakanlıkların temsilcileri, Ortadoğu meslektaşlarıyla rekor sayıda telefon görüşmesi yapıp savaş yılı boyunca Antalya Diplomasi Forumu gibi çeşitli platformlarda Arap ve Afrikalı ortaklarla onlarca uluslararası istifare yapmışlardı. Rus saldırganlığını kınayan ve askerlerin Ukrayna topraklarından çekilmesi ağnısında bulunan iki BM kararı, önemli diplomatik zafere de işaret etmiştir. Kısacası, 2 Mart 2022'de karşı oy kullanan Ortadoğu lkeleri arasında sadece Kremlin'in devlet uydusu Suriye vardı; İran, Irak, Cezayir ve Sudan gibi ülkeler çekimser oy kullanmıştır. 23 şubat 2023'te işgalin yıl dönümüne adanan benzer karar için yapılan oylamada ise Irak lehte oy kullanmıştır.

En önemli gelişmelerden bahsedilirken, 26 şubat'ta Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı Başkanı Prens Faysal bin Farhan el-Suud tarihte ilk kez Ukrayna'da resmî ziyarette bulunması unutulmalıdır. Ziyaret sırasında Prens, 400 milyon dolarlık askerî yardım yapılacağını duyurmuştur. Arap diplomasisinde böyle bir jest, Kiev ile Riyad arasındaki ilişkilerin yeni

bir düzeye ulaştığını göstermektedir. Hatta bazı uzmanlar, Türkiye'de depremler krizinin yaşandığı ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın mevcut i problemlerle uğraştığı süreçte Rusya ile Ukrayna arasındaki mzakarelerde Kral Selman el-Suud'un olası arabulucu rolünü konuşmaya başlamışlardır. Alman analist Mihaylo Yakubovskiy'a göre, Ukrayna Silahlı Kuvvetlerinin askerî başarıları sayesinde Ortadoğu siyasi elitinin bu çatışmadaki sempatisi giderek Ukrayna'ya doğru kaymaktadır ve bugün Ukrayna diplomasisinin amaçladığı tam budur.

Son girişim, Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba'nın İran, Irak, Cezayir, Lübnan, Umman ve Sudan dâhil bir dizi ülkede büyükelçi görevi için açık bir rekabet düzenlemesi fikriydi. Bu tür görevlere genellikle çok deneyimli ve yüksek nitelikli diplomatlar atandığından yeni fikir, Ukrayna tarihinde benzeri görülmemiş bir durumdur. Bu sefer yarışma açıktır ve böylece herhangi bir Ukrayna vatandaşı zgrce başvuruda bulunup belirli bir ülke ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik kendi planını teklif edebilecekti. Söz konusu olan görevler için diplomatik iş deneyimi veya özel eğitim şartı aranmamakta; yaratıcı, yetenekli, Ukrayna'nın zaferine inanan ve genç adaylar tercih edilmektedir. Ayrıca adaylar bakanın bizzat değerlendireceği ve özel tercihin kadınlara verileceği ifade edilmiştir. Sonuç olarak bu adım, Ortadoğu başta olmak üzere Ukrayna'nın imajını temelden değiştirmek için tasarlanmıştır ve onun sonuçları muhtemelen yakın sürede Ukrayna ile bölge arasındaki ilişkilere olumlu yansiyacaktır. ■

PAKİSTAN'DA YOĞUNLAŞAN TERÖR VE BÖLGESEL GÜVENLİK GÜNDEMİ

M. ENES ARSLAN

Araştırmacı ORSAM

“

Pakistan Barış Çalışmaları Enstitüsünün (PIPS) yıllık raporuna göre Pakistan, 2022 yılında 2021 yılına göre %27 daha fazla terör olayı ile karşı karşıya kalmıştır.

”

Pakistan, bir yandan iç siyasal krizlerle mücadele ederken diğer yandan da ülke içindeki ve çevresindeki terör örgütlerinin artan saldırıları ile mücadele etmektedir. Pakistan Barış Çalışmaları Enstitüsünün (PIPS) yıllık raporuna göre Pakistan, 2022 yılında 2021 yılına göre %27 daha fazla terör olayı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun en önemli sebebi ise Afganistan'da Ağustos 2021'de gerçekleşen iktidar değişikliği olarak gösterilmektedir. Pakistan'da yaşanan terör olayları ile Afganistan ilişkisi ise bir yandan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın iktidara gelmesi ile ülkede oluşan güç boşluklarından Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi terör örgütleri başta olmak üzere birçok devlet dışı silahlı aktörün yararlanması ile diğer yandan ise Pakistan'da gerçekleşen terör

eylemlerinin daha çok Afganistan sınırına yakın bölgelerde yoğunlaşması ile ilgili olarak yorumlanmaktadır. Pakistan, terörden etkilenen ülkelerden birisi olsa da bölgede Afganistan'ın varlığı nedeniyle bu açıdan gündemde çok

fazla yer almasa da başta Belucistan ve Hayber Pahtunhva bölgeleri olmak üzere ülkenin birçok bölgesinde terör eylemleri görülmektedir. Pakistan'da eylem gerçekleştiren başlıca terör örgütleri, Belucistan Özgürlük Ordusu (Belu-

cistan Liberation Army, BLA), Pakistan Talibanı olarak da bilinen Tehrik-i Taliban Pakistan (Tehreek-e-Taliban Pakistan, TTP) ve IŞİD-H (ISIS-Khrosan, ISIS-K) olarak sıralanabilir. Bu örgütler arasından IŞİD-H ve BLA, dünyanın

önde gelen araştırma merkezlerinden Uluslararası Ekonomi ve Barış Enstitüsünün (IEP) yıllık olarak yayınladığı terörizm endeksinde (GTI) en tehlikeli beş terör örgütü arasında gösterilmiştir. IŞİD-H'nin yükselişi dünya genelinde bilinmekle birlikte, enstitüye göre BLA, bir önceki yıla göre dokuz kat büyüyerek dünyanın en hızlı büyüyen terör örgütü olarak kayıtlara geçmiştir. Bahsi geçen örgütler Pakistan'da gerçekleştirilen terör eylemlerinin çoğunluğunu üstlenmektedir. Bu örgütlerin ise Afganistan-Pakistan sınır bölgelerinde yoğun eylemler gerçekleştirmeleri, Pakistan güvenliğini Afganistan ile ilişkili hâle getirmektedir.

AFGANİSTAN'DAN YAYILAN GÜVENSİZLİK

Bu çerçevede Pakistan için terör bağlamında önemli meselelerden birisi de Afganistan'daki güvenlik açıklarının kapatılması olarak öne

çıkılmaktadır. Afganistan'da Taliban'ın iktidara gelmesi ve ABD ve müttefiklerinin ülkeden ayrılması ile ülkede önemli güvenlik boşlukları oluşmuştur.

“

Her şeyden önce Taliban, Afganistan'daki güvenliği en başta kendisi için temin etmesi gerekirken ülkenin başkentinde IŞİD-H tarafından engellenemeyen şekilde terör eylemleri gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Böylesi bir Afganistan'dan Pakistan'a yönelen tehditlerin önüne geçmesinin beklenmesi en azından şu an için makul görünmemektedir.

Her ne kadar ülkedeki Taliban kaynaklı şiddetin sona ermesi nedeniyle görece güvenlik sağlanmış olsa da ülkeden çekilen askerî birliklerin ardından Taliban'ın kap-

asite yetersizliği nedeniyle ülkede devlet dışı silahlı aktörler etkili olmaya başlamıştır. Bir yandan Taliban iktidarına itiraz eden direniş grupları ortaya çıkarken diğer yandan da IŞİD-H giderek etkin bir hâle gelmiştir. IŞİD'in Afganistan'daki güç boşluğundan yararlanabilmek üzere IŞİD-H'ye insani ve maddi kaynak yönlendirdiği, dolayısıyla bölgedeki IŞİD tehdidinin arttığı ve Pakistan'daki terör örgütlerinin de bu durumdan etkilediği bilinmektedir. Pakistanlı yetkililer bu gerekçe ile yakın zamanda Afganistan'a ziyaret gerçekleştirmiş ve Pakistan'a yönelik Afganistan'dan yönelen tehdide karşı Taliban ile ortak hareket etmenin imkânını aramıştır. Pakistan, savunma bakanı seviyesinde gerçekleşen bu ziyarette her ne kadar ilk etapta olumlu yanıt almış olsa da bu yanıtın somutlaşarak sahaya yansımaları mümkün görünmemektedir. Her şeyden önce Taliban, Afganistan'daki güvenliği en başta kendisi için temin etmesi gerekirken ülkenin başkentinde IŞİD-H tarafından engellenemeyen şekilde terör eylemleri gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Böylesi bir Afganistan'dan Pakistan'a yönelen tehditlerin önüne geçmesinin beklenmesi en azından şu an için makul görünmemektedir.

PAKİSTAN'IN ÇİN İÇİN ÖNEMİ

Öte yandan Pakistan'daki terörün bölgesel bir etkisi de küresel güçlere yöneliktir. Pakistan'da yoğunlaşan terörün maddi çıkarlarına zarar verdiği ülkelerden en önemlisi Çin olarak görünmektedir. 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Şi Cinping tarafından açıklanan Bir Kuşak Bir

Yol projesinin önemli ayaklarından birisi olan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC), bölgedeki güvenlik açıklarından oldukça etkilenen konumdadır. Öte yandan Çin, Afganistan ve Pakistan başta olmak üzere bölgedeki devlet dışı silahlı grupların etkinlik kazanmalarından Doğu Türkistan'ın etkilenmesi ihtimali nedeniyle de son derece rahatsız konumdadır. Bu temel gerekçelerle bölgedeki terörden etkilenen Çin'in er ya da geç bölgede daha fazla etkin olması ihtimal dâhilindedir. Yakın zamanda gerçekleşen Üçgen Masa Diplomasisi olarak nitelenen Çin, İran ve Suudi Arabistan görüşmeleri Çin'in bölge için daha proaktif bir dış politika izleyeceği izlenimini desteklemektedir. Çin, her ne kadar uzun süredir devam ettirdiği çatışma dışında kalmaya ve ekonomik gelişmeye odaklanan dış politikasını sürdürmeye kararlı olsa da alanı takip eden araştırmacıların çoğunluğunun Çin'in bu politikasını ilelebet sürdüremeyeceği ve askerî tedbirlere yönelmesinin bir gerekliliğe dönüşeceği senaryoların uzak olmadığı kanaatinde birleştikleri görülmektedir.

BÖLGESEL GÜÇ İRAN'IN PAKİSTAN'DAKİ GELİŞMELERLE İLİŞKİSİ

Bölgedeki terörün etkilediği ülkelerden birisi de İran'dır. İran gerek Afganistan'daki gerek Pakistan'daki krizlerden ilk etkilenen ülkelerden birisi olmaktadır. İran, bir yandan illegal insan hareketliliği nedeniyle bölgedeki krizlerden etkilenirken diğer yandan da krizler nedeniyle küresel ve bölgesel aktörlerin bölgeye daha fazla ilgi göstermesinin sonucu olarak bölgesel stratejilerini

istediği gibi şekillendiremeyerek etkilenmektedir. Örneğin, Afganistan'dan ABD ve müttefiklerinin çekilmesi sürecinde birçok Afganistan vatandaşı ülkeyi terk etmeye çalışmış, bu amacına legal yollarla ulaşamayan kişiler İran üzerinden çizilen bir rotayı izlemek üzere ilk olarak İran sınırlarını geçmişlerdir. Fakat ilk etapta İran üzerinden Batı'ya yönelen bir rotayı takip etmeyi hedefleseler de önemli bir kesim, İran'dan çıkmamakta ve İran'ın çeşitli bölgelerine yerleşmeye başlamaktadır. Bu durum ise bir yandan İran için kontrolü zor nüfus hareketliliği oluştururken diğer yandan da yeni güvenlik tehditleri anlamına gelmektedir.

Ağustos 2021'de ABD ve müttefiklerinin Afganistan'dan tamamen çekilmeleri ile başlayan süreç, Pakistan'ın devlet dışı silahlı aktörler için daha elverişli coğrafyalara dönüşmeleri ve IŞİD-H, BLA, TTP gibi terör örgütlerinin etkinliklerini önemli ölçüde artırmalarıyla devam etmektedir. Pakistan'da yoğunlaşan terörün başta Pakistan olmak üzere bölge ülkeleri olan Çin, Hindistan ve İran için kritik bir önemi haizdir.

Pakistan'da artan terör eylemlerinin Afganistan derecesinde olmasa da benzer etkiyi oluşturması uzak ihtimal olarak görünmemektedir. Diğer açıdan ise Çin, ABD ve Hindistan gibi büyük aktörlerin Pakistan'daki gelişmeleri yakından takip ettiği ve bölgedeki gelişmelere göre politikalarını revize ettikleri

açıktır. Bölgede artan güvenlik sorunları bölge ülkelerini daha aktif dış politikaya ve güvenlikçi perspektifin güçlenmesi nedeniyle silahlanmaya yönlendirirse bu durum İran'ı da kayıtsız kalamayacağı politika değişikliğine itebilir.

Sonuç olarak, Ağustos 2021'de ABD ve müttefiklerinin Afganistan'dan tamamen çekilmeleri ile başlayan süreç, Pakistan'ın devlet dışı silahlı aktörler için daha elverişli coğrafyalara dönüşmeleri ve IŞİD-H, BLA, TTP gibi terör örgütlerinin etkinliklerini önemli ölçüde artırmalarıyla devam etmektedir. Pakistan'da yoğunlaşan terörün başta Pakistan olmak üzere bölge ülkeleri olan Çin, Hindistan ve İran için kritik bir önemi haizdir. Öte yandan son dönemde Yeniden Asya Girişimi çerçevesinde Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye için de bölgedeki güvenlik gündemi önem arz etmektedir. Bölgedeki terör gündeminin Afganistan'dan Pakistan'a kayma eğilimine karşı Pakistan'ın içeride ve dışarıda etkin bir terörle mücadele ve dış politika geliştirmesi gerekmekte, bu çerçevede bölge ülkeleriyle iş birliklerini artırması beklenmektedir.

Siyasi krizlerle mücadele eden Pakistan'ın gerekli adımları atamaması durumunda ülkedeki terörün yoğunlaşması muhtemel görünmektedir. Son olarak ramazan ayının, ibadet için bir araya gelen kalabalıkların terör örgütleri için potansiyel hedeflere dönüşebilmesi nedeniyle Pakistan tarihindeki en kanlı dönemlerden birisi hâline gelmemesi için yetkililerin sıkı tedbirler almaları son derece kritik konudur. ■

SÜRGÜNDEN İKTİDARA: ÇİN DEVLET BAŞKANI Şİ CİNPİNG

kan Şi Zhongxun ile Çin Komünist Partisi (ÇKP) Üyesi olan Çinli yazar Ki Cin'in oğlu olan Cinping, kariyerinin erken dönemlerinde siyasetle ilgilenmeye başlamıştır. Ailesinin konumundan dolayı seçkin bir çevrede yetişmiştir. Babasının Kültür Devrimi döneminde izlediği açık muhalif politikadan dolayı 1969 yılında sürgüne gönderil-

YUSUF CAN AYAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Şi Cinping'in devlet başkanlığı görevini devralmasından bir hafta sonra ilk yurt dışı ziyaretini Rusya'ya gerçekleştirmesi, Çin-Rusya iş birliğinin yansıması olarak görülmüş ve görüşmede enerji konusunun ele alınması enerji talebiyle ön plana çıkan Çin ile enerji arzı konusunda dünya sıralamasında üst basamaklarda yer alan Rusya'nın stratejik iş birliğinin göstergesi olarak algılanmıştır.

”

Çin Devlet Başkanı Şi Cinping 1953 yılında, Pekin'de doğmuştur. Çin İç Savaşında etkili bir isim olan ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) kurulduğunda siyasi ve askerî açıdan etkin bir figür olarak ön plana çı-

mesiyle Şensi bölgesinde altı ay tarım işçiliği yapan Cinping, 1974 yılında ÇKP üyesi olarak yerel şube sekreterliği görevini üstlenmiştir.

CİNPİNG'İN YÜKSELEN SİYASİ KARIYERİ

Cinping, 1979 yılında Tsinghua Üniversitesi Kimya Mühendisliği

Bölümünden mezun olmuş ve bu süreçte yerel siyasette de gelişme kaydetmesi, siyasi kariyerini inşa etmesi bağlamında etkili olmuştur. Üniversiteden mezuniyetine müteakip o dönemde Çin başbakan yardımcısı (1978-1982) ve savunma bakanı (1981-1982) olarak görev almış; sonrasında ise Ulusal Halk Kongresi başkan yardımcısı

(1983-1988) olan Geng Biao'nun üç yıl boyunca sekreterliğini yapmıştır. Geng Biao'nun sekreterliğini, Pekin'in güneyinde olan Hebei eyaletinde ÇKP sekreter yardımcısı olarak çalışmayı tercih etmesi sebebiyle bırakan Şi Cinping, 1983 yılında Hebei ÇKP sekreteri olmuş ve görevini 1985 yılına kadar sürdürmüştür.

Şi Cinping 1985'te Fujian eyaletine bağlı Xiamen Belediyesi başkan yardımcılığı görevine gelmiştir. Fujian Şehir Halk Kongresinde çeşitli makamlarda çalışan Cinping, 1990-1995 yılları arasında Fujian Şehir Halk Kongresi başkanlığını üstlenmiştir. Aynı zamanda 1992-1997 yılları arasında Ulusal Kongre üyesi olarak hizmet vermiştir. Siyasi kariyerinde yakaladığı ivmeyi sürdüren Cinping, 1999'da Fujian'ın vali vekili olmuş ve 1999'da da valilik görevini üstlenmeye başlamıştır. Bu dönemde çevrenin korunması ve Tayvan ile iş birliği konularına ağırlık veren Cinping, 2002 yılında Zhejiang eyaleti vali vekili olarak atanmış ve bu görevinde sürdürülebilir kalkınma yöntemleri üzerine çalışmalar yürütmüştür.

2007 yılında ÇKP'nin Politbürosu daimî komitesinin dokuz üyesinden biri olarak seçilmiş ancak bu görevi kısa süre devam ettirmiştir. 2008 yılında ise başkan yardımcısı olması, dönemin Çin Başkanı Hu Jintao'nun halefi olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Hu, 2010 yılında Cinping'i Çin Merkez Askerî Komisyonu Başkan Yardımcısı atamış ve 2012'de Cinping, ÇKP'nin 18. Kongresinde üye sayısı dokuzdan yediye düşürülen ÇKP Politbürosu daimî komitesinin tekrar

üyesi olmuştur. Şi Cinping, ÇHC'nin kuruluşundan sonra doğan ilk ÇKP genel sekreteri olmuştur. 15 Kasım 2012'de ÇKP Genel Sekreteri olan Cinping, 14 Mart 2013'te Çin devlet başkanı seçilmiştir.

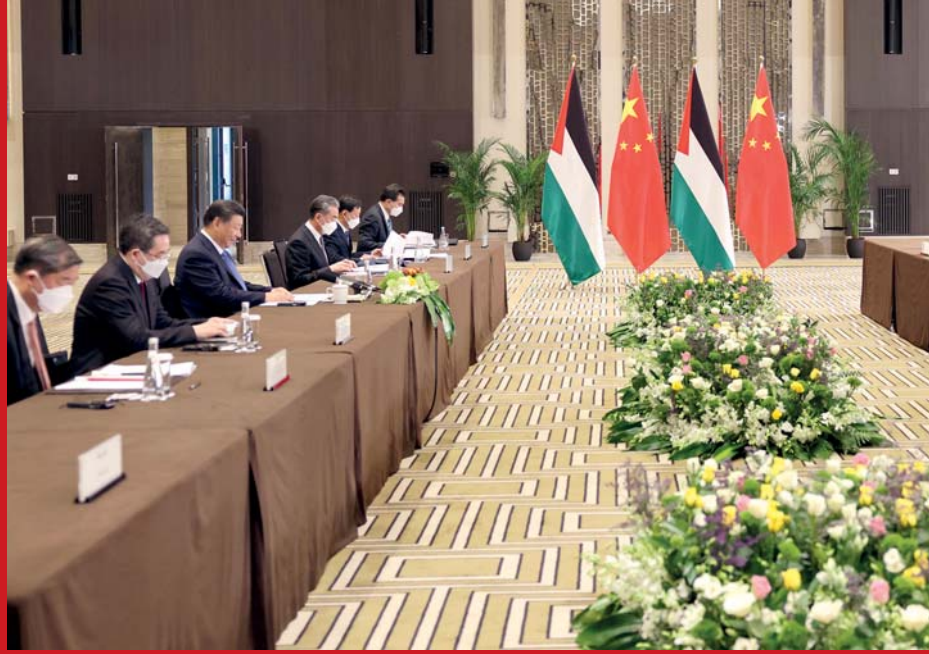
“

Cinping'in iktidara geldiği 2013 yılından bugüne kadar geçen süreçte Ortadoğu ile yakından ilgilendiği görülmektedir. Bu çerçevede başkanlığının ilk yılında Ortadoğu'nun kronik sorunu olan İsrail-Filistin problemine ilişkin olarak 1967 sınırlarına dayanan iki devletli bir çözüm yolunu öngören barış anlaşması tavsiye etmesi, Ortadoğu'nun Çin'in gücünü göstereceği alanlardan biri olacağı izlenimlerini güçlendirmiştir.

”

CİNPİNG'İN DEVLET BAŞKANLIĞI SÜRECİNDE ÇİN'DE DÖNÜŞÜMLER

Şi Cinping'in devlet başkanlığı görevini devralmasından bir hafta sonra ilk yurt dışı ziyaretini Rusya'ya gerçekleştirmesi, Çin-Rusya iş birliğinin yansıması olarak görülmüş ve görüşmede enerji konusunun ele alınması enerji talebiyle ön plana çıkan Çin ile enerji arzı konusunda dünya sıralamasında üst basamaklarda yer alan Rusya'nın stratejik iş birliğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) de ziyaret eden Cinping, dönemin ABD Başkanı Barack Obama ile bir araya gelmiştir. Afrika, Hindistan, Pakistan

gibi Çin için stratejik öneme sahip bölgeleri ziyaret eden Cinping, 2014 yılında Avrupa'ya ve Avustralya'ya yaptığı ziyaretlerle Çin dış politikasındaki eğilim hakkında ipuçları vermiştir. Bu çerçevede ABD liderliğinde Çin'in çevrelenmesi için gösterilen çabaların alternatif dış politika seçenekleriyle ve çatışmadan kaçınarak karşılandığı görülmektedir.

Cinping'in 7 Eylül 2013'te Kazakistan'a yaptığı ziyaret esnasında modern ipek yolu projesi olarak ortaya attığı "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi kapsamında, Çin dış politikasında ortak çıkarların ön plana çıkartıldığı ve projenin, Çin için müttefik kazanmak konusunda önemli bir adım olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Güney Çin Denizi'nden Hint Okyanusu'na ve buradan Çin-Pakistan ve Çin-Bangladeş-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru'na; Güney Çin Denizi'nden güneye ve Pasifik Okyanusu'na ve buradan Güney Pa-

sifik Ekonomik Koridoru'na ulaşmak üzere tasarlanan iki güzergâha yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla Çin'in ortak iş birliği ve çıkarları doğrultusunda kendisinin domine ettiği böyle bir projeyi ortaya atması, Cinping döneminde ülkenin ne şekilde dışarıya açıldığı ve açılacağı hakkında ipuçları vermiştir.

Cinping'in iktidara geldiği 2013 yılından bugüne kadar geçen süreçte Ortadoğu ile yakından ilgilendiği görülmektedir. Bu çerçevede başkanlığının ilk yılında Ortadoğu'nun kronik sorunu olan İsrail-Filistin problemine ilişkin olarak 1967 sınırlarına dayanan iki devletli bir çözüm yolunu öngören barış anlaşması tavsiye etmesi, Ortadoğu'nun Çin'in gücünü göstereceği alanlardan biri olacağı izlenimlerini güçlendirmiştir. Uzlaşmazlıkların çözümü konusunda askerî güç seçeneklerinin arka planda tutulduğu Çin'de, Cinping döneminde gerçekleştirilen askerî

reformları denetlemek üzerine kurulan Askerî Reform Merkezi Lider Grubu'nun liderliğini yine Ciping üstlenmiştir. Reformlar doğrultusunda askerî nitelik arayışının ön plana çıktığı Çin Ordusunda, nicelik olarak da genişleme görülmüş ve 2015 yılından sonra personel sayısının iki milyonu geçtiği gözlemlenmiştir.

İç politikada özellikle Uygur meselesi konusundaki katı tutumuyla ve tartışma-tepki yaratan sert uygulamalarıyla bilinen Ciping, 2018 yılında ikinci defa devlet başkanı seçilmiş ve aynı yıl içerisinde kendisine üçüncü kez devlet başkanlığının yolunu açacak olan devlet başkanının görev süresinin iki dönem ile sınırlandırılmasına yönelik yasayı kaldırmıştır. Bu gelişme otoriter yönetim tartışmalarını arttırmış ancak Çin'in vizyonu konusunda yeni düşünce felsefesi ile ön plana çıkan Ciping'i özellikle ÇKP içerisinde daha ileriye taşımıştır. Kariyerinin erken dö-

nemlerinde görev yaptığı makamlarda Tayvan hassasiyeti ile dikkat çeken Şi Ciping'in, başkanlığı döneminde de bu konuyla yakından ilgilendiği görülmektedir. Ciping'in, 2021 yılında Tayvan ile gerilim yaşanması üzerine barışçıl yollarla birleşme gerekliliğine vurgu yapması ve Çin Savunma Bakanı'nın da Çin-Tayvan ilişkilerinin son 40 yılın en kötü noktasında olduğunu belirtmesi ile paralel zaman diliminde Tayvan hava sahasında Çin jetlerinin uçurulması, Çin'in Tayvan'a askerî müdahale gerçekleştirebileceği endişesi yaratmıştır. Bazıları tarafından Mao Zedung'dan sonra devlet başkanlığı yapan en otoriter lider olarak gösterilen Şi Ciping'in, bu otoriter kişiliğini, Tayvan sorunu başta olmak üzere çeşitli ulusal ve uluslararası meselelerde ortaya çıkardığı görülmektedir.

“

Çin'de devlet başkanlığına dair iki dönemlik kısıtlanmanın 2018'de kaldırılmasının ardından 2023'ün Mart ayında Çin Ulusal Halk Kongresinin 14. döneminin birinci genel kurulunda, tek aday olarak katıldığı seçimde 2013 ve 2018 seçimlerinden sonra üçüncü defa başkan seçilen Şi Ciping'in, bu ayrıcalıkla beraber Mao'dan sonraki en güçlü Çin lideri olarak öne çıktığı belirtilmektedir.

”

ÇKP Parti Tüzüğü'ne ve anayasaya giren “Yeni Dönemde Çin Karakterinde Sosyalizm” düşüncesi, Ciping'in fikirlerinden oluşmaktadır. ÇKP'nin 2021'de aldığı kararla be-

raber Şi Ciping, Mao ve Ding ile birlikte “düşünce kurucu önder” olarak tanımlanmıştır. 2022'nin ekim ayında düzenlenen ÇKP'nin 20. Ulusal Kongresinde üçüncü defa parti genel sekreteri seçilen Ciping, Mao'dan sonra parti liderliğini iki dönemden fazla yürüten ilk kişi olmuştur. 2022'nin ekim ayında ÇKP Kongresi'nin kapanış töreninde Çin'in eski lideri Hu Jintao'yu zorla dışarı çıkarttıran Ciping'in, parti içerisinde sahip olduğu güçle bir gövde gösterisi yaptığı düşünülmektedir.

Çin'de devlet başkanlığına dair iki dönemlik kısıtlanmanın 2018'de kaldırılmasının ardından 2023'ün Mart ayında Çin Ulusal Halk Kongresinin 14. döneminin birinci genel kurulunda, tek aday olarak katıldığı seçimde 2013 ve 2018 seçimlerinden sonra üçüncü defa başkan seçilen Şi Ciping'in, bu ayrıcalıkla beraber Mao'dan sonraki en güçlü Çin lideri olarak öne çıktığı belirtilmektedir. Ciping, Genel Sekreter olarak ÇKP'nin başkanı, Başkan olarak Çin hükümetinin lideri, Çin Merkez Askerî Komisyonu Başkanı olarak da ülkenin silahlı kuvvetlerinin komutanı olarak görev yapmaktadır. Özel hayatında pragmatik, ciddi, temkinli, çalışkan ve mütevazı olduğu aktarılan Ciping, üç yıllık evliliğin ardından 1982 yılında ayrıldığı Ke Lingling'den sonra 1987'de evlilik yaptığı eşi Peng Liyuan ile Şi Mingze adında tek çocuğa sahiptir. Sonuç olarak Ciping'in hem iç hem de dış siyasette Çin adına oldukça köklü ve özellikle uluslararası politikaya yansımaları güçlü olacak dönüşümleri başlattığı söylenebilir. ■

RÖPORTAJ

Satoshi Ikeuchi:

“Ortadoğu’da Çin ve Diğer Asya Ülkeleri Arasında Rekabetin Olduğunu Düşünmüyorum”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

“Çin’in Ortadoğu meselelerine temsilî müdahalesi şu anda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile eşit bir süper güç olma imajını desteklemesi bakımından başarılı sayılabilir.

Abdenmour Toumi: Pekin yönetiminin Riyad-Tahran ilişkilerinin normalleşmesinde ve nihayetinde Ukrayna savaşında oynadığı arabuluculuk rolü akabinde Çin kendisini Ortadoğu’da yeni güç olarak konumlandırıyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Satoshi Ikeuchi: Çin’in Ortadoğu meselelerine temsilî müdahalesi şu anda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile eşit bir süper güç olma imajını desteklemesi bakımından başarılı sayılabilir. ABD ile bir tür güvenlik ortaklığı olan Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçler, ABD’den daha fazla güvenlik taahhüdü almak için Çin’i ABD’ye karşı kullanmak istiyorlar. Ancak ABD bu taktiğe kanmayacak ve Ortadoğu’da nüfuz için Çin ile rekabete girmeyecektir.

Günün sonunda Çin, bu ülkelere bazı geçici ekonomik faydalar dışında, güvenlik açısından derin ihtiyaç duydukları şeyleri sağla-

Kimdir?

Satoshi Ikeuchi

Satoshi Ikeuchi, Tokyo Üniversitesi İleri Bilim ve Teknoloji Araştırma Merkezinde (RCAST) Din ve Küresel Güvenlik Profesörü olarak görev yapmaktadır. RCAST Ortaya Çıkan Stratejiler İçin Açık Laboratuvarın (ROLES) kurucu başkanıdır. İslami siyasi düşünce ve Ortadoğu siyaseti üzerine çalışmaktadır. Kendisi 2009 yılında Woodrow Wilson Uluslararası Araştırmacılar Merkezinde misafir araştırmacı, 2010 yılında Cambridge Üniversitesi Clare Hall’da misafir araştırmacı ve 2022-2023 yıllarında Tel Aviv Üniversitesi Moshe Dayan Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Merkezinde kıdemli misafir araştırmacı olarak bulunmuştur.

mayacaktır. Mesela Çin, Yemen'deki Husilerin faaliyetlerini kısıtlayacak araçlara sahip olmayacak, İran'dan Husilere silah transferini kontrol edemeyecek ve İran-Suudi anlaşmasının ihlali hâlinde tarafları cezalandırma pozisyonunda olmayacaktır.

“

ABD Ortadoğu'ya her zaman geri dönebilir ancak bu dönüş sadece ABD içinde bir momentum oluştuğunda gerçekleşecektir ve bu illaki Ortadoğu ülkelerinin buna ihtiyaç duydukları bir zamanda olmayabilir. ABD bir süre için Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin kendi aralarında denge bulmasını bekleyecektir.

”

Abdenour Toumi: ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı, özellikle 2021'de Afganistan'dan bir fiyasko ile çekilmesi ve geçen yaz Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin OPEC+ (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü dışındaki bazı üyeler) Anlaşması'na yarı itaatsiz yaklaşımları sonrasında azalmaktadır. Bu, bölgedeki ABD hegemonyasının sonunun başlangıcı mı? Yoksa buna ilişkin bir tahmin yürütmek için henüz çok mu erken?

Satoshi Ikeuchi: ABD Ortadoğu'ya her zaman geri dönebilir ancak bu dönüş sadece ABD içinde bir momentum oluştuğunda gerçekleşecektir ve bu illaki Ortadoğu ülkelerinin buna ihtiyaç duydukları bir zamanda olmayabilir. ABD bir süre için Ortadoğu'daki bölgesel

güçlerin kendi aralarında denge bulmasını bekleyecektir. Ancak Körfez'deki petrol üreticisi ülkeler güvenlikleri açısından temelde ABD'ye bağımlıdır. Bu noktada Çin'in bölgenin güvenliğinin sorumluluğunu üstlenme konusunda ABD'nin yerini alabilecek ne iradeye ne de yeteneğe sahip olduğunu bilmemiz gerekir. ABD'nin Ortadoğulu müttefikleri belli bir özgüven kazandıktan sonra, henüz ABD Ortadoğu'ya geri dönmeden önce, ABD'ye yönelerek güvenlik talebinde bulunacaklardır. Çin bu ülkeler için bir yemdir.

Abdenour Toumi: Avustralya, İngiltere, Japonya ve ABD'nin güvenlik paketi AUKUS'a bakacak olursak Çin açısından Hint-Pasifik'teki Batı ittifakı baskılarının bir sonraki hedefi olabilir mi?

Satoshi Ikeuchi: Çin, Hint-Pasifik ülkelerini kapsayan çeşitli ittifak ve iş birliği yapılarının hedefi değildir. Bu yapılar Hint-Pasifik ülkelerinin Çin baskısı ve hâkimiyetinin hedefi olmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Başbakan Fumio Kishida'nın 20 Mart'ta Hindistan'da verdiği demeçte de belirttiği gibi, temel kavram dayanıklılıktır. Eğer Hint-Pasifik ülkeleri tiranlık ve totalitarizmin hâkimiyetinden kurtulacak kadar dirençli olurlarsa dünyanın güvenliği de korunmuş olacaktır.

Abdennour Toumi: Hindistan ve Japonya, Çin'in Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki dinamik jeopolitik ve ekonomik rolü bakımından nerede duruyor?

Satoshi Ikeuchi: Ne Hindistan ne

de Japonya jeopolitik ya da ekonomik açıdan Ortadoğu'da Çin ile rekabete girmiyor. Çin, Ortadoğu ülkelerinin istediği kadar uzun yol alabilir. Japonya bu yollara trafik ışıkları koyarak katkıda bulunur, çünkü kuralsız yollar sadece kargaşa demektir. Eğer Çin bu bölgenin altyapısını inşa ederse harika olur ve eğer Ortadoğu ülkeleri bunun bedelini ödeyebilirse bu da harika olur.

Abdennour Toumi: ABD'nin Irak'ı işgalinin üzerinden yirmi yıl geçti, bu işgal bölgede daha fazla kaos ve şiddete neden oldu. Yanlış giden neydi?

Satoshi Ikeuchi: ABD zaferden sonra az gelişmiş bir devlet yapısı ile ülkeyi yönetmeye hazır değildi. Devlet inşa etmek ABD Ordusunun yapmayı bildiği bir iş değildi.

Abdennour Toumi: Genel uluslararası politikada Asyalı aktörler arasındaki rekabet ve çekişmeyi göz önünde bulundurursak, sizce bu rekabet Asyalı aktörlerin Ortadoğu'daki aktif dış politikalarında da görünür mü?

Satoshi Ikeuchi: Ortadoğu'da Çin ve diğer Asya ülkeleri arasında rekabet olduğunu düşünmüyorum. Ortadoğu ülkelerinde, tüm dünyanın kendilerine hükmetmek istediği ve onlar için rekabet ettiğine dair süregelen yanlış bir kanı var. Aslında durum böyle değil. Ortadoğu ülkeleri kendi düzenlerini kendileri kurabilirler. Asya'dakilerin yanı sıra, dış ülkeler bu sürece yardımcı olabilir ve destekleyebilir ancak bölgede nüfuz için birbirleriyle rekabet etmezler. ■

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

